

गुजराती

युग शक्ति गायत्री

सप्टेम्बर १९९८

અનુક્રમણિકા

૧. રાષ્ટ્રધર્મ	૧	૧૦. પ્રજ્ઞાપુરાણ વિભાગ-સહકાર પરમાર્થ પ્રકરણ	૨૬
૨. જે કાંઈ વાંચો, તેને જીવનમાં પણ ઉતારો	૨	૧૧. આત્મીય અનુરોધ	૩૦
૩. હાસ્ય-માનવજીવનનું યથાર્થ સત્ય	૫	૧૨. સ્વાસ્થ્ય-સંવર્ધન	૩૪
૪. યજ્ઞોપેથી-એક વિજ્ઞાનસંમત-સારવાર-પદ્ધતિ	૭	૧૩. નારી-જાગૃતિ	૩૭
૫. શ્રદ્ધાને પાત્ર આમ થવાય	૧૦	૧૪. વિશેષ લેખમાળા : દુષ્ટપ્રવૃત્તિ નામુદી, સત્પ્રવૃત્તિ સંવર્ધન-પ્રવૃત્તિ અને કર્મફળ ઈશ્વરની એક સુનિશ્ચિત વ્યવસ્થા	૩૮
૬. વ્યક્તિત્વ નિર્માણ	૧૩	૧૫. પરમ વંદનીયા માતાજીનાં પ્રવચનો-સાદું જીવન, ઉચ્ચ વિચાર	૪૩
૭. પરિવાર નિર્માણ-અમરફળ ઘરમાં જ ઊગે છે	૧૬		
૮. સમાજ નિર્માણ-વિવેકનું કહેવું છે કે....	૧૮		
૯. રાષ્ટ્ર નિર્માણ	૨૩		
દેશભક્તો નવનિર્માણના કાર્યમાં લાગી પડે	૨૩		

પાંચ દિવસની પાવન પ્રજ્ઞાપુરાણ કથા-આયોજનોની રૂપરેખા ૧૫ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૮થી પ્રભાવી

શાંતિકુંજના તત્વાવધાનમાં થનાર આ કાર્યક્રમ પાંચ દિવસોના હશે. બાર સદસ્યોની કેન્દ્રીય ટોળી લગભગ એક દિવસ પૂર્વે નક્કી કરેલ સ્થાને પહોંચી જશે. ટોળીના સદસ્યો પહોંચતા જ આયોજકો સાથે વિચાર વિનિમય કરી પ્રદર્શની સહિત બધી વ્યવસ્થાઓને અંતિમ રૂપ આપવામાં સહયોગ કરશે.

પ્રથમ દિવસ : પ્રાતઃ ૮ થી ૧૦ વાગે કળશ યાત્રા-જેમાં માત્ર ૨૪ કળશ રહેશે. એની સાથે-સાથે પ્રજ્ઞાપુરાણ ગ્રંથોની વિશેષ યાત્રા. એવી વ્યક્તિઓને વરણીના રૂપમાં તૈયાર કરવામાં આવે જે જોડા સહિત શ્રદ્ધાપૂર્વક પાંચેય દિવસ કથા-શ્રવણ કરી શકે અને જેના ઘરોમાં પ્રજ્ઞાપુરાણ ગ્રંથની સ્થાપના કરી શકાય. એવા બધા પરિવળ જેમને ત્યાં પહેલેથી જ પ્રજ્ઞાપુરાણ ગ્રંથ હોય તે પણ પોતાના ગ્રંથને માથા પર રાખી સાથે ચાલે. શોભાયાત્રા કળશ પ્રદાન નહિ પરંતુ ગ્રંથ પ્રદાન હશે. પાઠ કરવામાં આવનાર પુરાણને કોઈ ખુલ્લા વાહન પર દેવચિત્રો સાથે સજાવી અને યાત્રાના સમયે પૂજન વગેરેની વ્યવસ્થા તે ઝાંખી પર બનાવવી. યાત્રા સમાપન સમયે વિધિવત વ્યાસપીઠ પર મુખ્ય ગ્રંથની તથા નક્કી કરેલ શ્રોતાઓના ગ્રંથોની સ્થાપના કરવામાં આવે. સંક્ષિપ્ત પૂજન-આરતી પછી કાર્યક્રમ સમાપ્ત કરી શકાય છે અથવા જો સ્થાનીય પરિસ્થિતિઓના અનુસાર ઉચિત સમજે તો તે સમયે કથાનો પ્રારંભ કરી પ્રથમ દિવસની ભૂમિકાપરક કથા કહી સમાપ્ત કરવાની વ્યવસ્થા કરી શકાય છે. અથવા બીજા દિવસની કથા પ્રારંભ કરવાની ઘોષણા કરી કાર્યક્રમ સમાપ્ત કરી દેવો.

સાંજે ૬ થી ૭ વાગે સંગીત પ્રવચન (પ્રબુદ્ધ વર્ગ ગોષ્ઠી) વગેરે કાર્યક્રમ રાખવા. એ સભા માટે પ્રતિદિન ઔદ્ધિક વિષયોનું નિર્ધારણ તથા વિષય સામગ્રી અર્હીયાથી તૈયાર કરાશે.

બીજો દિવસ- પ્રાતઃ યોગ વ્યાયામ ૬-૩૦ થી ૮.૦૦ વાગ્યા સુધી આ કાર્યક્રમ શિવ-સંકલ્પ પાઠ તથા વંદના-ગીત વગેરે સાથે પ્રારંભ થશે. પછી ૧૦ મિનિટની સંક્ષિપ્ત ભૂમિકા પછી ૧૫-૨૦ મિનિટનું ધ્યાન. તેના પછી યોગાસન, પ્રાણાયામ, બંધમુદ્રા વગેરે સામૂહિક અભ્યાસ પુરુષ તથા મહિલાઓ સાથે-સાથે કરશે. મહિલાઓની સ્થિતિ સુધારવા માટે મહિલા સ્વયંસેવક રહેશે. સંચાલન એક સ્થાનેથી થશે. પૂરું સ્થાન પડદાથી ઘેરાયેલું રાખવું. ટોળીના લોકો યોગાભ્યાસ સમયે સ્થિતિ સુધારવા માટે મહિલા તથા પુરુષ સ્વયંસેવકોની ટોળી બનાવી તેમનું પ્રશિક્ષણ કરી દે, આ કાર્ય પૂર્વ સંઘ્યામાં કરી શકો છો.

બપોરે- પ્રથમ દિવસની માફક કથા અથવા પ્રબુદ્ધ વર્ગ ગોષ્ઠી, સંગીત, પ્રવચન.

સાંજે-પ્રથમ દિવસની માફક કથા અથવા પ્રબુદ્ધ વર્ગ ગોષ્ઠી, સંગીત, પ્રવચન.

ત્રીજા તથા ચોથા દિવસે- બીજા દિવસની માફક પાંચમા દિવસે પ્રાતઃ-યોગ-વ્યાયામના સ્થાને વિવિધ સંસ્કારોનો ક્રમ ચાલશે. યજ્ઞ માટે નવ કુંડ સ્થાપિત કરવામાં આવશે. બપોરે-કથા પ્રારંભ કરવાનો એવો સમય રાખવામાં આવે કે સૂર્યાસ્ત થતાં થતાંમાં સમાપ્ત થાય અને તેની સાથે સંક્ષિપ્ત કર્મકાંડ કરાવી દીપચણ સંપન્ન કરવામાં આવે કથા તથા દીપચણના સમાપન પર નક્કી થયેલ પરિવળોને ત્યાં પ્રજ્ઞા પુરાણ ગ્રંથની સ્થાપનાનો સકલ્પ કરાવવામાં આવે પછી સંપૂર્ણ કાર્યક્રમ પૂર્ણ થયાની ઘોષણા.

**સ્નેહમયી, શ્રદ્ધારૂપ, પરમ વંદનીયા માતાજી ને મહા પ્રયાણ તિથિ
૬ સપ્ટેમ્બર ના અવસરે હાર્દિક નમન-વંદન**

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ।

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

: સંસ્થાપક/સંરક્ષક :

વેદમૂર્તિ, તપોનિષ્ઠ યુગદૃષ્ટા
પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય
અને

માતા ભગવતી દેવી શર્મા

: સંપાદક :

પં. લીલાપત શર્મા

: કાર્યાલય :

ગાયત્રી તપોભૂમિ,
મથુરા - ૨૮૧ ૦૦૩

: ટેલિફોન :

(૦૫૬૫) ૪૦૪૦૦૦, ૪૦૪૦૧૫

વાર્ષિક લવાજમ : ૪૫ રૂપિયા
આજીવન લવાજમ : ૫૦૦ રૂપિયા

વિદેશનું લવાજમ

વાર્ષિક : ૧૦ પાઉન્ડ/૧૫ ડૉલર/
૪૦૦ રૂપિયા

આજીવન : ૧૦૦ પાઉન્ડ /
૧૫૦ ડૉલર / ૪૫૦૦ રૂપિયા

વર્ષ - ૨૯ અંક - ૯

સપ્ટેમ્બર - ૧૯૯૮

રાષ્ટ્રધર્મ

કર્તવ્યધર્મોમાં ત્રણ ધર્મોને મુખ્ય માનવામાં આવ્યા છે. વ્યક્તિગત ધર્મ, સમાજધર્મ અને રાષ્ટ્રધર્મ. વ્યક્તિગત ધર્મ માણસના સુખસગવડ અને વિકાસ માટે હોય છે. સમાજધર્મમાં માણસ અને સમાજની પ્રગતિની બાબત વિચારવામાં આવે છે. જ્યારે રાષ્ટ્રધર્મમાં માણસ, સમાજ અને દેશ ત્રણેયની ઉન્નતિનો સમાવેશ થયેલો હોય છે. એટલે માત્ર એકલા રાષ્ટ્રધર્મના પાલનથી બાકીના બંને ધર્મોનું પાલન આપમેળે જ થાય છે. એટલા માટે ત્રણે ધર્મોમાં રાષ્ટ્રધર્મને સૌથી વધુ મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવ્યો છે. તેથી તન, મન, ધન, શ્રમ, સાધન, વ્યવસાય, વિચાર, કળા, વિજ્ઞાન, ધર્મ અને અધ્યાત્મના ફેલાવા દ્વારા રાષ્ટ્રની સેવા કરવી, એની સુખશાંતિ તેમજ સમૃદ્ધિ-પ્રગતિ વધારવાનો નિષ્ઠાપૂર્વક પ્રયાસ કરવો, એ જ સાચો રાષ્ટ્રધર્મ છે. એને આજનો સૌથી મોટો ધર્મ ગણાવાયો છે. સાંપ્રત સમયમાં એનું પરિપાલન કરવું વધારે જરૂરી છે.

— પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

જે કાંઈ વાંચો, તેને જીવનમાં પણ ઉતારો

શાસ્ત્રોમાં સ્વાધ્યાય તેમજ ચિંતન-મનનના મહત્વનું વિગતવાર પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે. મનુસ્મૃતિ (૩-૭૫)માં ઉલ્લેખ છે - “સ્વાધ્યાયે નિત્યયુક્ત સ્યાત્” એટલે કે, રોજ સ્વાધ્યાયની ટેવ પાડવી જોઈએ કારણ કે, તેનાથી સદ્વિવેક-સદ્બુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે અને તેનાથી તમામ સમસ્યાઓનો ઉકેલ મળી રહે છે. પાકૃત-ઉત્તરાધ્યયન (૨૬-૧૦)માં આ જ વાતનું સમર્થન કરતાં લખ્યું છે કે, ‘સજ્જાએવા નિઉત્તેશ, સવ્વદુકખ વિમોકખણે.’ એટલે કે સ્વાધ્યાય કરતા રહેવાથી તમામ દુઃખોમાંથી મુક્તિ મળી જાય છે. આ જ ગ્રંથના એના પછીના સૂત્ર (૨૬-૩૭)માં એનાથી મળતાં સત્પરિણામોનો ઉલ્લેખ છે. ‘સજ્જાયં ચ તાઓ-કુજજ્જ સવ્વભાવ - વિભાવણં.’ એટલે કે સ્વાધ્યાય બધા પ્રકારના ભાવોને પ્રકાશમાં લાવે છે.

સ્વાધ્યાયના આવા મહત્વને જાણીને લોકો મોટેભાગે સારાં પુસ્તકો વાંચે છે ખરા, પણ જે કાંઈ વાંચેલું હોય, તેના વિષે ચિંતન-મનન કે ચર્ચા-સંવાદ કરતા નથી. જીવનમાં એ વાંચનનો પ્રભાવ કાયમ ટકતો નથી. એનું કારણ આ જ છે. જો લોકો પુસ્તકો કે શાસ્ત્રોના સારને જીવનમાં ઉતારવાની રીત શીખી લે, તો સામાન્ય સંજોગોમાં રહેવા છતાંય દરેક જણ ઉત્કૃષ્ટતાનાં શિખરો સર કરી શકે છે. સારાં પુસ્તકો અને મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્રો એ ગાયના ઘી તેમજ દૂધ જેવા પૌષ્ટિક આહાર સમાન છે. એ મન, બુદ્ધિ, આચાર, વિચાર, તર્ક અને વિવેકને પરિપુષ્ટ કરીને આત્માની ઉન્નતિનો માર્ગ મોકળો કરે છે.

ગાંધીજી જ્યારે દક્ષિણઆફ્રિકામાં હતા, ત્યારની વાત છે. તેમણે વિખ્યાત નેતા ગ્લેડસ્ટનનું જીવનચરિત્ર વાંચ્યું હતું. તેમાંના એક પ્રસંગે ગાંધીજીના જીવનના એક પાસાને પૂરેપૂરું બદલી નાખ્યું હતું. “એક દિવસ એક જાહેરસભા યોજાઈ હતી. તેમાં ગ્લેડસ્ટનની સાથે

તેમનાં ધર્મપત્ની પણ હતાં. ગ્લેડસ્ટનને યા પીવાની આદત હતી. યા બનાવવાનું કાર્ય તેમનાં ધર્મપત્ની જ કરતાં હતાં. જાહેરસભા દરમ્યાન ગ્લેડસ્ટને યા પીવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી ત્યારે, શ્રીમતી ગ્લેડસ્ટને કોઈ શરમ, સંકોચ કે આનાકાની વગર પોતાની જાતે ત્યાં જ યા બનાવી, પતિને પીવરાવી અને કપ-રકાબી પણ તેમણે જાતે જ ધોઈ નાખ્યાં. એમણે આવું ઘણી જગ્યાએ કર્યું હતું.”

આ બનાવ વિષે વાંચ્યા પછી ગાંધીજીના જીવન ઉપર જે અસર પડી, તેનું વર્ણન તેમણે પોતે આ શબ્દોમાં કર્યું છે, “પત્ની પ્રત્યેની વફાદારી એ તો મારા સત્યના વ્રતનો જ એક ભાગ હતો, પરંતુ પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું જોઈએ, એ વાત દક્ષિણ-આફ્રિકામાં જ સ્પષ્ટરૂપે સમજી શકાઈ.”

ગાંધીજીએ જ્યારે આ પ્રસંગ રામચંદ્રભાઈને ખૂબ કુતૂહલ સાથે સંભળાવ્યો, ત્યારે એમણે કહ્યું, “બાપુ, એમાં નવાઈની શી વાત છે? તમે જ કહો, આપણી બહેન-દીકરીઓ અને નાનાં-નાનાં બાળકો આવાં કાર્યો કોઈ પણ જગ્યાએ શું ના કરી શકે? મોટાઓની આજ્ઞાનું પાલન કરવામાં તેમને આનંદ જ થાય છે. પત્નીના આવા વર્તનને અસાધારણ માનવા પાછળનું એક જ કારણ હોઈ શકે, પત્ની પાસેથી કોઈ અપેક્ષા. મોટેભાગે લોકો પોતાની પત્નીને કામવાસનાની દૃષ્ટિથી કે ભોગવિલાસની દૃષ્ટિથી જ જોતા હોય છે. તેમાં નારી પ્રત્યેની હીણપતની ભાવના પ્રગટ થાય છે. આપણે તેની સાથેના પ્રત્યેક કાર્યમાં એ જ ભાવનાનું આરોપણ કરતા હોઈએ છીએ. પત્નીને એ જ ખરાબ લાગે છે. જો પત્નીને હીણપત કે વાસનાની નજરે જોવામાં ન આવે તો પ્રત્યેક સ્ત્રી સાથે જ ગ્લેડસ્ટનની ધર્મપત્નીની માફક જ બહેન-દીકરી જેવી સેવા કોઈ પણ જાતના શરમ-સંકોચ વગર કરી શકે.”

ગાંધીજીને આ વાત ખૂબ મહત્વપૂર્ણ લાગી. ગ્લેડસ્ટનનું જીવનચરિત્ર વાંચીને તેઓ જે મર્મને પામી શક્યા નહોતા, એ પેલા સંવાદથી સ્પષ્ટ થઈ ગયો. ત્યાં સુધી કસ્તૂરબા અને તેમની વચ્ચે ઘણીવાર અણબનાવ થયા કરતો હતો. બાપૂએ તે દિવસથી બ્રહ્મચર્યનું વ્રત ધારણ કર્યું અને ત્યાર પછીથી સાચા મિત્રની માફક ખભેખભો મિલાવીને કસ્તૂરબાએ ગાંધીજીને સહયોગ આપ્યો હતો; એ ઈતિહાસમાં નોંધાયો છે. તેમણે ગાંધીજી સાથે કારાવાસ ભોગવવામાં પણ સંકોચ કે ખચકાટ નહોતો અનુભવ્યો.

વાચન અને વાચનને જીવનમાં ઓતપ્રોત કરી દેવાની ટેવને કારણે જ ગાંધીજી મહાન બન્યા. મહાન પંડિત રસ્કીનના લખેલા 'અન ટૂ ધી લાસ્ટ' પુસ્તકના અભ્યાસે તો ગાંધીજીનું સમગ્ર જીવન જ બદલી નાખ્યું હતું. એ પુસ્તકે તેમનું જીવનભર માર્ગદર્શન કર્યું હતું.

પોતાના પિતા ગરીબ હોવાને કારણે એક બાળકને દસ વર્ષની ઉંમરે શાળા છોડી દેવી પડી. પ્રતિકૂળ સંજોગો હોવા છતાંય તે કાંઈકને કાંઈક વાંચતા રહેવાનો અવસર શોધી કાઢતો અને વાંચેલી દરેક બાબત ઉપર વિચાર કરીને ઉન્નતિના મનોરથો સેવ્યા કરતો. એ બાળકના જીવનમાંથી તેની સક્રિયતા અને પ્રતિભા કેવી વિલક્ષણ હતી તેનો ખ્યાલ આવે છે. પુસ્તકોના વાંચનની તેની ઉપર તરત અસર પડતી અને એ પ્રભાવ તેના જીવનમાં કાંઈકને કાંઈક પરિવર્તન લાવનારો જ નીવડતો. વેપારધંધામાં પ્રમાણિકતા, સમાજસેવા અને રાજનૈતિક પક્ષાપક્ષી માટે સંઘર્ષ કરવાની હિંમત પણ તે વાચન થકી જ કેળવી શક્યો હતો, પરંતુ મોટામાં મોટી મુસીબત એ હતી કે તે વધારે ભણેલો-ગણેલો નહોતો.

એક દિવસ તે ફેંકલિનનું જીવનચરિત્ર વાંચી રહ્યો હતો. ફેંકલિનને પણ દસ વર્ષની ઉંમરથી અભ્યાસ છોડવો પડ્યો હતો. તેમ છતાંય તેણે પોતાની ઉદ્યમશીલતાથી આપમેળે જ દુનિયાની પાંચ ભાષાઓ શીખી હતી અને વૈજ્ઞાનિક, ફિલસૂફ તેમજ રાજકારણી તરીકે જગવિખ્યાત થયો હતો. એ કિશોરે આ વાંચીને વિચાર કર્યો કે પોતે શું બીજો ફેંકલિન ના બની શકે ?

તેના મને કહ્યું, ઉદ્યમશીલતાથી શું શક્ય નથી ? જરૂર બની શકાય. તેણે તે દિવસથી વાચનની શરૂઆત કરી. તેણે અંગ્રેજ, ફ્રેન્ચ, ચીલી વગેરે કેટલીયે ભાષા શીખી અને તે રાજકારણમાં સક્રિય બન્યો. તેને કારણે તેને દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યો. તે ચીલીમાં રહીને ઘણા દિવસો સુધી પોતાના દેશના સ્વાર્થી રાજકારણ સામે સંઘર્ષ કરતો રહ્યો. તેણે એક પત્રકાર તરીકે આર્જેન્ટિનાવાસીઓને બ્રહ્મચાર સામે સંગઠિત કર્યા અને એક દિવસ બળવો ફાટી નીકળ્યો. તે યુવક પોતાના દેશમાં પાછો ફર્યો અને જતે દહાડે આર્જેન્ટિનાનો ઉપરાષ્ટ્રપતિ બન્યો. આવા મહત્વપૂર્ણ પદ સુધી પહોંચી ગયા પછી પણ તેણે સમાજસેવાનો માર્ગ છોડ્યો નહોતો. તેણે આર્જેન્ટિનાને સાક્ષર બનાવવાનું અભિયાન ચલાવ્યું અને એટલું વેગવંતુ બનાવ્યું કે આજે આર્જેન્ટિના વિશ્વનો સૌથી વધુ શિક્ષિત દેશ છે. અમેરિકાએ પણ તેની સેવાઓ લીધી હતી. એક પુસ્તકની પ્રેરણાએ એક સામાન્ય યુવકને 'ડોમિંગો ફાસ્ટિનો સારમિન્ટો'ના નામથી જગવિખ્યાત કરી દીધો.

બર્માની કલંગ પર્વતમાળામાં અંગ્રેજ સૈન્યની એક ટુકડી સાથે આઝાદ હિંદ ફોજનો સામનો થઈ ગયો. આઝાદ હિંદ ફોજના કુલ ત્રણ સૈનિકો હતા અને સામે ૧૯૮ અંગ્રેજ સૈનિકોની વિશ્રામ ટુકડી હતી. આવા કપરા સંજોગોમાં નેતાજી સુભાષચંદ્ર બોઝ બેઠાબેઠા સ્વામી વિવેકાનંદનું પુસ્તક વાંચતા હતા. પુસ્તકના આ ફકરાએ, "જ્યારે માણસના માથે આફતનાં વાદળો ઘેરાયેલાં હોય ત્યારે પણ માણસે ધીરજ ના છોડવી જોઈએ. ધીરજવાન મનુષ્યો ભીષણ પરિસ્થિતિઓ ઉપર પણ વિજય મેળવે છે", નેતાજીને પ્રેરણાના પ્રકાશથી ઉજાગર કરી દીધા.

ઘાટીમાંથી સંદેશો આવ્યો કે ત્રણે સૈનિકોને પાછા હટાવી લેવામાં આવે કે કેમ ? નેતાજીના હૃદયમાં સમાયેલા વિવેકાનંદજીના વિચારો બોલી ઊઠ્યા, "જ્યાં સુધી એક પણ સૈનિક જીવતો હોય ત્યાં સુધી ચોકી હટાવવાની નથી." ત્રણે સૈનિકો આખી રાત ગોળીબારો કરતા રહ્યા. સવારે તો તેઓ જાતે જ સામસામેની લડાઈ

માટે સ્થળ ઉપર ધસી ગયા. જ્યારે તેઓ ચોકી ઉપર પહોંચ્યા ત્યારે જોયું કે, અંગ્રેજી સૈન્યના અમુક સૈનિકો તો મરેલા પડ્યા હતા અને બાકીના તેમનો સામાન પડતો મૂકીને ભાગી ગયા હતા.

સુભાષચંદ્ર બોઝ તો હયાત ના રહ્યા, પણ સ્વતંત્રતાનો સૌથી પહેલો આનંદ તેમણે જ ભોગવ્યો હતો. માતૃભૂમિ કાજે સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરી દેનારા અમર સેનાપતિ માટે ‘સ્વામી વિવેકાનંદના સાહિત્યે તેમને ચિરમુક્તિ અપાવી દીધી’, એમ કહેવામાં જરાય અતિશયોક્તિ નહીં લેખાય. તેમનામાં ધૈર્ય, નીડરતા અને હિમતનો અખૂટ ખજાનો હતો. આ બધા ગુણો તેમને વિવેકાનંદના સાહિત્યમાંથી વારસામાં મળ્યા હતા. તેમણે જે કાંઈ વાંચ્યું હતું, તેના એકેએક અંશને તેમણે પોતાના જીવનનું એક-એક સોપાન બનાવી દીધું હતું. એનું પરિણામ એ આવ્યું કે તેઓ જર્મની, જાપાન કે સિંગાપુર – જ્યાં પણ ગયા, ત્યાં તેમનું; જેવું સ્વામી વિવેકાનંદનું ઈંગ્લેન્ડ અને અમેરિકામાં થયું હતું, તેવું જ સ્વાગત થયું. ભારતીય લોકમાનસ ઉપર તેઓ અત્યારે પણ જીવંત વ્યક્તિત્વ તરીકે છવાયેલા છે અને પ્રકાશ તેમજ પ્રેરણાના સ્રોત બની રહ્યા છે. તેનું સાચું શ્રેય તેમની જીવનશિલા ઉપર ઉદમશીલતા તરીકે કોતરાર્થ ચૂકેલા સ્વાધ્યાયને જ આપી શકાય.

સાત વર્ષના એક બાળકને વાચનની તલપ લાગી. જ્યારે તેના ભાઈબંધો ધમાલમસ્તી કરતા, ત્યારે તે કોઈ વાર્તા, કવિતા, નાટક અથવા ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચતો રહેતો. તેની ઉપર હર્બટ સ્પેન્સર, સ્ટુઅર્ટ મિલ અને ટિંડલનાં પુસ્તકોનો ઊંડો પ્રભાવ હતો. તેથી તેણે ફાલતુ નવલકથાઓ કે વાર્તાઓ વાંચવાનું છોડી દીધું અને તે રચનાત્મક, સર્જનાત્મક સાહિત્ય શોધીશોધીને વાંચવા લાગ્યો. તેણે એક એસ્ટેટ એજન્ટને ત્યાં નોકરી કરતાં-કરતાં પણ વાંચવાની લગની છોડી નહીં. તેને કારણે પશ્ચિમી બદીઓ તેના જીવનમાં દાખલ ના થઈ શકી. પશ્ચિમમાં જન્મેલો હોવા છતાં માંસાહારનો કટ્ટર વિરોધી એવો આ બાળક એક દિવસ જ્યોર્જ બર્નાડ શોના નામે દુનિયાભરમાં પંકાયો. તેણે જ્યારે કલમ

ઉપાડી ત્યારે તેણે દુનિયાના સર્વશ્રેષ્ઠ નાટ્યકારોની પંગતમાં પોતાનું સ્થાન અંકિત કરી લીધું.

એક વખત એક ફાટેલું-તૂટેલું પુસ્તક મારા હાથમાં આવ્યું. તેના શરૂઆતના થોડાં પાનાં ફાટેલાં હતાં. દરેક પુસ્તકમાંથી કાંઈક નવી વાત શીખવાનું મને જાણે કે વ્યસન પડી ગયું હતું. એ પુસ્તક વાંચવાથી મને ખૂબ જ માર્મિક વાક્યો જાણવા મળ્યાં. મેં તેને મારી ડાયરીમાં ટપકાવી લીધાં. એ એક વાર્તાનાં વાક્યો હતાં અને આ રીતનાં હતાં, “હું ખેડૂત છું. મને ખેડૂત તરીકે જીવવા દો અને ખેડૂતની માફક જ મરવા દો. મારા પિતા ખેડૂત હતા એટલે તેના પુત્રને પણ એમના જેવો જ બનવા દો.” મને દસ વર્ષ પછી ખબર પડી કે એ શબ્દો જ્યોર્જ એ. ઝીનના હતા.

આ વાક્યોમાં ઉદમશીલતાની ભાવના સમ્પ્રાયેલી છે. ડાયરીમાં નોંધાયેલા આ શબ્દોએ મને હંમેશાં પરિશ્રમ કરતા રહેવાની પ્રેરણા આપી છે. “મેં ઘણાં પુસ્તકો વાંચ્યાં છે. દરેક પુસ્તકમાંથી મેં અનીતિ સામે સંઘર્ષ અને માનવજાત પ્રત્યેના પ્રેમના પાઠ વાંચ્યા અને શીખ્યા છે. હું તો એમ કહું છું કે, પુસ્તકોનો સારાંશ જ મારા જીવનમાં ઊતરી આવ્યો છે અને આ જે કાંઈ સફળતા દેખાય છે તે બધી તેની જ આશિષ છે.” આ શબ્દો માત્રવસેવાને જીવનપ્રત બનાવનાર અને જીવનભર એમાં જ રચ્યાપચ્યા રહેનારા ચિતક મેક્સિમ ગોર્કીના છે.

વિશ્વની મોટાભાગની પ્રતિભાઓનું નિર્માણ પુસ્તકોમાંથી થયું છે. વાચે છે તો બધાં જ, પરંતુ વાચનને જીવનમાં ઉતારીને જીવનને મહાન બનાવવાનો અવસર તો સુભાષચંદ્ર બોઝ, જવાહરલાલ નહેરુ, મેક્સિમ ગોર્કી, માક્સ, સ્ટાલિન, માઈકલ ફેરાડો, ડાર્વિન, લ્યુથવરબેંક વગેરે વીરલાઓને જ મળ્યો હતો; એ રહસ્ય આપણે ક્યાં પામી શક્યા છીએ ? આપણે પણ આ મહાપુરુષોની માફક વાચેલા આદર્શોને આપણા જીવનમાં ઉતારી શકીએ તો આપણી ગણના પણ ગાંધીજી કે ગોર્કી જેવી પુસ્તક-પ્રસૂત પ્રતિભાઓમાં થઈ શકે.

•••••

હાસ્ય – માનવજીવનનું યથાર્થ સત્ય

આનંદ એ માણસના સૌભાગ્યની નિશાની છે. જે માણસ કાયમ પ્રસન્નચિત્ત રહે છે, તેની પાસે લક્ષ્મી વસે છે. જેનું હાસ્ય વિલાઈ જાય છે, કે પ્રસન્નતા ગાયબ થઈ જાય છે, તેનાથી લક્ષ્મી રિસાઈ જાય છે. શ્રી, એ લક્ષ્મીનું લોકપ્રિય નામ છે. હસવાથી માણસના મુખ ઉપર એક શ્રી, એક ક્રાંતિ, એક તેજ છવાયેલું રહે છે, જે સંસારનાં તમામ શ્રેયોને આકર્ષી લાવે છે.

લોકો આનંદી માણસને જોઈને પ્રસન્ન થાય છે, તેની તરફ આકર્ષાય છે અને તેની મિત્રતા ઝંખે છે. પ્રસન્નતા એ એક આધ્યાત્મિક વૃત્તિ છે, એક દૈવી ચેતના છે. તેના શરણે જનારના તમામ શોક-સંતાપોનો નાશ થાય છે. પ્રસન્નચિત્ત અને આનંદી માણસના સહવાસમાં લોકો પોતાનાં દુઃખદર્દ વીસરી જાય છે અને સુખસંતોષનો અનુભવ કરે છે. આનંદી માણસ દેવદૂત સમાન હોય છે, દુનિયાનો કલેશ દૂર કરનારો હોય છે.

માણસે તક મળે ત્યારે મુક્ત રીતે હસવું જોઈએ. જેને હસતા નથી આવડતું, જેને જીવતાં નથી આવડતું, એમ કહેવાય. હાસ્ય, મલકાટ અને પ્રસન્નતા એ ચિર યૌવનનો પાયો છે. જે હસી શકતો હોય, પ્રસન્ન રહી શકતો હોય તે એથી વર્ષની ઉંમરે પણ નવયુવાન છે. એથી ઊલટું જે ઉદાસ ચિત્તે અને મન મારીને જીવતો હોય તે વીસ વર્ષની ઉંમરે પણ વૃદ્ધ છે. આકર્ષણ એ યૌવનનો ગુણ છે. હસનારા તરફ આખી દુનિયા આકર્ષાય છે અને રોતા-કકળતા હોય, તેમની પ્રત્યે બધાને અણગમો હોય છે. જે હંમેશાં રોતો-કકળતો કે અફસોસ કરતો હોય છે, તે જીવનનું સંજીવનીતત્વ ગુમાવી બેસે છે અને જે દરેક વખતે પ્રસન્ન અને આનંદી રહે છે, તે અમૃત પ્રાપ્ત કરે છે.

જો તમે હસશો, તો આખી દુનિયા તમને સાથ આપશે. રડશો તો તમે એકલા પડી જશો, કોઈ તમારા સહવાસમાં રહેવાનું પસંદ નહીં કરે. હાસ્યમાં જીવનની

અને રુદનમાં મૃત્યુની છાયા રહેલી છે. હાસ્ય એ માણસનો સાચો મિત્ર, સાથી કે સેવક છે. જે હાસ્યનો સહવાસ કેળવે છે તે જીવનમાં ચોક્કસ સફળ થાય છે. હાસ્ય દુશ્મનાવટનો અંત આણે છે, વિષમતાઓને મિત્ર બનાવે છે અને ક્રોધને શાંત કરે છે. આનંદી માણસની જીંદગી એક મહોત્સવ જેવી બની રહે છે, જેને કારણે તે ક્ષણેક્ષણ ઉત્સાહ, ઉલ્લાસ કે આનંદ મેળવતો રહે છે.

હાસ્ય એ સ્વાસ્થ્યનો મૂળ મંત્ર છે. હસવાથી માણસની માનસિક તાણ દૂર થઈ જાય છે. તેનાથી એક મીઠી રાહત મળે છે. હસવું એ એક પ્રકારનો શારીરિક, માનસિક અને બૌદ્ધિક વ્યાયામ છે. હાસ્યનો નાડીતંત્ર ઉપર એક ખાસ પ્રભાવ પડે છે; જેનાથી તે નવીન શક્તિ મેળવીને ચેતનવંતું બને છે. ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, ક્રોધ વગેરે આવેગોને કારણે જે શારીરિક, માનસિક વિક્ષેપો ઉત્પન્ન થાય છે, મનોવિકારોનું જે ઝેર અવયવોમાં એકતું થાય છે, તે હસવાથી, આનંદિત રહેવાથી દૂર થઈ જાય છે. હાસ્યથી ફેફસાંને નવી તાકાત મળે છે, જેને કારણે શરીરમાંનું લોહી શુદ્ધ અને સશક્ત બને છે. હાસ્યને કારણે આંતરિક રસો પુલકિત થઈ ઊઠે છે. એને કારણે પેટના બધા વિકારો નાશ પામે છે. તેનાથી માણસની પાચનક્રિયા સુધરે છે, શરીરમાં શુદ્ધ લોહીની માત્રા વધે છે. હાસ્ય આરોગ્ય માટેનું એક રામબાણ રસાયણ છે.

જીવનમાં ડગલે ને પગલે આવતી મુશ્કેલીઓ, આફતો અને સમસ્યાઓને કારણે માણસમાં જે એક પ્રકારની ગ્લાનિ, નબળાઈ કે અરુચિ ઉત્પન્ન થાય છે; તે હસવાથી દૂર થઈ જાય છે અને શરીરમાં એક નવચેતના, નવસ્ફૂર્તિનો સંચાર થાય છે.

દુનિયાના કોઈપણ મહાપુરુષના જીવનમાં ડોકિયું કરીએ તો તેના અન્ય ગુણોની સાથે પ્રસન્નતાનો ગુણ

સંકળાયેલો હોવાનું સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે. કોઈપણ પરિસ્થિતિ કે હાલતમાં એકરસ રહેવું કે પ્રસન્ન રહેવું એ મહાપુરુષોની સફળતાનું સૌથી મોટું રહસ્ય છે. પ્રસન્નતા માણસની કાર્યક્ષમતામાં અનેકગણો વધારો રહે છે.

ઉદાસ, ખિન્ન કે દુઃખી રહેનારા માણસોની બધી શક્તિઓ હણાઈ જાય છે. વિષાદ જન્માવનારી હાલતમાં એક એવી બળતરા હોય છે કે જે બધાં ઉપયોગી તત્ત્વોને બાળી નાખે છે. ઉદાસી એ માનવજીવનનો ભયંકર અભિશાપ છે. એ જીવતીજાગતી નરકની ભયાનક જવાબાઓની માફક માણસને પાંગળો, દીનદુઃખી અને દરિદ્ર બનાવી મૂકે છે. જેના ચહેરા ઉપર હાસ્ય નથી, મલ્કાટ નથી, પ્રસન્નતા નથી; તેને યાદ કરવાનું કે તેના સહવાસમાં આવવાનું કોઈને પણ ગમતું નથી. બધા તેનાથી દૂર ભાગતા રહે છે, જેને કારણે એકલવાયાપણાના ભારથી દબાઈને તેનું જીવન આકરું થઈ પડે છે.

જે માણસ જીવનમાં પ્રસન્નતાનું મહત્ત્વ સમજતો નથી, તે જાણે પોતાનાં સૌભાગ્યનાં અભ્યુદયનાં દ્વાર પોતાની મેળે જ બંધ કરી દે છે. માનવજીવન રોતા-કકળતા વીતાવવા માટે નહીં, પરંતુ હસતા-ગાતા મહોત્સવની માફક આનંદથી જીવવા માટે મળ્યું છે. હાસ્યનું ખુલ્લું પ્રદર્શન સભ્યતાની દૃષ્ટિએ અયોગ્ય લાગે, તેવા ઘણા પ્રસંગો જીવનમાં આવતા હોય છે. પરંતુ તેનો અર્થ – એ દુઃખદ પરિસ્થિતિને, તે આખું જીવન વિષાદપૂર્ણ બનાવી દે એટલી હદે અપનાવી લેવી – એવો હરગીજ ના કરી શકાય. સંસારના વ્યવસ્થાક્રમ પ્રમાણે જેમાં માણસનાં બે આંસુની પણ જરૂર હોય એવા ઘણા પ્રસંગો હોઈ શકે છે. પરંતુ એવા પ્રસંગો કે પરિસ્થિતિઓ જેટલાના અધિકારી હોય તેટલાં જ આંસુ વહાવવાં જોઈએ. આંસુઓના રૂપમાં આખું જીવન વરસાવી નાખવું, એ ડહાપણ નથી. આંસુ માનવીના જીવન માટે અપવાદ છે, જ્યારે હાસ્ય તેના જીવનનું સત્ય છે, એ હકીકત છે.

ધાર્મિકતા

ધાર્મિકતાનો અર્થ થાય છે કર્તવ્યપરાયણતા અને કર્તવ્યોનું પાલન. કર્તવ્ય, કર્મ અને ધર્મ લગભગ એક જ બાબત છે. મનુષ્ય અને પશુમાં માત્ર એટલો જ તફાવત છે કે પશુ કોઈ મર્યાદામાં બંધાયેલો નથી. મનુષ્યની ઉપર હજારો મર્યાદાઓ અને નૈતિકતાનાં બંધનો બાંધવામાં આવ્યાં છે અને અનેક જવાબદારીઓનો ભાર તેના પર લાદવામાં આવ્યો છે. જવાબદારીઓ અને કર્તવ્યોને પૂરાં કરવાં તે મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. શરીર પ્રત્યે આપણું કર્તવ્ય એ છે કે આપણે શરીરને નીરોગી રાખીએ. મગજ પ્રતિ આપણું કર્તવ્ય એ છે કે તેને સદ્ગુણી બનાવીએ. દેશ, ધર્મ, સમાજ અને સંસ્કૃતિ પ્રત્યે આપણું કર્તવ્ય છે કે તેઓને ઊંચા ઉઠાવવા માટે, આગળ લાવવા કે તેઓની પ્રગતિ માટે પૂરેપૂરું ધ્યાન રાખવામાં આવે. લોભ અને મોહના ભરડામાંથી આપણી જાતને છોડાવીને આપણા જીવાત્માનો ઉદ્ધાર કરવો એ પણ આપણું કર્તવ્ય છે. ભગવાને આપણને જે ઉદ્દેશ્યથી જે કામ માટે આ મનુષ્ય યોનિમાં જન્મ આપ્યો છે, જે કામને પૂર્ણ કરવા આપણને સંસારમાં મોકલ્યા છે, તે કાર્યને સફળ કરવું એ આપણું પવિત્ર કર્તવ્ય છે. આ બધાંયે કર્તવ્યને જો આપણે યોગ્ય રીતે પૂરાં નહીં કરી શકીએ તો આપણે ધાર્મિક કેવી રીતે કહેવાઈશું ?

યજ્ઞોપેથી – એક વિજ્ઞાનસંમત - સારવાર-પદ્ધતિ

અથર્વવેદના કાંડ-૩, સૂક્ત-૧૧માં ઉલ્લેખ છે –
 યદિ ક્ષિતાયુર્યદિ વા પરે તો
 યદિ મૃત્યોરન્તિકં નીત એવ,
 તમા હશમિ નિર્ઋતેરુપસ્થા-
 દસ્પાર્શમેનં શતશારદાય.

એટલે કે કોઈ રોગી માણસ મરવા પડ્યો હોય અથવા તેનું આયુષ્ય પૂરું થવા આવ્યું હોય તો પણ હું તેને વિનાશના આરેથી બચાવીને પાછો લાવું છું. તે સો વર્ષનું પૂરું આયુષ્ય ભોગવી શકે ત્યાં સુધી તેની સુરક્ષા કરું છું.

અથર્વવેદના આ જ કાંડમાં યજ્ઞીય સારવાર વડે રોગના ઈલાજ અને જીવનશક્તિના વધારા વિષે વિગતવાર ઉલ્લેખ છે. હકીકતમાં યજ્ઞ એક મહત્વપૂર્ણ વિજ્ઞાન છે. તેમાં ઔષધિઓને હવ્ય તરીકે હોમવામાં આવે છે, જેનો નાશ થયા વગર સૂક્ષ્મ સ્વરૂપમાં ફેરવાઈ જાય છે અને પછી વૈદિક મંત્રોચ્ચાર વડે અભિમંત્રિત થઈને પ્રભાવકારી શક્તિઓથી યુક્ત બનેલું તેનું રૂપાંતરિત સ્વરૂપ વાતાવરણમાં પ્રસરી જાય છે, આકાશમાં છવાઈ જાય છે. એના સૂક્ષ્મ વિદ્યુતતરંગો એકબાજુ વાતાવરણને શુદ્ધ કરે છે અને પ્રાણશક્તિનો વધારો કરે છે. તો બીજી બાજુ માનવમનમાં રહેલા ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, કુટિલતા, પાપ, અનીતિ, અત્યાચાર, વાસના કે તૃષ્ણા જેવા મનોવિકારોનો તેમજ અનેક પ્રકારની શારીરિક પીડાઓનો નાશ કરે. આયુર્વેદમાં પણ ઉલ્લેખ છે કે જ્યારે રોગનાશક વનૌષધિઓને વિધિપૂર્વક યજ્ઞાગ્નિમાં હોમવામાં આવે છે ત્યારે જે સુગંધિત વાયુ ઉત્પન્ન થાય છે, તે શ્વાસ દ્વારા અને ત્વચાનાં રોગછિદ્રો વાટે શરીરમાં દાખલ થાય છે અને રોગની સાથે-સાથે તેની ઉત્પત્તિના મૂળ કારણનો પણ નાશ કરે છે.

ચિકિત્સા ક્ષેત્રે ઘણાં બધાં સંશોધનો થયાં છે અને

પછી નવી નવી જીવનસંરક્ષક દવાઓ શોધી કાઢવામાં આવી છે. આવો કમ વણથંભ્યો ચાલતો રહ્યો છે. તેમ છતાંય બીમારીઓ નધાં-નવાં રૂપો ધારણ કરીને લોકોને પરેશાન કરે રાખે છે. એને વાતાવરણનું પ્રદૂષણ ગણી કે પછી મનુષ્યના વિચારોનું પ્રદૂષણ ગણી – બંને એક જ સિક્કાની બે બાજુઓ છે. એ બંનેય ક્ષેત્રોમાં ફેલાયેલા ઝેરી વિકારોના નિવારણ માટે જુદાજુદા ઉપચાર શોધવા અને કરવાને બદલે જે વાતાવરણમાં તેમજ માનવીની વિચારચેતનામાં બંને ક્ષેત્રે છવાયેલા ઝેરનું નિવારણ એકસાથે જ કરી શકે અને જેને સંપૂર્ણ સારવાર કહી શકાય, એવો કોઈ સફળ અને અસરકારક ઉપાય શોધવાની જરૂર છે. આ બંને ક્ષેત્રોના ઊંડાણ સુધી પહોંચી શકે, તેવો સમગ્ર ઉપચાર એક જ હોઈ શકે. – એ છે યજ્ઞીય સારવાર-પદ્ધતિ. યજ્ઞ, હવન અથવા અગ્નિહોત્ર એ, માત્ર શરીરનો જ નહીં પરંતુ મન અને અંતઃકરણનો પણ ઉપચાર કરનારી સંપૂર્ણ સારવાર-પ્રક્રિયા છે. એમાં વપરાતી હવ્ય સામગ્રી અને મંત્રોચ્ચારનાં આંદોલનો માણસના મન અને વાતાવરણ બંનેને પ્રદૂષણથી મુક્ત કરે છે.

શાસ્ત્રોમાં યજ્ઞથી પ્રાણશક્તિનો વરસાદ થાય છે, એવો ઉલ્લેખ છે. પ્રાણ અને મન બંને એકબીજા ઉપર આધારિત છે. પ્રાણશક્તિનો વધારો થાય તો મનોજગત પણ વધારે મજબૂત થાય છે. રોજ નિયમિત રીતે સુગંધી દ્રવ્યો અને વનૌષધિઓ વડે હોમ કરવાથી માણસને એ પ્રાણશક્તિવર્ધક ઊર્જા વડે અનુપ્રાણિત થવાનો લાભ સાહજિક રીતે મળી શકે છે. હવનમાં વિલક્ષણ હિર્લોગપાવર (રૂઝક્ષમતા) તેમજ આરોગ્યવર્ધક ક્ષમતા છે. આ વિષયમાં થયેલાં આધુનિક સંશોધનો આ બાબતને સમર્થન આપે છે. યુરોપ, અમેરિકા તથા એશિયાના કેટલાય દેશોમાં યજ્ઞીય સારવારની અનેક પદ્ધતિઓ ચિકિત્સાક્ષેત્રે ઉપયોગમાં લેવાઈ રહી છે અને

તેનાં ઉત્સાહજનક પરિણામો જણાયાં છે. પોલેન્ડ, બ્રાઝિલ, પેરુ, ઓસ્ટ્રેલિયા તેમજ આફ્રિકાના વૈજ્ઞાનિકો આ ક્ષેત્રમાં ઊંડો રસ દાખવી રહ્યા છે અને સંશોધનો કરી રહ્યાં છે. હવન કરતી વખતે હવનકુંડની ચારેબાજુ એક વિશેષ પ્રકારની ઊર્જા સંચારિત થાય છે, એવું જણાયું છે. આ જ ઊર્જા આજુબાજુના વાતાવરણમાં ફેલાઈને નકારાત્મક ઊર્જાઓને નિષ્ક્રિય બનાવે છે અને સર્જનાત્મક ઊર્જાઓની અભિવૃદ્ધિ કરે છે. એ જ પ્રમાણે મંત્રોચ્ચાર સહિત થતા હવનને કારણે અનેક સ્તરે ઊર્જાનું રૂપાંતર થાય છે; જેનો — વનસ્પતિ, વૃક્ષો, સજીવ પ્રાણીઓ તેમજ મનુષ્ય ઉપર ઉચ્ચસ્તરીય પ્રભાવ પડે છે.

આ સંદર્ભમાં પંજાબ વિશ્વવિદ્યાલય, ચંદીગઢના પ્રખર વૈજ્ઞાનિક ડો. રામપ્રકાશે આધુનિક વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાંતોના આધારે યજ્ઞીય હવન પ્રક્રિયાનો ઊંડો અભ્યાસ અને વિશ્લેષણ કર્યાં છે. તેમનો નિષ્કર્ષ છે કે યજ્ઞનો ધુમાડો રોગનાશક અને પર્યાવરણ-સુધારક છે. તેમણે પોતાના અભ્યાસપુસ્તક ‘હવન-યજ્ઞ અને વિજ્ઞાન’માં અમુક પ્રમાણમાં ઉત્સર્જિત થતા કાર્બન મોનોક્સાઇડ જેવા હાનિકારક વાયુઓ, સૂર્યકિરણો, વાતાવરણ તેમજ વૃક્ષ-વનસ્પતિઓ સાથે સંયોજાઈને રાસાયણિક પ્રક્રિયા દ્વારા ઓક્સિજનમાં રૂપાંતર પામીને કેવી રીતે સ્વાસ્થ્ય-સંવર્ધનનું કાર્ય કરે છે, એનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. જાણીતા ચિકિત્સક ડો. કુંદનલાલ અગ્નિહોત્રીએ સતત ૪૭ વર્ષો સુધી યજ્ઞના અદ્ભુત વૈદકીય પ્રભાવ વિષે સંશોધન કર્યું હતું. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેઓ તેના વડે ટી. બી. - ક્ષયરોગ જેવી જીવલેણ બીમારીઓનો ઈલાજ કરવામાં પણ સફળ રહ્યા હતા. તેમણે પોતાના ‘યજ્ઞચિકિત્સા’ નામક વિખ્યાત પુસ્તકમાં એનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કર્યું છે.

દિલ્હીના અગ્રણી વૈજ્ઞાનિક ડો. ડબલ્યૂ. સેલ્વામૂર્તિએ પોતાની શોધપત્રિકા — ‘ફિઝિયોલોજિકલ ઈફેક્ટ્સ ઓફ મંત્રાઝ ઓન માઈન્ડ એન્ડ બોડી’માં લખ્યું છે કે, માણસની શારીરિક પ્રણાલિઓ અને

નાડીતંત્ર ઉપર હવન અને મંત્રોની ઉત્તમ અસર પડે છે. તેમણે એને ‘ન્યુરોફિઝિયોલોજિકલ પ્રભાવ’ — એવું નામ આપ્યું છે. તેમણે જણાવ્યું છે કે હવન કરવાથી શરીરનું તાપમાન સામાન્ય કરતાં ૧ ડિગ્રી સેન્ટિગ્રેડ જેટલું ઘટી જાય છે. એને કારણે માનસિક શાંતિ મળે છે, માનસિક તણાવ દૂર થઈ જાય છે અને મગજ હળવું થઈને, જેને વૈજ્ઞાનિકો ‘આલ્ફાસ્ટેટ’ તરીકે ઓળખે છે એવી પરમ વિશ્રામની કક્ષામાં પહોંચી જાય છે. યજ્ઞને કારણે વાતાવરણનાં આલ્ફાકિરણોમાં વીસ ટકા જેટલો વધારો થતો જોવા મળ્યો છે.

આનો પ્રયોગ કરવા માટે આઠ તંદુરસ્ત માણસોને પસંદ કરવામાં આવ્યા અને તેમની ઉપર બે દિવસ સુધી હવનનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. પહેલે દિવસે મંત્રોરહિત અને બીજે દિવસે મંત્રોચ્ચાર સહિત યજ્ઞ કરવામાં આવ્યો. એ દરમિયાન આધુનિક ઉપકરણો દ્વારા પેલા આઠ માણસના હૃદયના ધબકારા, ઈ.ઈ.જી., ઈ.સી.જી, બ્લડપ્રેશર, જી.સી.આર. વગેરેને લગતાં પરીક્ષણો કરવામાં આવ્યાં. એમાં જણાયું કે, યજ્ઞીય વાતાવરણ, સૂક્ષ્મભૂત અને વાયુભૂત વનૌષધિઓ તેમજ મંત્રોચ્ચારના પ્રભાવથી હૃદયના ધબકારા ઓછા થયા હતા. શરીરનું તાપમાન ૧ ડિગ્રી સેન્ટિગ્રેડ ઘટ્યું હતું. જી.સી.આર. વધ્યું હતું. ઈ.ઈ.જી. ‘બેઝલાઈન’ તરફ ઢબતો જણાયો હતો. ઈ.ઈ.જી.માં ફાયદાકારક પરિવર્તન જણાયું હતું. મગજનાં ડેલ્ટા કિરણોમાં ઘટાડો તથા આલ્ફા તરંગોમાં વધારો નોંધાયો હતો. તે જ રીતે થીટા તરંગો પ્રયોગ દરમિયાન પંદર મિનિટ સુધી સ્થિર રહેલા જણાયા હતા. મગજ ‘આલ્ફા સ્ટેટ’ (પરમ વિશ્રાંતિ)ની સ્થિતિમાં પહોંચી જવાને કારણે માનસિક શાંતિ અને સ્થિરતા જણાયાં, એ આ પ્રયોગનું વિશેષ નોંધપાત્ર પાસું હતું.

યજ્ઞાગ્નિમાં જે હવ્ય પદાર્થો, વનૌષધિઓ વગેરે મંત્રોચ્ચાર સાથે આહુતિ સ્વરૂપે હોમવામાં આવે છે, તેનું સૂક્ષ્મસ્વરૂપમાં રૂપાંતરણ થઈને તે, લયબદ્ધ મંત્રોચ્ચારને કારણે ઉત્પન્ન થયેલા ઉચ્ચ આવૃત્તિના

ધ્વનિ-તરંગો સાથે સંયોજાય છે; એ યજ્ઞની અસરકારક ક્ષમતાનું મુખ્ય કારણ છે. આ રીતે ઉત્પન્ન થતાં ઉચ્ચસ્તરીય ઊર્જાકિરણોનો પ્રભાવ લાંબાગાળાનો અને ચિરસ્થાયી હોય છે. અમેરિકન વૈજ્ઞાનિક ડો. ડાર્વિડ સ્ટિંગુલે પોતાના સંશોધનના પરિણામમાં જણાવ્યું છે કે, એકલા ગાયત્રી મહામંત્રમાં જ એટલું પ્રચંડ ઊર્જા-સામર્થ્ય છે કે તેના સસ્વર ઉચ્ચારણથી માનસિક અસ્તવ્યસ્તતાનું (મેન્ટલ ડીસઓર્ડર) શમન થઈ શકે છે. તેમણે ગાયત્રી મહામંત્રના સસ્વર ઉચ્ચારણ દ્વારા એક સેકન્ડમાં ૧ લાખ ૧૦ હજાર તરંગો ઉત્પન્ન થાય છે; એવું માપન કર્યા પછી આ તારણ કાઢ્યું છે.

જેનું પરિણામ આજે લોકોના સામાન્ય વર્તન અને વ્યવહારમાં ડોકાઈ રહ્યું છે, એ 'ડ્રગ એડિક્શન' આજે એક વિકરાળ વિશ્વવ્યાપી સમસ્યા બનીને ડોકટરો અને સમાજશાસ્ત્રીઓ માટે પડકારરૂપ બની રહ્યું છે. એને કારણે સામૂહિક ગુનાખોરી વકરી છે. નશાખોરી અને ડ્રગ્સના (માદક પદાર્થોના) વ્યસનની ખરાબ લત છોડાવવા માટે હવનનો પ્રયોગ ખૂબ સફળ નીવડ્યો છે. 'સાઈકિએટ્રી ઓફ ઈન્ડિયન આર્મી'ના વરિષ્ઠ ડોકટર લેફ્ટેનન્ટ કર્નલ જી. આર. ગોલેછાએ પોતાના સહયોગીઓ સાથે મળીને આ સંદર્ભમાં ગંભીરતા-પૂર્વકના અભ્યાસ અને સંશોધનો કર્યા છે. તેમણે 'અગ્નિહોત્ર, એ યૂઝફુલ એડજંક્ટ ઈન રિકવરી ઓફ એ રેજિસ્ટન્ટ, સ્મેક એડિક્ટ' નામના પોતાના એક શોધપત્રમાં એ પ્રયોગોનું તારણ પ્રસ્તુત કરતાં લખ્યું છે કે, વર્ષોથી સ્મેક કે હેરોઈન જેવા માદક પદાર્થોનું સેવન કરનારા જે બંધાણીઓને માનસશાસ્ત્રીઓ પણ વ્યસનમુક્ત નહોતા કરી શક્યા; એવા વ્યસનીઓનો યજ્ઞીય સારવાર-પદ્ધતિથી ઉપચાર કરવામાં આવ્યો, ત્યારે એક સપ્તાહમાં જ તેમનામાં સુધારાની દિશામાં ચોક્કસ પરિવર્તનો થતાં જણાયાં હતાં. ચાર દિવસ સુધી તેમને હવનના સમયે હાજર રખાયા હતા. પાંચમા દિવસથી તેમને જાતે યજ્ઞ કરવાનું કહેવાયું હતું. આ સારવાર પ્રક્રિયા હેઠળ તેમને ત્રણ મહિના સુધી રાખવાથી તેઓ નશાખોરીની ચુંગાલમાંથી સંપૂર્ણ મુક્ત

થઈ ગયા. એટલું જ નહીં પરંતુ તેમને સ્વભાવના અંગ સમાન બની ગયેલી બીજી કેટલીક કુટેવોથી પણ છુટકારો મળ્યો હતો. પ્રયોગ બાદ તેઓ શારીરિક અને માનસિક રૂપે સંપૂર્ણ સ્વસ્થ થઈ ગયા હતા.

'ડ્રગ એડિક્શન' જેવી જ બીજી મોટી ખતરનાક સામાજિક સમસ્યા છે - મદ્યપાન. શરાબ(દારૂ)ની લત છોડાવવા માટેના દુનિયાભરના તમામ પ્રચલિત મનોવૈજ્ઞાનિક અને ચિકિત્સકીય ઉપાયોમાં યજ્ઞ કે હવન એ સૌથી વધુ સરળ, ઉપયોગી અને અસરકારક ઉપચાર સાબિત થયો છે. નિયમિતપણે હોમ-હવન કરવાથી દારૂ પીનારાઓની માનસિક સ્થિતિમાં કુદરતી ફેરફારો થવા લાગે છે અને ધીમેધીમે તેમની દારૂ તરફની રુચિ ઘટતી જાય છે. આ વિષે ડો. ગોલેછાએ પોતાના એક અન્ય શોધપત્ર 'અગ્નિહોત્ર-ઈન ધી ટ્રીટમેન્ટ ઓફ આલ્કોહોલિઝમ'માં લખ્યું છે કે, યજ્ઞ એ મૂળભૂત રીતે એક વૈદિક કર્મકાંડ હોવા ઉપરાંત એક વિજ્ઞાનસંમત ઉપચાર પ્રક્રિયા પણ છે. તેમાં સૂર્યોદય કે સૂર્યાસ્તના સમયે ખાસ મંત્રો દ્વારા સુગંધિત ઔષધીય પદાર્થોનો હવન કરવામાં આવે છે. માણસના મન ઉપર તેની 'ન્યૂરોફિઝિયોલોજિકલ' અસરો પડે છે. કમ્પ્યુટર ઉપર નોંધાયેલાં ઈ.ઈ.જી. પરીક્ષણોમાં જણાયું છે કે, યજ્ઞના પ્રભાવથી માણસના મગજમાંથી નીકળતા ડેલ્ટા તરંગો ઘટી જાય છે અને આલ્ફા તરંગોના પ્રમાણમાં વધારો થાય છે. આ રીતે યજ્ઞીય ઊર્જા માણસના મનને શાંત અને સ્થિર બનાવવામાં અગત્યની ભૂમિકા ભજવે છે. દારૂના અઢાર વ્યસનીઓ ઉપર કરવામાં આવેલાં યજ્ઞીય પરીક્ષણોમાં જણાયું કે, બે સપ્તાહ સુધી નિયમિત હવન કરવાથી તેમની દારૂ પીવાની લત સાવ છૂટી ગઈ. વચ્ચે-વચ્ચે હવન બંધ કરી દઈએ તો પણ નશાખોરી તરફની તેમની અભિરુચિ ઘટી જાય છે. નિયમિત હવન કરવાથી; નશાખોરીની આદતથી મુક્ત થઈને ગુમાવેલી માનસિક અને શારીરિક સ્વસ્થતા ફરી પાછી મેળવી શકાય છે, એટલું જ નહીં; પરંતુ એના દ્વારા બ્રહ્માંડમાં સંવ્યાપ્ત પ્રાણચેતનાનો સંપર્ક સાધીને તેનો લાભ પણ મેળવી શકાય છે.

શ્રદ્ધાને પાત્ર આમ થવાય

દરેક માણસને કીર્તિ અને માનપાન મેળવવાની અભિલાષા હોય છે. પરંતુ સન્માન અપાવી શકે તેવાં કાર્યો કરવાં માટે બહુ ઓછા લોકો તૈયાર હોય છે. ખોટા સન્માનના લાલચુ લોકો બહુ પ્રયત્નો કરવા છતાંય નિષ્ફળ જાય છે. જે યોગ્યતાના આધારે કીર્તિ અને સન્માન મળે છે, તેને વધારવામાં ન આવે તો એની મહત્વાકાંક્ષા અધૂરી જ રહી જાય છે. જરૂરી યોગ્યતા સિવાય કોઈને સન્માન થોડું મળે છે ?

કોઈ માણસને વડાપ્રધાન બની જવાની મહેચ્છા હોય છે. સેનાપતિ કે તેના જેવો ઊંચો હોદ્દો પામવાની ઈચ્છા તો ઘણા કરતા હોય છે. પરંતુ રાજ્યસંચાલન કે સૈન્યવ્યવસ્થા માટે જરૂરી યોગ્યતા ન હોય તો એ અધિકાર કઈ રીતે મળી શકે ? અને જે કદાચ યોગાનુયોગ મળી પણ જાય તો એ વાંદરાના હાથમાં તલવાર સોંપવાથી આવતી આફત જેવું જ નીવડશે. આ રીતે મળેલું સન્માન દુઃખ, કલેશ અને અશાંતિ જ આપી શકે છે, બાકી તેનાથી માણસની આકાંક્ષા કોઈ રીતે પૂરી થતી નથી.

આ સૃષ્ટિનું સંચાલન વ્યવસ્થિત ચાલે રાખે તે માટે પ્રકૃતિએ એક કાયદો બનાવ્યો છે — વિનિમયનો કાયદો. એક વસ્તુ આપીએ તો જ બીજી મળે છે. રૂપિયા આપીએ તો અનાજ; વસ્ત્ર વગેરે વસ્તુ ખરીદી શકાય છે. મહેનત અને લાયકાતના બદલામાં કશુંક મેળવી શકાય છે. નિષ્ક્રિય બેઠા રહીને કોઈ વસ્તુ મેળવવાની કામના કરવી એ બાળકબુદ્ધિ છે. આ દુનિયામાં યોગ્ય મૂલ્ય ચૂકવ્યા વગર કશું જ મળતું નથી. આપણે આ નિયમને કદાપિ ઉઠાવી શકતા નથી. તમે જે વસ્તુ મેળવવા ઈચ્છતા હો, તેને માટે જોઈતી યોગ્યતા પણ કેળવો. — એ જ સીધો ઉપાય છે. યોગ્યતા આપમેળે જ તમને ધારેલા મુકામ ઉપર પહોંચાડી દેશે. ગેરલાયક, અયોગ્ય માણસની ઈચ્છાઓ ક્યારેય પૂરી

થતી નથી.

જો તમે એવું ઈચ્છતા હો કે, તમને સન્માનિત ગણવામાં આવે, તમારી પ્રશંસા થાય, બધા તમારો આદરસત્કાર કરે; તો તમારે સન્માનનીય માણસોની વિશેષતાઓનો અભ્યાસ કરવો જોઈશે. એવા લોકો જે ગુણોના આધારે સન્માનને પાત્ર બન્યા હોય, તેને તમે અનુસરશો તો તમારું ગૌરવ પણ વધશે અને સન્માન પણ મળશે. પરંતુ જો તમે માત્ર બાહ્ય આડંબર દ્વારા લોકોને ભ્રમમાં નાખીને સન્માન મેળવવાની ઈચ્છા રાખશો, તો આકરી કિંમત ચૂકવવા છતાંય તમને કશું જ હાથ લાગશે નહીં. કોઈ લુચ્ચો માણસ થોડાઘણા સમય સુધી, પોતાની ચાલાકીથી મોટીમોટી વાતો કરીને, ધનનું અભિમાન દેખાડીને, કે રૂપ અથવા ગુણનું ખોટું પ્રદર્શન કરીને થોડુંઘણું સન્માન મેળવી પણ લે, તો પણ તેને આંતરિક આનંદ તો નહીં જ મળે. ઊલટાની જ્યારે તેના આડંબરની પોલ છતી થઈ જાય ત્યારે લોકો તેને પાખંડી કે લુચ્ચો ગણીને તેની નિંદા અને તિરસ્કાર કરે છે. કાગળની હોડી ચાલી-ચાલીને કેટલી ચાલી શકે ? એને ડૂબવાનું નક્કી જ છે. જ્યારે લુચ્ચાઈની ચાલાકી ખુલ્લી પડી જાય છે, ત્યારે ખૂબ અશાંતિ થાય છે. સન્માન મળવાનું તો દૂર રહ્યું, ઊલટાનું અપમાનના ભોગ બનવું પડે છે.

જો તમે તમારા ગુણોને વિકસાવવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહો તો તમને સન્માન મળશે જ, એમાં કોઈ શંકા નથી. લોકો ગુણોને પૂજે છે, માણસને નહીં. સત્યને માન આપે છે, બનાવટને નહીં. કેસૂડાનું ફૂલ દેખાવમાં વધારે સુંદર લાગતું હોય છે, તેમ છતાંય લોકો ગુલાબની સુગંધને વધારે પસંદ કરે છે.

તમે જો બધા ગુણો વિકસાવ્યા હોય તો તમે ચોક્કસ પ્રશંસાને પાત્ર છો. ગુણોનું પ્રમાણ જેટલું વધે, જેટલો માણસની યોગ્યતાનો વિકાસ થાય, એટલા પ્રમાણમાં

લોકો તેની તરફ આકર્ષાય છે. સારાં કાર્યો કરનારાઓની સર્વત્ર પ્રશંસા થાય છે. વિદ્વાન સિસરોનું કથન છે, “સન્માન એ સદ્ગુણનો પુરસ્કાર છે.” ગુણવાનને જ સાચું સન્માન મળે છે, એ વાત અક્ષરશઃ સાચી છે.

તમારા કોઈ એક ગુણનો વિકાસ સરેરાશ માણસો કરતાં જેટલો વધારે હશે, તમને એટલો જ વધારે યશ મળશે. મહાભારતના સમયમાં કર્ણની દાનવૃત્તિ વિલક્ષણ રીતે વિકસિત હતી. તે દાનની પરંપરાનું સૌથી શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ બન્યો, એટલા માટે તેને ‘દાનવીર’ કહેવડાવવાનું સૌભાગ્ય મળી શક્યું.

પોતાના માતાપિતા પ્રત્યે આદર અને સન્માનની ભાવના મોટાભાગના લોકોમાં હોય છે. લોકો પોતાની શ્રદ્ધા પ્રમાણે તેમની સેવાચક્રી પણ કરતા હોય છે. પરંતુ શ્રવણકુમારની પિતૃભક્તિ ચરમસીમાએ પહોંચી હતી, એટલા માટે તેને સૌથી વધારે ખ્યાતિ મળી. સદ્ગુણો પ્રત્યે નિષ્ઠાવાન બનવાથી જ સર્વશ્રેષ્ઠ સન્માન મળે છે.

આમ તો માનવતા કાજે કાંઈક કરી છૂટવાની ભાવના ઓછેવતે અંશે દરેકમાં હોય છે. પોતપોતાની ક્ષમતા અને યોગ્યતા અનુસાર લોકો આ આધ્યાત્મિક સદ્ગુણને અપનાવતા જ હોય છે. પરંતુ દેવત્વની સ્થાપના માટે પોતાની જાતને જીવતી હોમી દેવાને કારણે દધીચિ ઋષિને જે મહાનતા અને ગૌરવ મળ્યું, તે બીજા કોઈને નથી મળ્યું. કીર્તિ કે સન્માન મેળવવાની સાધનામાં કોઈપણ એક સદ્ગુણ પ્રત્યે સંપૂર્ણ રીતે નિષ્ઠાવાન બનવું પડે છે. આજીવન બ્રહ્મચર્ય પાળનારા ભીષ્મ પિતામહ, પરમ ભક્ત હનુમાન, મહાસતી અનસૂયા, તપસ્વી દુર્વાસા, સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર વગેરે પોતાના વિશિષ્ટ ગુણોને કારણે જ સર્વોચ્ચ સન્માન મેળવવાના અધિકારી બની શક્યા હતા. ગુણોની વિશેષતાને કારણે જ લોકોને પૂજ્યપદ મળતાં રહ્યાં છે, અને ભવિષ્યમાં પણ આ સનાતન નિયમ આ જ રીતે ચાલતો રહેશે.

લોકો. કોઈ ખાસ વિશેષતા વગરના માણસની

હિંમત કદાપિ કરતા નથી. લોકો પોતાના જ કુટુંબના એકાદ બે પેઢી અગાઉના પૂર્વજોનાં નામ પણ ભૂલી જાય છે. એનું એક જ કારણ છે કે તેમનામાં કોઈ વિશિષ્ટતા હશે નહીં. પરંતુ રઘુ, અજ અને દિલીપ વગેરેની આગવી વિશેષતાઓને કારણે જ, તેમની જાણકારી તેમની અનેક પેઢીઓને છે.

આવી વિશેષતા — મહેનત કરવાથી અને ટેવ પાડવાથી મળે છે, પરંતુ એને માટે સૌથી પહેલાં અદ્વિતીય હિંમત દાખવવી પડે છે. તેના વગર વિપરીત સંજોગોમાં પણ ધૈર્ય કે સ્થિરતા રાખવા જેટલી શક્તિ આવતી નથી. શ્રેષ્ઠતા પામવા માટે કઠોર દુઃખોનો સામનો કરવો અનિવાર્ય છે. હિંમત વડે સહનશક્તિ કેળવાય છે, જેને કારણે લોકો એ દુઃખોને હસતા મોઢે વેઠી લે છે અને આવી સહનશીલતા, સહિષ્ણુતા કોઈ એક સદ્ગુણને; ઉચ્ચ નૈતિક કક્ષાએ ધારણ કરવાથી આવે છે. જ્યારે માણસનું હૃદય આ પ્રમાણે વિશાળ બની જાય છે ત્યારે કીર્તિ કે સન્માન સામે ચાલીને તેમનાં ચરણ ચૂમે છે. માત્ર ઉચ્ચ સન્માનની ઇચ્છા કરે રાખવાથી આમ બનતું નથી. કર્તવ્યબુદ્ધિ, વિવેકબુદ્ધિમાં સુધારો થવાથી જ ગુણોની પરાકાષ્ઠા સુધી પહોંચવાનું શક્ય બને છે. કીર્તિલાલસા; ઇચ્છા પૂરી થવામાં વિલંબ થાય કે અવરોધ આવે ત્યારે માણસની હિંમતને અધવચ્ચે જ તોડી પાડે છે, એટલા માટે તેને ત્યાજ્ય માનવામાં આવી છે. યશની ઇચ્છા આંતરિક હોય અને કોઈ ઉચ્ચ આદર્શ સાથે સંકળાયેલી હોય તો જ માણસ મુશ્કેલીઓનો સામનો કરીને ઉચ્ચ શિખર સુધી પહોંચી શકે છે.

શ્રેષ્ઠતા પ્રાપ્ત કરવાની ટેવ; આવેગ અથવા આંધળા અનુકરણ ઉપર આધારિત ના હોવી જોઈએ, નહીંતર જે-તે સત્કાર્યમાં લાંબો સમય ટકી રહેવાનું અશક્ય બનશે અને એટલી મહેનત બેકાર જશે. ઉપરથી લોકો હાંસી ઉડાવશે અને તિરસ્કાર કે નિંદાના ભાગી બનવું પડશે, તે ઇગોમાં. એટલા માટે આપણી પ્રકૃતિ, સ્થિતિ અને શક્તિ અનુસાર કઈ વિશેષતા સાહજિક

રીતે વિકસાવી શકાય તેમ છે, તેનો વિચાર કરવો જોઈએ. દાન, સેવા, ભક્તિ, નિર્મળ ચરિત્ર, બ્રહ્મચર્ય— આ બધાંમાંથી કોઈ એક કે વધારે વિશિષ્ટતાની પસંદગી પોતાની કક્ષા પ્રમાણે કરવી જોઈએ. પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં અને પોતાના ગજા બહારના કરેલા પ્રયત્નો મોટેભાગે નિષ્ફળ જાય છે અથવા તો પરિસ્થિતિની ગમે તેવી વિષમતાને પણ છેવટ સુધી સહન કરી શકાય એટલી પ્રયંડ શક્તિ કેળવવી જોઈએ. એના કરતાં તો પોતાની કક્ષા અને ક્ષમાને ધ્યાનમાં રાખીને જ ગુણોનો રચનાત્મક વિકાસ કરવો એ વધારે સારું.

કોઈનાયે પ્રત્યે વેરઝેર, ઈર્ષ્યા, દ્વેષ કે બદલાની ભાવના ના રાખવી એ સરેરાશ માણસ માટે જીવનમાં સન્માન મેળવવાનો સીધોસાદો ઉપાય છે. પ્રેમ, ન્યાય,

દયા, ક્રુણા અને સહૃદયતાથી બધા સાથે હળીમળીને રહેવાથી આ સ્થિતિ સહેલાઈથી, સાહજિક રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. આવા નિર્મળ સ્વભાવના માણસો પ્રત્યે કોઈને વિરોધ હોતો નથી. તેને દરેક જગ્યાએથી સન્માન મળે છે.

સન્માનપ્રાપ્તિની આધ્યાત્મિક ભૂખ ભાંગવા માટે આપણે આપણી શ્રેષ્ઠતાઓ અને વિશિષ્ટતાઓને કાયમ વિકસાવતા રહેવી જોઈએ. આપણા ચારિત્ર્યને અપેક્ષા કરતાં વધારે ઉજ્જવળ બનાવવા માટે અને લોકકલ્યાણ માટે વધારે ત્યાગ કરવા માટે જરૂરી હિંમત કેળવવી જોઈએ. કોઈપણ માણસ ઉત્કૃષ્ટતાના આધારે જ લોકોની શ્રદ્ધાને પાત્ર બની શકે છે, જનતાના સન્માનને પાત્ર બની શકે છે.

સ્વાવલંબી બનો

એક ચકલીએ પીપળાના એક બીને ચાંચમાં દબાવીને લીમડાની બખોલમાં નાખી દીધું. ત્યાં થોડી માટી અને થોડો ભેજ હતો એટલે બી ઊગી ગયું અને લીમડાના વૃક્ષની ઓથે ધીમેધીમે વધવા માંડ્યું. શરૂઆતમાં તો એ છોડ વિકાસ કરતો હોય એવું લાગ્યું. પરંતુ તેનું અસ્તિત્વ પરાવલંબી હતું. બીજાની કૃપા મર્યાદિત જ હોઈ શકે, એટલે સીમિત સાધનો થકી છોડ પણ થોડો જ વૃદ્ધિ પામ્યો. ના તો મૂળને વિકસવાની જગ્યા મળી, કે ના ડાળોને વિસ્તરવાની જગ્યા મળી. તેથી એ પીપળાના છોડનો વિકાસ રૂંધાઈ ગયો.

એક દિવસ તેણે મોટા વૃક્ષને ઝઘડીને કહ્યું, “દુષ્ટ, તું મને વધવા નથી દેતો. હવે જો તું મને વિકસવા માટે વધારે સગવડ નહીં આપે તો હું તારો સત્યાનાશ કરી નાખીશ.”

લીમડાના વૃક્ષે સમજાવ્યું, “મિત્ર, બીજાની દયા ઉપર જીવનારા; તેં કર્યો છે એટલો જ વિકાસ કરી શકે છે, એનાથી વધુ વિકાસ કરવો હોય તો નીચે ઊતર અને તારાં મૂળિયાં તારી મેળે નાખ, તારા પગ ઉપર ઊભું રહે.”

છોડથી એ તો ના થઈ શક્યું. હા, તે વૃક્ષને ભાંડવામાંથી ઊંચું ના આવ્યું. પણ લીમડાના વૃક્ષને પીપળાના છોડની ગાળો સાંભળવા જેટલી ફુરસદ જ ક્યાં હતી ?

એક દિવસ સાધારણ આંધી આવી. લીમડાનું વૃક્ષ થોડુંક હચમચી ઊઠ્યું. પરંતુ પીપળાનાં મૂળ જ નબળાં હતાં, એને કોણ બચાવે ? પીપળાનો છોડ ઉપડીને ધૂળધાણી થઈ ગયો.

ત્યાંથી એક વટેમાર્ગુ પસાર થયો. તેણે એક વખત લીમડાના વૃક્ષ સામે જોયું, એકવાર પીપળાના છોડ સામે જોયું અને ધીમેથી બોલ્યો, “જેઓ અન્યના આધારે વિકાસ કરવાની આશા રાખે છે. તેના છેવટે આવા જ હાલહવાલ થાય છે.”

આત્મજ્ઞાન વડે દેવત્વની પ્રાપ્તિ

માણસ પોતે શું છે ? જીવનનું સ્વરૂપ અને ધ્યેય શું છે ? જીવન સાથે સંકળાયેલાં ઐશ્વર્યોનો યોગ્ય ઉપયોગ શું છે ? આ પ્રશ્નોને ઉપેક્ષાની ખાઈમાં ધકેલી દેવાથી (એક જાતની આત્મ-વિસ્મૃતિ છવાયેલી રહે છે.) આત્મામાં એક જાતનો શૂન્યાવકાશ છવાયેલો રહે છે. અંતઃકરણ મૂર્છાની દશામાં પહોંચી જાય છે અને સાચી જીવનનીતિ ગંભીરતાથી નક્કી કરી શકાતી નથી. ઈન્દ્રિયોના આવેશો જ પ્રેરણા બની રહે છે. પ્રચલિત માળખાનું બીબાઢાળ અનુકરણ જ સ્વભાવ બની જાય છે. કહેવાતી પ્રગતિની ઈચ્છા અહંકાર સંતોષવાની આજુબાજુ જ ચક્કર કાપતી રહે છે. બીજા સાધારણ જીવજંતુની માફક નર-પશુ પણ પેટ અને પ્રજનન પૂરતાં ગમે તેમ જીવતા રહે છે અને આયખું કાપતા રહે છે. કપાયેલો પતંગ અને ઝાડ ઉપરથી ખરેલું પાંદડું પવનના સપાટામાં દિશાવિહીન આમતેમ ઊડતા અને વેરાતા રહે છે. કોઈ ઉચ્ચ ઉદ્દેશ્ય નજર સામે નહીં હોવાથી અને એ દિશામાં કોઈ ખાસ પ્રયત્ન નહીં થઈ શકવાથી માણસ જીવનનો સાચો આનંદ ભોગવી શકતો નથી. એમને એમ રોતાં-કકળતાં થાકેલું-હારેલું જીવન પૂરું થઈ જાય છે. ઘણી વાર તો વધારે સુખની લિપ્સામાં નીતિ, મર્યાદા, ઔચિત્ય અને વિવેકને પણ અભેરાઈએ ચઢાવી દેવામાં આવે છે અને જેનાથી માત્ર પોતાનું જ નહીં, પરંતુ સંલગ્ન અન્ય માણસો અને આખા સમાજનું અહિત થતું હોય, એવા માર્ગે ચડી જવાય છે.

બાહ્ય જ્ઞાનની જેમ જ આંતરિક જ્ઞાન પણ એટલું જ જરૂરી છે. સુખસગવડનાં સાધનોમાં વધારો થવાની સાથે તેને ભોગવનારની વિવેકબુદ્ધિની પ્રખરતા વધે એ પણ એટલું જ જરૂરી છે. નહીંતર એ સાધનોનો ગેરઉપયોગ જ થશે અને તેમાંથી અભાવો અને સમસ્યાઓ ઊભી થશે. બાહ્ય જ્ઞાન કરતાં પણ

આત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા વધારે છે સારી મોટર ખરીદવાની સાથે ઉત્તમ ડ્રાઈવરની વ્યવસ્થા કરવી પણ જરૂરી છે. નહીંતર અણધાર ચાલક દ્વારા ચલાવાતી મોટરમાં બેસવાથી પગપાળા મુસાફરી કરતાં પણ વધારે તકલીફ ઊભી થઈ શકે છે.

જો આત્મજ્ઞાનની આવશ્યકતા અનુભવી શકાય તો સૌથી પહેલાં, આપણે કોણ છીએ ? અને શું કામ જીવી રહ્યા છીએ ? એ વિષે વિચાર કરવો જોઈએ. આ હકીકતો વિષે આત્મજ્ઞાની મહાવિદ્વાનોએ પોતાના ગંભીર ચિંતન વડે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ તારણો કાઢ્યાં છે. પ્રાચીન ભારતના માણસોએ એ સાર ગ્રહણ કરીને સર્વાંગી ઉન્નતિનો લાભ મેળવ્યો હતો.

અણુ શું છે ? ચોમેર ફેલાયેલા પદાર્થસમૂહનો એક નાનો સરખો ઘટક. આત્મા શું છે ? પરમાત્માની વિરાટ સત્તાનો એક નાનો સરખો અંશ. અણુને પોતાની આગવી શક્તિ છે, પરંતુ જે ઊર્જાના ઉત્સર્જન અને સંગ્રહને કારણે તેનું અસ્તિત્વ બને છે અને તેની અંદર જે કાર્યપ્રણાલિ ચાલતી હોય છે, તે વ્યાપક ઊર્જાતત્ત્વથી ભિન્ન નથી. (તેના જેવી જ છે.) શરીરની શક્તિ જોવામાં સ્વતંત્ર જણાય છે, એટલું જ. બાકી તે પોતે, તેનું સમગ્ર અસ્તિત્વ અને સ્વરૂપ સુધ્ધાં વ્યાપક ચેતનાના એક અંશ જેટલું જ છે.

આ સિદ્ધાંતમાંથી અધ્યાત્મવાદ આ નિષ્કર્ષ કાઢે છે કે – “આપણે વૈશ્વિક ચેતનાના એક અંશ માત્ર છીએ. સૃષ્ટિની શક્તિ પાયારૂપ છે. આપણે તો તેની ચિનગારી માત્ર છીએ. એકતાને શાશ્વત સમજવી જોઈએ અને ભિન્નતાને કૃત્રિમ. બધાને જાતમાં, અને જાતને બધામાં સમાયેલી જોવી, સમજવી અને માનવી જોઈએ. બધાનાં હિતમાં પોતાનું હિત સમજવું જોઈએ. બધાનાં દુઃખમાં પોતાનું દુઃખ સમજવું જોઈએ અને

બધાનાં સુખમાં પોતાનું સુખ. બધાની પ્રગતિ એ આપણી પ્રગતિ અને બધાનું પતન એ આપણું પતન, એમ માનવાથી સંકુચિત મર્યાદામાં સુખી થવાની હલકી વૃત્તિ ઘટે છે અને વિશાળ ફલક ઉપર સુખની વૃદ્ધિ કરવાના કાર્યક્રમો નજરસમક્ષ આવવા લાગે છે.”

પોતીકાપણું જ વહાલું લાગે છે. આવી આત્મીયતા જે પદાર્થ કે પ્રાણી સાથે જોડાઈ જાય છે; તે જ પદાર્થ કે પ્રાણી, પરમપ્રિય, આત્મીય લાગવા માંડે છે. આત્મીયતાનું ફલક સંકુચિત હશે તો માત્ર શરીરની કે વધારેમાં વધારે કુટુંબની સુખસગવડના વિચારો આવતા રહેશે. એ નાનું સરખું ક્ષેત્ર જ પોતાનું લાગશે અને પ્રિય લાગવાનો વિસ્તાર એટલા પૂરતો જ મર્યાદિત બની જશે. આ સીમા જેટલી વિસ્તરશે; પ્રિયતા, આત્મીયતાનો વિસ્તાર એટલો જ વધતો જશે. બધા પોતીકાં લાગવા માંડશે તો આપણું કુટુંબ અત્યંત વિસ્તૃત બની જશે. પ્રિય પાત્રોની સંખ્યા જેટલી વધશે, સુખ અને સંતોષ એટલાં વધારે મળશે. જો આત્મીયતાને બહોળા ફલક ઉપર વિસ્તારી શકાય તો પોતીકાપણાનો પ્રકાશ વધતો જશે અને એ સમગ્ર ક્ષેત્રનો વૈભવ વધારે પ્રિય લાગવા માંડશે.

માનવજીવન એ ભગવાન દ્વારા કોઈપણ સજીવને અપાયેલી સૌથી વધુ કીમતી ભેટ છે. એના ખજાનામાં માણસ કરતાં વધારે મહત્વનું સચેતન સર્જન બીજું એકેય નથી. એને અદ્ભુત કે અનુપમ કહી શકાય. એના જેવું બોલવું, વિચારવું, શિક્ષણ, કલા, કમાણી, ગુજરાન, ખોરાક, નચિતતા, કપડાં, રહેઠાણ, સારવાર, પરિવહન, કુટુંબ, સમાજ, શાસન, ખેતીવાડી, પશુપાલન, વૈજ્ઞાનિક સાધનો તેમજ અસંખ્ય સુખસાધનો વગેરેની સવલત સૃષ્ટિના બીજા એકેય પ્રાણીને મળી નથી. અહીં પ્રશ્ન એ થાય છે કે બધાં પ્રાણીઓ ઈશ્વરનાં સંતાનો છે. એક સમદષ્ટા પિતાએ તેનાં દરેક સંતાનો સાથે સરખો વ્યવહાર કરવો જોઈએ અને એકસરખાં વરદાનો આપવાં જોઈએ. તો પછી માણસને જ આટલું વધારે મળ્યું અને બીજાં પ્રાણીઓ તેનાથી વંચિત રહી

ગયા; એવું કેમ બન્યું? જો આ બધા વૈભવો માણસને માત્ર મોજમજા કરવા ખાતર જ મળ્યા હોત તો એને ચોક્કસ અન્યાય અને પક્ષપાત કહેવાય. પરંતુ પરમાત્મા એવા બિલકુલ નથી. તેઓ એવી નીતિ અપનાવી જ ના શકે.

ખજાનચી, સ્ટોરકીપર, મંત્રી વગેરે જો પોતાના તાબાની વસ્તુઓને અંગત ઉપયોગ માટે વાપરવા લાગે તો, એને તેમનો અપરાધ માનવામાં આવશે અને તેને સજા મળશે. બરાબર એ જ રીતે મનુષ્યને જે કાંઈ મળ્યું છે, તે સંસારને વધારે સુખી, ઉન્નત બનાવવા માટે મળેલા વારસાના રૂપમાં મળ્યું છે. એમાંથી સરેરાશ નાગરિક જેવી કક્ષાના ગુજરાન જેટલું પોતાના ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. એનાથી વધારાના સમય, શ્રમ, જ્ઞાન, ધન, પદ, પ્રભાવ વગેરે રૂપે જે વૈભવો મળેલા છે; એનો જેટલો ભાગ બાકી રહી જાય, તેને લોકકલ્યાણ માટે પ્રયોજતા રહેવો એ માનવજીવનનો બીજો હેતુ છે.

પૂર્ણતા મેળવવાની દિશામાં આગળ વધતા જઈને આદર્શ, અનુકરણનીય અને દેવ જેવું પવિત્ર જીવન જીવવું જોઈએ. તેમજ શારીરિક, માનસિક અને ભૌતિક પ્રાપ્તિઓમાંનો ઓછામાં ઓછો ભાગ પોતાના માટે વાપરીને બાકીનાનો પરમાર્થ પ્રયોજનો માટે ઉપયોગ કરવો જોઈએ. ઈશ્વરે બક્ષેલા દેવોને પણ દુર્લભ એવા મનુષ્યજીવનના અમૂલ્ય અવસરનો સૌથી ઉત્તમ ઉપયોગ આ જ છે. મનુષ્ય એ રાજાધિરાજ પરમેશ્વરનો પાટવીકુંવર છે, તેમનો યુવરાજ છે, અને બીજા સજીવોની સરખામણીમાં તેને જે કાંઈ વિશેષ મળ્યું છે, તે બધું વિશિષ્ટ ઉદ્દેશ્ય માટે છે; એ વાત સારી રીતે સમજી લેવી જોઈએ. તેને ભોગવિલાસ, સંગ્રહ, આભૂષણોના વરવા (બેહૂદા) પ્રદર્શન તેમજ સંતાનો માટે હરામનું ધન મૂકી જવા જેવાં ધૃષ્ટાસ્પદ પ્રયોજનો પાછળ વેડફી દેવું ના જોઈએ. એ અમાનતને, એ વારસાને; જે હેતુ માટે તે મળ્યા હોય, એને માટે જ વાપરવા જોઈએ.

શરીર અને મન જીવનરૂપી રથનાં બે પૈડાં છે, બે ઘોડા છે. તેમને કાર્ય કરવા માટેના બે હાથ કે આગળ વધવા માટેના બે પગની ઉપમા આપી શકાય. આ બંને સ્વામીભક્ત સેવકો અંતઃકરણની શ્રદ્ધા અને ઈચ્છાને અનુરૂપ કાર્ય કરવા માટે તૈયાર હોય છે. શરીરને પોતાની કોઈ ઈચ્છા કે શક્તિ હોતી નથી. તે જડ છે. ઈન્દ્રિયો પણ જડ પંચતત્ત્વોની બનેલી છે. અંતઃકરણમાં જેવા વિચારતરંગો જાગે છે, તે જ દિશામાં શરીરની કાર્યક્ષમતા કાર્યશીલ થાય છે. તે જ રીતે મન પણ પોતાની મરજીથી કાંઈ નથી કરતું. તેનામાં વિચારવાનો ગુણ તો છે, પણ શું વિચારવું જોઈએ ? એ નક્કી કરવું, એ અંતઃકરણનું કામ છે. સજ્જનોના વિચારો અને કાર્યો એક જાતના હોય છે, જ્યારે દુર્જનોના બીજી જાતના. એમાં ઉભયના મન અને શરીર બિલકુલ જવાબદાર હોતા નથી. અંતઃપ્રેરણાના આદેશોનો અમલ માત્ર કરે રાખવો, એ તેમનું કામ છે. દુષ્કૃત્ય કરવાનો કે મનને દુર્બુદ્ધિસ્ત બનવાનો જે આદેશ આપવામાં આવે છે, તે ખોટો છે. આ બંને વાહનોને પ્રેરણા અને દિશા આપવાનું કામ અંતઃકરણરૂપી સારથિનું છે.

શરીરમાં ક્રિયા, મનમાં વિચાર અને અંતઃકરણમાં ભાવના કામ કરે છે. અંતઃકરણની ભાવનાઓને, લાગણીઓ જ આસ્થા, શ્રદ્ધા, માન્યતા કે નિષ્ઠા જેવાં નામોથી ઓળખાય છે. આ બધાના સમન્વયથી જ ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય છે અને પછી તેણે ચીધેલી દિશામાં કામ કરવા માટે શરીર અને મનરૂપી સેવકો કટિબદ્ધ થઈ જાય છે.

આત્મજ્ઞાનનો અર્થ છે - 'અંતઃકરણના ઊંડાણમાં, આપણે સત્, ચિત્ત, આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મશક્તિના અભિન્ન અંગ છીએ એવી અનુભૂતિ તેમજ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરતા રહેવી.' આપણે પૂર્ણતા મેળવવા માટે સૌથી શ્રેષ્ઠ જીવનક્રમ અપનાવવાનો છે અને જે કાંઈ મળ્યું છે, તેને જનકલ્યાણ માટે વાપરવાનું છે. આત્મજ્ઞાનની ભૂમિકાએ જાગૃત થયેલું શરીર, સંકચિત સ્વાર્થની સીમાઓને ઓળંગીને બધામાં જાતને

અને જાતમાં બધાને જુએ છે. એટલા માટે તેની પાસે અંગત સ્વાર્થના વિચારોનું વાવાઝોડું ફરકી પણ નથી શકતું. એ જે કાંઈ વિચારે કે કરે છે, તેમાં વ્યાપક જનકલ્યાણની અને સારા ઉદ્દેશ્યોનો અમલ કરવાની ભાવના કામ કરે છે. આત્મજ્ઞાનથી લાભાન્વિત અંતઃકરણના પ્રત્યેક વિચારો અને કાર્યોમાં નરી આદર્શપરાયણતા જ ઊભરાતી, છલકાતી જણાય છે, એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂર છે. આવા લોકો કદાચ આફત કે અભાવોમાં ઘેરાયેલા હોઈ શકે; પરંતુ તેમના અંતઃકરણમાં અપાર આનંદ અને સંતોષનો અનુભવ હરકણે થતો હોય છે.

ભગવાન બુદ્ધને સામાન્ય રાજકુમારમાંથી ભગવાન બનાવી દેવાનું શ્રેય, જેને આત્મજ્ઞાન તરીકે ઓળખીએ છીએ; એવી અંતઃકરણની જાગૃતિને ફાળે જ જાય છે. જેને પણ આ ઉપલબ્ધિ મળી શકશે, તે એને અનુસાર જ સત્પરિણામો મેળવાનો અધિકારી ગણાશે.

પ્રાયશ્ચિત્ત-આહુતિ પ્રાયશ્ચિત્ત માટે આપવામાં આવે છે. આજ સુધી જે ભૂલો કરી તેનો સ્વીકાર કરી તેનો હવન કરવામાં આવે છે. હવે અમે રાષ્ટ્રની ઉન્નતિનું ધ્યાન રાખીશું. લગ્નની મર્યાદા રાખીશું. સમાજને ઊંચો ઉઠાવવાની કોશિશ કરીશું. પિતાના કર્તવ્ય પછી ભાઈની પાસે જે હતું, તે બહેનને સોંપી દે છે. બહેને વિચાર્યું કે હું તેને પોતાની પાસે શા માટે રાખું ? તે તેને પતિને આપી દે છે. પતિએ વિચાર્યું કે હું હરામની કમાણી શા માટે લઉં ? દહેજ શા માટે લઉં ? મહેનતનું ખાઈશ. જે હતું તે બધું હવન કરી દીધું. એ બધું લોકમંગળમાં લગાવી દીધું.

અમરફળ ઘરમાં જ ઊગે છે

એક માણસને ખબર પડી કે દુનિયામાં એક અમરફળ હોય છે, એ જેને મળી જાય તે તંદુરસ્ત અને આનંદી બની જાય છે. તેમજ લાંબી ઉંમર પામે છે; એટલે તેને અમરફળ મેળવવાનો શોખ જાગ્યો. માણસ સીધો-સાદો હતો, પણ નિશ્ચયનો પાકો હતો. લોકોને પૂછતો, કેમ ભાઈ, એવું ફળ ક્યાં ઊગે છે? જો મળી જાય તો હુંય એને ખાઈને ઘણાં વર્ષો જીવું. કોઈ કાંઈક કહેતા તો કોઈક કાંઈક. જેટલાં મોં એટલી વાતો. કોઈ ચોક્કસ ના કહી શક્યું.

લગની ખરાબ હોય છે. એને અમરફળની લગની લાગી હતી. એટલે તે એની શોધમાં ઘરની બહાર નીકળી પડ્યો. ક્યારેક રાજના બાગબગીચામાં શોધવા ફર્યો તો ક્યારેક જંગલ-પહાડ ફેંદી વળ્યો. સાંભળીને કોઈક તેને પાગલ કહેતું તો વળી કોઈક હસવા લાગતું. કોઈ વિચારતું કે ઈશ્વરની સૃષ્ટિમાં બધું જ શક્ય છે. તે લોકોના આવા જવાબોથી અકળાઈ ઊઠતો, તેમ છતાંય તેણે હિંમત ના હારી.

શોધનારા જ કશુંક પામે છે. શોધતાં-શોધતાં તેને છેવટે એક વૃદ્ધ માણસ મળ્યો. પેલા ગરજવાન બાવરા માણસે તેને પૂછ્યું, “બાબા, તમને ખબર છે કે અમરફળ ક્યાં ઊગે છે?” પેલો ડોસો કમરમાંથી વળી ગયો હતો, વાળ સફેદ થઈ ગયા હતા, શરીર ઉપર કરચલીઓ પડી ગઈ હતી. તેણે હસીને કહ્યું, અમરફળ તો મારા જ ખાનદાનમાં છે. મારી પાસે તો તે નથી પણ મારો મોટોભાઈ એનો માલિક છે. આ સાંભળીને તે બહુ ખુશ થયો અને સરનામું લઈને મોટોભાઈની ઘરે પહોંચી ગયો. એ થોડો ઓછો વૃદ્ધ હતો અને ડોળા અંદર ઉતરી ગયા હતા. કરચલીઓવાળો ચહેરો અને વાળ સફેદ હતા. પ્રશ્ન સાંભળીને તે મલકાયો અને બોલ્યો, હા, અમરફળ મારા જ ખાનદાનમાં છે ખરું,

પણ હું કમનસીબ છું કે તે મારા હાથમાં નથી. તે ફક્ત મારા મોટોભાઈને જ મળ્યું છે.

તેને શાંતિ ક્યાં હતી? તે શોધતાં-શોધતાં તેમના મોટોભાઈ પાસે પહોંચી ગયો. એ પેલા બંને નાના ભાઈઓ કરતાં તંદુરસ્ત હતો. પરંતુ આંખે ચશ્મા ચડાવેલા હતા. તેણે સવાલ સાંભળીને ચશ્મા વડે તેની સામે જોઈને એ જ જવાબ આપ્યો કે અમરફળ મારા મોટોભાઈ પાસે છે. તેને નવાઈ લાગતી હતી કે બધા, અમરફળ પોતાના મોટોભાઈ પાસે છે એમ કહે છે, પરંતુ ઉંમરમાં તો બધા એકએકથી નાના લાગે છે. ખેર, તે તુરત જ ચાલી નીકળ્યો અને સરનામું પૂછીને મોટોભાઈ પાસે પહોંચ્યો. ત્યાં જે માણસ મળ્યો તે બિલકુલ યુવાન હતો. માથાના વાળા કાળા ભમ્મર હતા. તેજસ્વી આંખો, સુડોળ બાંધો ને ક્યાંય કરચલીનું નામોનિશાન નહીં. તે ઘરમાં બેઠક ઉપર બેસીને હુક્કો ગડગડાવતો હતો. મહેમાન આવેલા જાણીને ઊભો થયો. યોગ્ય આદર-સત્કાર કર્યો અને વાતની શરૂઆત કરી.

મુસાફરે પૂછ્યું, “શું તમારી પાસે અમરફળ છે?” મોટોભાઈએ હસીને કહ્યું, “હા, છે તો ખરું.” મુસાફરે કહ્યું, “હું એને મેળવવાની ઈચ્છાથી હજારો માઈલ દૂરથી તેને શોધતાં-શોધતાં, અથડાતો-ફૂટાતો અહીં સુધી પહોંચ્યો છું.” મોટોભાઈએ જવાબ આપ્યો, “એ કોઈક ખૂબ સારું ભાગ્ય ધરાવનારને જ મળે છે, બધાને નથી મળતું. પરંતુ તમારે જોવું હોય તો જોઈ શકો છો. બતાવવામાં મને કોઈ વાંધો નથી.” મુસાફરે કહ્યું, “સારું કાંઈ નહીં તો જોઈ તો લઉં. મોટોભાઈએ કહ્યું, “એટલી ઉતાવળ શી છે? તમે આટલી લાંબી મુસાફરી કરીને આવ્યા છો. થોડો આરામ કરો. થાક ઉતારીને તમે આરામથી જોઈ લેજો.”

મુસાફર તેનો મહેમાન બન્યો. મોટાભાઈએ સાદ પાડ્યો, “મુન્નાની મા ! જરા આમ આવજે તો. એક સુંદર યુવાન સ્ત્રી અવાજ સાંભળીને હાજર થઈ અને અદભ વાળીને આદેશની રાહ જોતી ઊભી રહી. મોટાભાઈએ કહ્યું, “મુન્નાની મા ! આજે સદ્નસીબે તારે ઘેર મહેમાન પધાર્યા છે. સ્નાન માટે ગરમ પાણી આપ અને સારામાં સારું ભોજન બનાવ.” સ્ત્રી મલકાઈને ઘરમાં ચાલી ગઈ. થોડીવારમાં બધું કામ આટોપી લીધું. સ્નાનનાં કપડાં વગેરેની વ્યવસ્થા તે સ્ત્રીએ જ કરી લીધી. મુસાફર ઓસરીમાં મોટાભાઈ સાથે જમવા બેઠો ત્યારે ખૂબ જ ચોખ્ખું, સુંદર અને સ્વાદિષ્ટ ભોજન થાળીમાં બરાબર સજાવીને સામે ધરી દીધું. મહેમાન ખૂબ ખુશ થયો અને વારંવાર તેમની મેહમાનગતિ માટે ધન્યવાદ આપતો રહ્યો. મોટાભાઈ હસતો રહ્યો. મુન્નાની માએ હાથ ધોવરાવી દીધા, પછી બંને બેઠકમાં જતા રહ્યા. ત્યાર પછી મુસાફરે આરામ કર્યો. આ રીતે કેટલાય સપ્તાહ વીતી ગયા. મુસાફર રોજ વિચારતો કે હજી સુધી મોટાભાઈ અમૃતફળ કેમ બતાવતા નથી ? તેને પાછા જવાનો વિચાર પણ આવતો. પરંતુ આ લોકોની પરોણાગતની ખુશી જોઈને પાછા જવાની રજા માગવાની હિંમત ચાલતી નહોતી.

એક દિવસ મુસાફરે કહ્યું, “તમે મારા ઉપર ઘણી મહેરબાની કરી છે. આ રીતે કોઈ પોતાને ઘરે આટલા બધા દિવસ સુધી રહેવા ના દે, પરંતુ તમે લોકો તો સેવાચક્રીથી કંટાળતા જ નથી. પરંતુ હવે મારે પાછા જવું ખૂબ જરૂરી છે અને જેની ઈચ્છામાં હું અહીં સુધી દોડી આવ્યો છું તે અમરફળ પણ તમે હજી સુધી દેખાડ્યું નથી.”

મોટાભાઈએ કહ્યું, “આ તમે શું કહી રહ્યા છો ? તમે રોજ તો અમરફળ જુઓ છો છતાંય ના પાડો છો. મેં તો તમને બરાબર બતાવ્યું છે. બતાવવામાં કાંઈ કસર રાખી નથી. તમે ના ઓળખી શક્યાં હો તો એમાં હું શું કરું ?”

મુસાફરને આ સાંભળીને ખૂબ નવાઈ લાગી. તેણે કહ્યું. “ભાઈ. મેં તો જોયું પણ નથી અને તમે

બતાવ્યું પણ નથી. છતાં તમે આમ શા માટે કહો છો ?”

મોટાભાઈ ખડખડાટ હસી પડ્યો અને મુન્નાની માને સાદ પાડ્યો, જરા અહીં તો આવ મુસાફરને અમરફળ બતાડવું છે.

અવાજ સાંભળતાની સાથે જ તેની સ્ત્રી હાજર થઈ. મોટાભાઈએ કહ્યું, “એમને અમરફળ તું બતાવે છે કે પછી હું જ બતાવું ? સ્ત્રી શરમાઈ ગઈ અને પાલવથી મોઢું સંતાડી દીધું.”

મોટાભાઈએ કહ્યું, “મુસાફર, આ મુન્નાની મા એ જ મને મળેલું અમરફળ છે. આ કેટલાંય સંતાનોની માતા છે. એ ૬૫ વર્ષની છે. મારી ઉંમર ૮૩ વર્ષની છે. પરંતુ અમે બંને હજી સુધી યુવાન છીએ. એ જ્યારથી પરણીને આવી છે, ત્યારથી એણે ક્યારેય મારા હૈયાને ઠેસ વાગે એવી એક પણ વાત કરી નથી. આખી જિંદગીમાં અમારા વચ્ચે ક્યારેય અણબનાવ નથી થયો. એ જ મારું અમરફળ છે. જ્યારથી આ અમરફળ મને મળ્યું છે, ત્યારથી હું તો ન્યાલ થઈ ગયો છું. એણે મારી રીતભાત સુધારી, છોકરાઓને થાળે પાડ્યા અને ઘરને સ્વર્ગ બનાવી દીધું છે. એણે ઘરમાં કોઈને કોઈ જાતની તકલીફ પડવા દીધી નથી. એની કૃપાથી ઘરમાં કોઈ જાતની કમી નથી. મારા ઘરને સ્વર્ગનો નમૂનો બનાવી દીધું છે. હું વૃક્ષ છું અને એ મને વીંટળાયેલી વેલ છે અને આ સંતાનો એની ઉપર ખીલેલાં પુષ્પો છે. શું હવે તમે અમરફળ જોઈ લીધું ? ઘરમાં નોકરચાકર બધું જ છે. છતાં મારી સેવા એ એકલી જ કરે છે. કોઈ નોકરને મારી સેવામાં ભાગ પડાવવા દેતી નથી અને હું પણ એના પ્રેમ અને સેવાનું ગૌરવ લઉં છું. હજી પણ તમે અમરફળ જોયું કે નહીં ? આ જ સાચું અમરફળ છે.

મુસાફરને સારી વાત સમજાઈ ગઈ અને સંતોષ વ્યક્ત કર્યો કે –

સ્ત્રી જો હોય સારી તો ઘર સ્વર્ગધામ છે.

સ્ત્રી ખરાબ તો ઘર મહીં પછી નર્કનો મુકામ છે.

સ્ત્રી જો હોય નેક તો આખું કુટુંબ નેક છે.

સ્ત્રીથી વધારે કીમતી બીજું કશું ના શેષ છે.

મુસાફરે કહ્યું, “આ બધું તો જાણે હું બરાબર સમજી ગયો, પરંતુ તમે બધાના મોટાભાઈ છો છતાંય યુવાન છો અને તમારા ભાઈઓ જેટલા નાના છે તેટલા જ મોટી ઉંમરના લાગે છે, એનું શું કારણ છે?” મોટાભાઈએ કહ્યું, “સારું, ચાલો એ રહસ્ય પણ તમને જણાવી દઉં.” મોટાભાઈ મુસાફરને લઈને નાનાભાઈને ઘેર ગયા અને તેને કહ્યું, “આ ઘણે દૂરથી આવેલા મહેમાન છે. મારા ઘેર ઘણાં સપ્તાહથી રોકાયા છે. થોડા દિવસ તમે એમને રાખો અને સેવા કરો.” નાનોભાઈ ઘરમાં ગયો, તેની પત્નીને કહ્યું કે, “મોટાભાઈ તેમની સાથે મહેમાન લઈને આવ્યા છે. સારું ભોજન બનાવ. મિજબાની કરવી છે.” સ્ત્રી નારાજ થઈ ગઈ અને મોહું ચડાવીને જેવું તેવું રાંધીને ગમે તેમ પછાડીને જતી રહી. બંને જમીને તેનાથી નાનાભાઈની ઘેર ગયા અને એવી જ રજૂઆત કરી. તેની સ્ત્રી ગરમ મગજની હતી, બોલી, “મોટાભાઈ વહાલો થવા જાય છે અને મહેમાન તેડી લાવ્યો છે, પણ ઘરમાં બળતણ તો છે નહીં. તને ચૂલામાં નાખું, તારા મોટાને નાખું કે પછી મહેમાનને હોમી દઉં?”

ખેર ! ઘણી કચકચ કર્યા પછી ખીચડી રાંધી અને

બંનેએ ખાધી. ત્યારપછી સૌથી નાનાભાઈને ઘેર ગયા અને એવી જ રજૂઆત કરી. તેની સ્ત્રી હાંડલામાં ભાત રાંધી રહી હતી. સાંભળતાની સાથે જ ગુસ્સાથી ભડકી ઊઠી અને ખીજમાંને ખીજમાં હાંડલું તેના પતિના માથે ફટકાર્યું. હાંડલું ફૂટી ગયું અને તેનો કાંઠલો તેના ગળામાં ભરાઈ ગયો. તે આમને આમ હાંડલાનો કાંઠલો ગળામાં લટકાવીને ભાતથી લથબથ રાડો પાડતો બહાર આવ્યો અને રોઈરોઈને પોતાની વીતક કહેવા લાગ્યો. બંનેને તેની દયા આવી અને તેની મલમપટ્ટી કરી. મોટાભાઈએ તેને ૫-૧૦ રૂપિયા આપ્યા અને મુસાફર સાથે પાછો આવ્યો અને બોલ્યો, જુઓ મને તો અમૃતફળ મળ્યું છે પણ મારા ભાઈઓને વિષફળ મળ્યાં છે. તેને કારણે જ તેઓ ઘરડા થતા જાય છે. હું તેમને વખતોવખત મદદ કરતો જ રહું છું પણ એ લોકો પોતપોતાની પત્નીથી ત્રાસીને, પોતાના કે પોતાની પત્નીના મૃત્યુની રાહ જુએ છે. આટલું કહીને તેણે મુસાફરને વિદાય કર્યો. મુસાફર આનંદપૂર્વક પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો. તેને અમૃતફળ જોવાની ઈચ્છા હતી, તેણે અમૃતફળ જોઈ લીધું.

●

દરેકની સાથે જરૂર વગરની ઉદારતા રાખવાથી એ ભાવુક્તા છેવટે ખૂબ જ મોંઘી પડે છે. સંપર્કક્ષેત્રમાં એને કારણે એક સામાન્ય વર્ગીકરણ અને સ્તરને અનુરૂપ પોતાના વહેવારમાં હેરફેર અનિવાર્ય બની જાય છે. એક મુશ્કેલી ત્યાં આવે છે જ્યાં અણઘડો સાથે પનારો પડે છે. આ વિચિત્ર પ્રાણીઓ અહંકારી અને દુરાગ્રહી તો હોય છે જ. પોતાના વિવેકથી અને એની મદદથી કોઈક નિર્ણય પર પહોંચવું એમની શક્તિ બહારનું છે. અણઘડ દુરાગ્રહીઓ સાથે એવું જ વર્તન રાખવામાં આવે જેવું મનોરોગીઓ પ્રતિ રાખવામાં આવે છે. ન તો ક્ષમાશીલ બનવું કે ન તો ઉપચારથી વિમુખ થવું, પરંતુ સત્પરામર્શ માની લેવામાં જ આવશે એવું ન વિચારવું જોઈએ. અનીતિની સામે અસહયોગ માત્ર બતાવવાનો જ નહીં, ચરિતાર્થ પણ કરવો જોઈએ. સાચી આદર્શવાદિતા આ જ છે. જ્યારે એકાકી સાહસ જોડાઈ જ જાય છે તો તેની સાથે જ એવાં વ્યક્તિત્વ પાછળ પાછળ ખેંચાતાં ચાલ્યાં આવે છે. અણઘડોની અંદર પણ પરિવર્તન થઈને જ રહે છે.

વિવેકનું કહેવું છે કે....

વિવેકનું કહેવું છે કે....

દેશ, કાળ અને પાત્રની (રાષ્ટ્ર, સમય અને વ્યક્તિની) આવશ્યકતાઓને જોતાં માનવજીવનને સાર્થક કરવા માટે આજે આપણે કેવો કાર્યક્રમ અપનાવવો જોઈએ? ગંભીરતાથી વિચાર કરતાં આનો એક જ જવાબ મળે છે કે આપણે ખરાબ વિચારો અને પ્રવૃત્તિઓના વકરી ગયેલા પ્રકોપને નાબૂદ કરવા માટે પ્રાણપ્રતિજ્ઞાપૂર્વક લાગી પડવું જોઈએ. આજે આ ઋષિઓની ભૂમિ ઉપર એ તાડકા-રાક્ષસીનો જ ઉપદ્રવ સૌથી વધારે છે. જ્યાં સુધી સદ્ભાવનાપ્રેરિત પ્રવૃત્તિઓમાં વધારો નહીં થાય ત્યાં સુધી સુધારણાના તમામ પ્રયત્નો નિષ્ફળ નીવડતા રહેશે. ખરાબની જમીનમાં વધારે વરસાદ થાય તેમ છતાં ઘાસ ઊગતું નથી. તે જ પ્રમાણે દુર્બુદ્ધિથી ભરેલો માણસ; ગમે તેટલા ઉપકારો કરવાથી તેમજ સહયોગ આપવાથી પણ ઊંચા આવતો નથી.

ભિખારીઓને જોઈને સહૃદય માણસને દયા આવે તે સ્વાભાવિક છે. એ વિચારે છે કે - આ ભિચારાઓને સુખી બનાવવા માટે પોતાની શક્તિ અનુસાર મદદ કરવી જોઈએ. લાગણીથી દોરવાઈને પોતાનાં બાળકોનું પેટ કાપે છે, તેમના ભવિષ્ય માટે જે કંઈ બચાવ્યું હોય તે પણ વાપરી નાખે છે અને તેને ભિખારીઓને વહેંચી દે છે. એ ભિચારા સુખી થશે અને જરૂરિયાત સંતોષાઈ જશે. તેથી આશીર્વાદ આપશે, એમ વિચારે છે. પરંતુ પરિણામ જુએ તો કંઈક જુદું જ હોય છે. મળેલા પૈસાથી ભિખારી બીડી-તમાકુ ખરીદે છે અથવા તો સંગ્રહ કરી રાખે છે. આજનો દહાડો નીકળી ગયો, કાલે ફરી પાછો

એ જ ધંધો શરૂ કરી દે છે. આમ આપણા જેવા કેટલાય દાતાઓ રોજરોજ તેની મદદ કરતા રહે છે. તેમ છતાંય તેઓ જે-તે વખત પૂરતી નાનીમોટી જરૂરિયાત જ પૂરી કરી શકે છે. ભિખારી જીવનભર ભીખ જ માંગતો રહે છે, તેના દુઃખનો કોઈ આરો આવતો નથી.

વિચારો બદલવા જોઈએ

વિવેકનું કહેવું છે કે, તેમને કશુંક કામકાજ કરવા માટે સમજાવી શકાયા હોત કે તેમના ઉપર દબાણ લાવી શકાયું હોત તો વધારે સારું હતું. તે દિશામાં તેમને સહકાર આપવો જોઈતો હતો. જો એ પ્રયોગ સફળ થાત તો એ ભિખારી, બીજા લોકોની જેમ જ તેના પોતાના જોરે કમાતો-ખાતો હોત અને સ્વાવલંબી તેમજ સ્વાભિમાની જીવન ગુજારતો હોત. માગવાને બદલે પોતે બીજાને આપી શકવાની સ્થિતિમાં હોત. દાન આપીને નહીં પરંતુ તેના વિચારોને બદલીને જ તેની સમસ્યાનો ઉકેલ આવી શકે.

રોગીઓને જોઈએ, તેમને પીડાથી કષ્ટસતા જોઈને, તેમને આર્થિક મુશ્કેલીમાં ફસાયેલા જોઈને સહૃદય માણસની ભાવના જાગે એ સ્વાભાવિક છે. તે વિચારે છે કે આવા માણસોના લાભાર્થે હોસ્પિટલ ખોલવી જોઈએ. આવી ઉદાર ભાવનાથી પ્રેરાઈને તે પોતાની તમામ ક્ષમતા વાપરીને હોસ્પિટલ ખોલાવે છે. તે વિચારે છે કે, એનાથી દુનિયાની એક મોટી મુશ્કેલી દૂર થશે. દર વર્ષે હજારો રોગી સાજા થતા રહેશે. આમ હોસ્પિટલ ખૂલે છે, દવાઓ વહેંચાય છે, રોગીઓ આવે છે અને સાજા પણ થાય છે. પરંતુ આરોગ્ય-જાળવણીનો ઉદ્દેશ્ય પૂરો થતો નથી. ખાન-

પાનના અસંયમી માણસો સાજા થઈને ફરી પાછા પોતાની મૂળ રીતભાત ઉપર આવી જાય છે, ફરી માંદા પડે છે અને ફરી દવા લેવા આવે છે. એક બીમારી કેડો મૂકે ના મૂકે ત્યાં સુધીમાં બીજી ઘેરી વળે છે. ઢગલાબંધ દવાઓ વપરાય છે. બિચારા ડોક્ટરનો સમય વેડફાય છે. પરંતુ બીમારીની સમસ્યા જેમની તેમ ગૂંચવાયેલી જ રહે છે.

ટેવો બદલવી જોઈએ

વિવેકનું કહેવું છે કે, લોકોને ટેવો બદલવાની પ્રેરણા આપ્યા વિના ચાલવાનું નથી, નશાખોરી નહીં છૂટે, અસંયમ નહીં ઘટે, અનિયમિતતા નહીં ઓછી થાય તો પછી બીમારી ક્યાંથી ઘટવાની છે? ધગધગતી તાવડી ઉપર પાણીના થોડા છાંટાથી શું વળે? લોકોને દવાઓથી નહીં, ટેવો બદલવાથી બીમારી ઘટશે; એનું શિક્ષણ આપવું જોઈએ.

કોઈ મિત્ર કે સંબંધી ટેવાં કે ગરીબીમાં ઘેરાઈને આપણી પાસે આર્થિક મદદ માંગવા આવે છે. આપણે તકલીફ ભોગવીને પણ તેની જરૂરિયાત સંતોષીએ છીએ. વિચારીએ છીએ કે, બિચારો મોટી આફતમાંથી ઉગરી જશે. પરંતુ એમ થતું નથી. પાછલું દેવું તો તેણે ચૂકવી દીધું, અટકી ગયેલો વેપાર પણ તેણે ચાલુ કરી દીધો, પરંતુ ઉડાઉગીરીની ટેવ ના છૂટી, વાજબી કે ગેરવાજબી કાર્યોમાં પોતાની ક્ષમતા કરતાં વધારે ખર્ચ કરી નાખ્યો. બેદરકારી દાખવી. તેથી થોડા જ દિવસોમાં ફરી પાછી એવી જ આર્થિક ભીંસ આવીને ઊભી રહે છે. ફરી પાછા એ જ સંબંધી પહેલાની જેમ ફરીથી મદદ માંગવા આવે છે. હવે ક્યાંથી આપવું? આપી શકવાની સ્થિતિ હોય તો પણ વારંધડીએ ક્યાં સુધી આપ્યા કરવું? જો આમને આમ દસ-વીસ મિત્રો માંગે રાખે, તો આપણે પોતાને જીવવું પણ ભારે થઈ પડે.

મહેનતુ અને કરકસરિયા બનવું જોઈએ

વિવેકનું કહેવું છે કે, આર્થિક તંગીની સમસ્યા

કઠોર પરિશ્રમ કરવાથી, કરકસર કરવાથી અને સહેજ પણ બેદરકારી ન રાખવાની ટેવ પાડવાથી જ ઉકલશે. જે કારણોથી આર્થિક તંગી ઊભી થઈ હોય એનો જો અંત જ ન આવે તો પછી કુબેર પણ એમની જરૂરિયાતો સંતોષી ના શકે. કાયમ નુકસાન અને તંગી જ વેઠવાં પડશે. તત્કાલિન સહાયતાનું થોડુંઘણું મહત્વ જરૂર હોઈ શકે, પરંતુ એનો નક્કર ઉપાય તો આદતો સુધારવાનો જ છે. એ મિત્રો કે સંબંધીઓને એને માટે કેમ ના સમજાવ્યા? દબાણ કેમ ના કરવું?

પુણ્યફળના અભાવે માણસો ઘણી-બધી આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિઓથી ઘેરાયેલા હોય છે. કોઈ તપસ્વી વિચારે છે કે મારે કઠોર તપ કરીને આત્મબળનું સિંચન કરવું જોઈએ અને આશીર્વાદના રૂપમાં એનો લાભ દીનદુઃખિયાઓને આપવો જોઈએ. તે આમ કરે પણ છે. સતત કઠોર તપ કરે રાખે છે અને સારું એવું પુણ્ય કમાય છે. જે કોઈ દીનદુઃખી તેની નજરે ચડે તેને માટે પોતાના પુણ્યની મૂડીનું દાન કરે છે. અમુકનું ભલું થાય છે. તપ-પુણ્ય થોડાં હોય છે, અને આશીર્વાદ માગનારા વધારે. એટલે થોડા જ દિવસોમાં એ મૂડી ખલાસ થઈ જાય છે. પહેલાં જેનાં દુઃખ દૂર કર્યાં હતાં, તે લોકો ફરી પાછા બીજાં નવાં દુઃખોની ફરિયાદ લઈને આવી ચડે છે. એમની પાસેથી પ્રશંસા સાંભળીને બીજા નવા દુઃખીઓની ભીડ એકઠી થતી જાય છે. આમાં આશીર્વાદનું ફળ કઈ રીતે મળે? યાચકોની ભીડ હોય અને દાતા તપસ્વી ખાલી હાથ હોય. આમ જીવનભરની કઠોર તપની કમાણી ખલાસ થઈ ગઈ તેમ છતાંય એકેય દુઃખીનું દુઃખ દૂર ન થયું.

સ્વયં તપ કરીને પુણ્ય ઉપાર્જિત કરો

વિવેકનું કહેવું છે કે, આ રીત મૂળમાંથી ખોટી છે. આ દુઃખીઓને જાતે જ તપ કરવાની, પુણ્ય કમાવાની પ્રેરણા આપવી જોઈએ. જેનાથી એ લોકો

પોતાના આધારે જ સુખી થઈ શકે. તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં ફેરફાર લાવીને જ તેમની સાચી મદદ થઈ શકે છે. કોઈ પણ માણસ પોતાના જ પુણ્યથી સુખી અને સમુન્નત બની શકે છે. પોતાની મનોભૂમિકામાં ફેરફાર કરવાથી જ દુઃખદારિદ્ર્ય દૂર થઈ શકે છે.

એક માણસ વિચારે છે કે ગરીબાઈ જ બધાં દુઃખોનું મૂળ છે. એટલા માટે ગરીબોની આર્થિક હાલત સુધારવા માટે ઉદ્યોગ, ઉત્પાદન, બંધ, વીજળી, મિલ, કારખાનાં વગેરે ઊભાં કરવાં જોઈએ. તે એને માટે કેટલીક કંપનીઓ ખોલે છે. સરકાર દ્વારા એવી યોજનાઓ શરૂ કરાવે છે. કેટલાય લોકો કામધંધે લાગે પણ છે. પગાર પણ સારા આપે છે. હવે કારીગરો સારો પગાર મેળવીને સુખી થશે, એવી ધારણા હતી. પરંતુ બારીકાઈથી જોવાથી કાંઈક જુદી જ હાલત જોવા મળે છે. આવકના પૈસાને જોતાં જ જુગાર, દારૂ, સિનેમા, ઉડાઉખર્ચી, વ્યસનો કે બદમાશી જેવા કુસંસ્કારો ભડકી ઊઠે છે. મોટાભાગની કમાણી બદીઓ પાછળ ખર્ચી નાખીને તેઓ તંગી અને ગરીબાઈમાં ડૂબેલા જ રહે છે. પગારવધારાનાં આંદોલનો સફળ જવાથી વધેલી આવક દ્વારા સુખ વધવાની જે સંભાવના હતી તે પણ સાકાર થતી નથી. પૈસા વધ્યા તો વ્યસનો વધ્યાં. ધાર્યો હતો એ લાભ તો મળ્યો જ નહીં.

સદ્ગુણોમાં વધારો કરો

વિવેકનું કહેવું છે કે, આટલા બધા પ્રયત્નો કર્યા પછી દેશમાં ખુશાલી વધારવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહેનાર સજ્જન માણસ એ જ નિર્ણય ઉપર પહોંચે છે કે, આવકનો સાચો લાભ જ્યારે સદ્ગુણોમાં વધારો થશે ત્યારે જ મળી શકશે. દુર્ગુણો હશે ત્યાં સુધી ગમે તેટલી આવક પણ ચાળણીમાં દૂધ દોહવાની જેમ જરાય લાભદાયક નહીં નીવડે. ખુશાલી વધારવા માટે પ્રવૃત્તિઓ બદલવા ઉપર પણ ભાર દેવો જરૂરી છે.

એક માણસ વિચારે છે કે - રાજનીતિમાં ખૂબ તાકાત છે. સરકારી પ્રયત્નો કે કાયદાઓ વડે દેશની કાયાપલટ કરી શકાશે. એટલા માટે ચૂંટણી લડવી જોઈએ અને સરકારમાં પ્રવેશવું જોઈએ. તે ચૂંટણીમાં ઊભો રહે છે, પરંતુ મતદાતા તો નાતજાતનાં પ્રલોભનોના ચક્કરમાં ફસાયેલો હોય છે. તેને સિદ્ધાંતોનું કે માણસના ગુણ-અવગુણનું કે દેશ અને સમાજના ભવિષ્યનું ધ્યાન જ ક્યાં છે ? તે તો પોતાના મળતિયાઓને કોઈ લાભની લાલચમાં મત આપે છે. બિચારો પ્રમાણિક દેશભક્ત ઉમેદવાર હારી જાય છે. પૈસા ભૂંટાવનાર અને જાતજાતના પેંતરાઓ લડાવનારા લેભાગુ માણસો જીતી જાય છે.

મતદાતાના વિચારો પણ બદલવા જોઈએ

વિવેકનું કહેવું છે કે જ્યાં સુધી મતદાતાના વિચારો બદલાય નહીં ત્યાં સુધી સરકાર પાસેથી ધાર્યાં સારાં કાર્યો કરાવવાનું શક્ય નથી. સારા સભ્યો જ સારી સરકાર બનાવે છે અને સારા સભ્યો ચૂંટાવાનું જનતાનાં, મતદારોના વિચારો સારા હોય તો જ શક્ય બને છે. એટલા માટે પહેલું કામ મતદાતા પ્રજાને દેશભક્તિ, કર્તવ્યપાલન અને મતને રાષ્ટ્રીય થાપણ માનવાનું શિક્ષણ આપવાનું છે. પ્રજા જેટલી સુધરશે એટલી જ સરકાર સુધરશે. ઉત્તમ દૂધમાંથી જ ઉત્તમ ઘી નીકળશે.

એક માણસ વિચારે છે કે પોતે મોટો અધિકારી બનીને જનતાનું વધુ કલ્યાણ કરી શકશે. તેને માટે તે ઉચ્ચશિક્ષણ મેળવે છે. અથાક પરિશ્રમ કરીને અધિકારી તરીકે નિમણૂક મેળવી શકે એટલો લાયક બને છે. તેમાં તે સફળ થાય છે અને તે પૂરેપૂરી નિષ્ઠા અને લગનીથી લોકહિતને નજર સામે રાખીને સંચાલન અને વ્યવસ્થા ગોઠવે છે. પરંતુ થોડા જ દિવસોમાં તે પોતાની નિષ્ફળતા અને લાચારીનો અનુભવ કરે છે. સરકારી કામકાજની મર્યાદાઓની ઓથમાં તાબાના કર્મચારીઓ

કામચોરી અને ભ્રષ્ટાચારની જોગવાઈ કરી લેતા હોય છે. અપ્રમાણિક જનતા અને ભ્રષ્ટ કર્મચારીઓની સાંઠગાઠને કારણે ભ્રષ્ટાચાર પકડી શકાતો નથી. ત્રસ્ત લોકોની ફરિયાદોને ખોટી ઠેરવવા માટે કર્મચારીઓ અગાઉથી જ કાયદાકીય છટકબારીઓ ગોઠવી રાખે છે. સજા કરવાની વ્યવસ્થા ખૂબ અટપટી હોવાને કારણે પેલો અધિકારી પોતાની હાથ નીચેના માણસોનું કશું બગાડી પણ શકતો નથી. સુધારાવાદી ઉત્સાહી અધિકારી હાથ ધસતો રહી જાય છે.

ભ્રષ્ટાચારને મૂળમાંથી ઉખેડવો પડશે

એક લોકસેવક માણસના વિવેકનું કહેવું છે કે, 'હું માનસિક કાયાકલ્પ કરવાનો કાર્યક્રમ અપનાવું અને મારું જીવન એ જ કાર્યમાં સમર્પિત કરી દઉં', એ જ વધારે યોગ્ય છે. કમજોર, દુઃખી અને પતિત લોકોને જોઈને ભાવનાશીલ હૃદયમાં કરુણા ઉત્પન્ન થવી સ્વાભાવિક છે. તેમનો આ વિચાર વાજબી જ છે કે, પોતાને માટે સુખ, સમૃદ્ધિ એકઠી કરવા કરતાં નબળાને સબળા, દુઃખીઓને સુખી અને પતિતોને ઉન્નત બનાવવામાં જ પોતાની શક્તિઓ વાપરીને જીવનને ધન્ય શા માટે ના બનાવવું? દરેક મહાપુરુષે આવા જ વિચારો કર્યા છે. દરેક બુદ્ધિશાળી માણસે આવા જ કાર્યક્રમો અપનાવ્યા છે. જેમની કાર્યપદ્ધતિ એ દિશામાં વળે છે એ લોકો જ બુદ્ધ, ઈસુ, ગાંધી, શંકરાચાર્ય, દયાનંદ, વિવેકાનંદ જેવા મહાપુરુષોની માફક ઈતિહાસના પાનાઓ ઉપર પોતાની અમર છાપ પાડી શક્યા છે.

પોતાનો પ્રયત્ન અને પુરુષાર્થ

દુઃખીઓને સુખી બનાવવાનો, નબળાને સબળા બનાવવાનો — એક જ ઉપાય હોઈ શકે કે, તેમની અંતઃચેતનામાં પ્રેરણા, પૌરુષ અને ઉત્સાહનું એવું સિંચન કરવું જોઈએ કે તેઓ પોતાની શક્તિઓને જાગૃત કરીને સ્વાવલંબી બની શકે. બાહ્ય મદદથી જે-તે વખત

પૂરતી જરૂરિયાત સંતોષાઈ શકે છે, થોડા સમય પૂરતો સહારો મળી શકે છે. સમસ્યાઓનો વાસ્તવિક ઉકેલ તો મનુષ્યના પોતાના પ્રયત્નો અને પુરુષાર્થ વડે જ આવી શકશે. સુધારણા અને પરિવર્તનના કાર્યને જ સૌથી ઉત્તમ કેમ ના માનવું? અને તત્પરતાપૂર્વક એ એક જ કાર્યમાં શું કામ ના લાગી પડવું?

એકેએક સમસ્યાને ગંભીરતાપૂર્વક ઉકેલવાનો પ્રયત્ન કરવાથી દરેક રીતે એક જ ઉપાય દેખાય છે — ભાવના પરિવર્તન, વિચારોમાં પરિવર્તન, વિશ્વની, સમાજની તમામ મુશ્કેલીઓ, તમામ ગૂંચવણો માનવીય દુર્બુદ્ધિને કારણે ઉત્પન્ન થયેલી છે. તેનું બાહ્ય કારણ ભલે ગમે તે દેખાતું હોય પણ બધાના મૂળમાં સંકુચિતતા અને સ્વાર્થવૃત્તિની ચિનગારીઓ દાવાનળ બનીને હાહાકાર મચાવતી હોય છે — આ એક જ હકીકત છુપાયેલી હશે. આ દાવાનળની જવાબાઓને બુઝાવી દેવી એ જ યોગ્ય છે. જગદ્ગલ્યાણની ચિંતા કરનારાઓ માટે અને માનવજીવનને પરમાર્થમાં પ્રયોજવાનો નક્કર પાયો શોધનારાઓ માટે લોકમાનસમાં સદ્પ્રવૃત્તિઓ જાગૃત થાય તેવા કાર્યક્રમો બનાવવા અને એને માટે પોતાની શક્ય એટલી તમામ શક્તિઓની શ્રદ્ધાંજલિ સમર્પિત કરવી — એ એક જ માર્ગ છે.

.....

ટાળી ન શકાય તેવું દુઃખ આવી
પડે અને અસહ્ય મૂંઝવણ થાય ત્યારે
ઉપવાસ કરવો. આર્તનાદથી પ્રાર્થના
કરવી. જે સૌથી વધુ પાપી છે તેની
પ્રાર્થનાનો પણ જવાબ મળ્યા વગર
રહેશે નહિ, પણ ઈશ્વર અભિમાની કે
બડાશ મારનારની પ્રાર્થનાનો જવાબ
વાળતો નથી.

.....

દેશભક્તો નવનિર્માણના કાર્યમાં લાગી પડે

આપણો સમાજ છેલ્લાં બે હજાર વર્ષોથી વિષાદમાં ઘેરાતો ગયો છે. જેમ જેમ આંતરિક દોષ-દુર્ગુણો વધતા ગયા, તેમ તેમ બાહ્ય પરિસ્થિતિઓ પણ ગૂંચવાતી ગઈ અને મુશ્કેલીઓ ડગલે ને પગલે વધતી ગઈ. માણસોના દોષદુર્ગુણોને કારણે સમાજ નબળો પડી જાય છે અને કમજોર સમાજનું શોષણ કરવા માટે કોઈને કોઈ આક્રમણખોર ગમે ત્યાંથી કૂદી પડે છે. આપણું પણ આવું જ થયું છે. પડતા ઉપર પાટુ મારવા માટે પરદેશી આક્રમણકારો અહીં આવતા રહ્યા અને પોતપોતાની રીતે કમકમાટીભર્યું શોષણ કરતા રહ્યા. આ ગુલામીને કારણે પેલા દોષદુર્ગુણો ઊલટાના વકર્યા. જેને કારણે અનેક પ્રકારની નબળાઈઓ અને વિપત્તિઓ ઊભી થયે જ રાખી. અત્યારે સ્વતંત્રતા મળી છે ખરી, પરંતુ આપણા આંતરજાતીય દોષદુર્ગુણો તો એમના એમ જ છે. પરિણામે દુનિયાના બીજા સ્વતંત્ર દેશો જે રીતે પ્રગતિ કરી રહ્યા છે, એની સરખામણીમાં આપણી પછાત અવસ્થામાં નજીવો સુધારો જ થયો છે.

સરકાર અપરાધીઓને સજા કરવાની અને પ્રગતિનાં થોડાંક સાધનો ઊભાં કરવાની જોગવાઈ કરી શકી છે. વ્યક્તિગત જડતા અને દુષ્ટતા તેમજ સામાજિક અંધાધૂંધી અને ભ્રષ્ટાચારને હટાવવાનું તેનું ગજું નથી. સરમુખત્યારશાહીની વાત અલગ છે. બાકી લોકશાહીમાં એ શક્ય નથી. લોકશાહીમાં માણસ અને સમાજને સુધારવાનું કાર્ય લોકસેવકો ઉપર અવલંબે છે. તેમની સત્તા વડે જ વ્યક્તિ અને સમાજનો સ્તર ઊંચો આવી શકે છે. પ્રાચીનકાળમાં દેશના ગૌરવને ઉત્તુંગ શિખરે પહોંચાડવાનું શ્રેય અહીંના લોકસેવકોને ફાળે જાય છે. તેઓ પોતાનો સમય બે જ કાર્યો પાછળ

ખર્ચતા હતા. (૧) જનતા પર યોગ્ય પ્રભાવ પડી શકે તે માટે પોતાના વ્યક્તિત્વને અત્યંત ઉચ્ચ કક્ષાનું બનાવવું. (૨) સતત અથાગ પરિશ્રમ અને અખૂટ ઉત્સાહથી લોકમાનસમાં ઉત્કૃષ્ટતા ભરવા માટે કાર્યરત્ રહેવું. સંતો, બ્રાહ્મણો અને વાનપ્રસ્થોની પરંપરા અને કાર્યપદ્ધતિ આ જ હતી. તેમની સંખ્યા જેટલી વધતી હતી, એટલા જ પ્રમાણમાં રાષ્ટ્રીયજીવનની દરેક દિશામાં સમૃદ્ધિનો વધારો થતો રહેતો હતો. આપણા ગૌરવવંતા ઇતિહાસનું રહસ્ય આ જ હતું. એ ત્રણેય સંસ્થાઓ આજે નામશેષ થઈ ગઈ છે, એને દુર્ભાગ્ય જ ગણવું જોઈએ. આજે સાચા સંતો, બ્રાહ્મણો અને વાનપ્રસ્થો ક્યાંય જોવા મળતા નથી. તેમની ઘણી નકલો અને મૂર્તિઓ હરતીફરતી જોવા મળે છે. પરંતુ તેમનાં ધ્યેય, આદર્શ અને કાર્યો બિલકુલ વિપરીત થઈ ગયેલાં છે. આ સ્થિતિમાં તેઓ કશા ઉપયોગના નથી રહ્યા.

કમનસીબીનાં રોદણાં રોયે પાર નહીં આવે. એ ઊણપને બીજી રીતે સરભર (ભરપાઈ) કરવી જોઈશે. આપણે ગૃહસ્થ માણસો જ જો થોડોઘણો સમય ફાળવીને જનકલ્યાણની સત્પ્રવૃત્તિઓને વધારતા જવાને આપણું ધર્મકર્તવ્ય સમજીએ અને એને માટે સતત કાંઈક ને કાંઈક કરતા રહીએ તો જેના પર પ્રગતિનો બધો દારોમદાર છે એ જરૂરિયાત સંતોષી શકાય તેમ છે. જો આપણા મનમાં રાષ્ટ્રીય પ્રગતિ અને સામાજિક ઉન્નતિ માટે પણ અંગત લાભો જેટલી રુચિ ઉત્પન્ન થઈ જાય તો આપણે વ્યસ્ત જણાતા લોકો પણ થોડો થોડો ફાળો આપીને, વર્તમાન દુર્દશાની કાયાપલટ ઝડપભેર થઈ શકે તેવાં સામૂહિક અભિયાનો ચલાવી શકીએ તેમ છીએ. જરૂર ફક્ત, જેમના અંતઃકરણમાં દેશભક્તિ, સમાજસેવા, પરમાર્થ

અને જનકલ્યાણ માટે કાંઈક કરી છૂટવાની ભાવનાઓ ઉછળતી હોય એવા લોકોની છે. આવાં નરરત્નો જ પોતાના જીવન ધન્ય કરે છે અને પોતાના જમાનામાં મહત્વની ભૂમિકાઓ નિભાવી જાણે છે.

આમ તો રાજકીય પક્ષો પાસે અત્યારે પણ અસંખ્ય કાર્યકરો છે. પરંતુ તેઓ રાજકારણને જ સર્વસ્વ માની બેઠા છે. તેમની મુખ્ય અભિરુચિ સત્તાના સંઘર્ષમાં અને કીર્તિ તેમજ પદવી મેળવવામાં જ છે. રાજકીય દાવપેચમાં જે પ્રકારના કાવાદાવા કરવા પડે છે અને પળોજણો કરવી પડે છે, એની આદત પડેલી હોવાને કારણે તેમનું વ્યક્તિગત આત્મબળ પણ હણાઈ જાય છે અને આવાં રચનાત્મક કાર્યોમાં તેમને રસ પણ હોતો નથી. તેમનું વલણ પણ સંત-મહંતોની માફક પોતાની પૂજા કરાવવાની અને ગાદી જાળવવાની દિશા તરફ જ ઢળતું જાય છે. આ માળખામાં ગોઠવાઈ ગયા પછી એમનું પરિવર્તન પણ બહુ મુશ્કેલ હોય છે. એટલા માટે રાજકારણમાં પડેલા લોકોની મનોવૃત્તિને જોતાં તેમની પાસેથી લોકમાનસની સુધારણા, રચનાત્મક વૃત્તિઓમાં વધારો, વ્યક્તિ અને સમાજનું દિશાપરિવર્તન જેવા દેશની પ્રગતિ માટે નિતાંત જરૂરી એવાં અભિયાનો તેમના દ્વારા શક્ય બનશે એવી આશા રાખવી અર્થહીન છે. આ નવતર કાર્ય એક નવા જ વર્ગે ઉપાડી લેવું પડશે. ધાર્મિકતાના આધારે ભાવનાત્મક નવનિર્માણની દિશામાં લાગી શકે અને સાધુ તેમજ બ્રાહ્મણની પરંપરાને ગૃહસ્થ હોવા છતાં પણ નિભાવી શકે એવાં વ્યક્તિત્વોની આજે ખાસ જરૂર છે. આ આવશ્યકતા પૂરી કરવા માટે સૌથી પહેલાં આપણે જ આગળ આવવું પડશે, જેનાથી બીજાને પણ એ જ માર્ગને અનુસરવાની પ્રેરણા મળી શકે.

ભાવનાત્મક નવનિર્માણની આવશ્યકતાનું મહત્વ સમજી શકે અને એને માટે કશોક ત્યાગ કે બલિદાન આપવાની હિંમત દાખવી શકે એવા લોકોના એક વર્ગની દરેક જગ્યાએ શોધ કરવી જોઈએ. તેમને

સંગઠિત કરવા જોઈએ કારણ કે એકલવાયા તેમજ છૂટાછવાયા પ્રયત્નોનું ખાસ પરિણામ આવતું નથી. સહિયારી શક્તિ દ્વારા કરાયેલા સંગઠિત પ્રયત્નોનું હંમેશાં ચમત્કારી પરિણામ જોવા મળે છે. આજે પણ એની જ જરૂર છે. જો સજ્જનો દ્વારા લોકકલ્યાણ માટેના સામૂહિક પ્રયત્નોનો શુભારંભ કરવામાં આવશે તો એનાથી લોકમાનસની સુધારણાને અને ભાવનાત્મક નવનિર્માણને ભારે વેગ મળશે. તેમજ પ્રગતિના માર્ગ ઉપરનો સૌથી મોટો અવરોધ સહજ રીતે દૂર થઈ જશે.

આવા સત્પ્રયત્નો દ્વારા થઈ શકે તેવાં ઘણાં કામો છે. (૧) પ્રેરક વિચારધારા આપનારાં જ્ઞાનમંદિરો અને પુસ્તકાલયોની વ્યાપક હારમાળા સર્જવી એ આ દિશામાં સૌથી પહેલું કામ છે. જો આ કાર્ય વ્યવસ્થિત રીતે ઉપાડી લેવાય તો વિચારક્રાંતિનો મહાયજ્ઞ ખૂબ સરળતાથી સંપન્ન થઈ શકશે અને તેનાથી પ્રબુદ્ધ પેઢીનું નિર્માણ થતું તેમજ તેમનાં કાર્યોથી હાલની અવદશા નાબૂદ થતી આપણે નજરોનજર જોઈ શકીશું. (૨) નિરક્ષરતા નાબૂદ કરવા માટે લોકોને શિક્ષિત બનાવવાનું કામ ખૂબ જ અગત્યનું છે. તેના માટે સરકારી, સહકારી કે ખાનગી પ્રયત્નો દ્વારા દરેક કક્ષાએ શિક્ષણનું પ્રમાણ વધારવું જોઈએ. આ બાબતમાં પ્રૌઢ પાઠશાળાઓ અને રાત્રિશાળાઓની ખાસ જરૂર છે. (૩) વ્યાયામ રમતગમત અને શસ્ત્રસંચાલનની તાલીમશાળાઓ ખોલવી તેમજ તેની હરીફાઈઓનું આયોજન કરવું. (૪) ગ્રામ્યવિસ્તારોમાં સ્વચ્છતા આંદોલન, આધુનિક ઢબનાં શૌચાલય, પેશાબખાનાં, ખાળકૂવા અને મોરી, કચરા માટેના ખાડા, રાખના ઢગલા વગેરે બનાવવા તેમજ છાણાં ના બાળવા, હળીમળીને ગામની સફાઈ કરવી વગેરે પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપીને ગ્રામ્યજીવનમાં ફેલાયેલી ગંદકીને દૂર કરવાનું અભિયાન ચલાવવું. (૫) ખર્ચાળ લગ્નોને બદલે સાદાઈપૂર્વક આદર્શ લગ્નો અને સમૂહ લગ્નોના રિવાજને ચલણમાં લાવવો. (૬) મૃત્યુભોજન, ભૂત-

પલિત, ભિક્ષાવૃત્તિ, પડદાપ્રથા, ઊંચનીચના ભેદભાવ, બાળલગ્નો વગેરે અસંખ્ય સામાજિક કુરિવાજોને ડામવા માટે જુદી જુદી અનેક કક્ષાએ પ્રચારાત્મક તેમજ વિરોધાત્મક નવનિર્માણ માટે સાહિત્ય, સંગીત, કલા, અભિનય, ચિત્રપ્રદર્શનો, પ્રવચનો, સભાઓ વગેરે તમામ પ્રચારસાધનોનો બહોળો ઉપયોગ કરવાની શરૂઆત કરવી તેમજ વેગ આપવો. (૭) શાક, ફળફૂલ, વૃક્ષ વગેરે ઉગાડવા, અન્નનો બગાડ અટકાવવો, મોટા ભોજનસમારંભ ઉપર નિયંત્રણ, ખેતીવાડીનું આધુનિકીકરણ, રાંધવા તેમજ ખાવા વિષે યોગ્ય જાણકારી અને સમજણ, ઓછા બળતણથી ચાલતા ચૂલા, ગોબરગેસ, સૌરકૂકર વગેરે દ્વારા ખાદ્ય સમસ્યાઓના સમાધાન માટેના પ્રયાસો કરવા. (૮) ધાર્મિક, નૈતિક, સામાજિક અને આધ્યાત્મિક શિક્ષણ માટે

વ્યાપક અને જીવંત તાલીમની વ્યવસ્થા, કાર્યશાળા કે શિબિરોનું આયોજન, વ્યક્તિગત જીવનમાં સત્પ્રવૃત્તિઓના સમાવેશને પ્રોત્સાહન આપવું. સત્કાર્યનું જાહેર અભિવાદન કરવું. (૯) જીવદયા, પશુપંખીઓ તેમજ પ્રાણીઓ સાથે સદ્વર્તન કરવું. તેમની પ્રત્યે ક્રૂરતા ન આચરવી. (૧૦) ગૃહઉદ્યોગનું વ્યાપક પ્રચલન, ફેશન, ઉડાઉગીરી અને ખોટા ખર્ચાનો ફેલાવો અટકાવવો.

આપણે આપણા સંજોગો અને સગવડ પ્રમાણે આ દસસૂત્રીય કાર્યક્રમોનો અમલ કરવા-કરાવવા માટે આયોજન કરીને સેવાકાર્યોમાં જોડાઈ જવું જોઈએ. આ દિશામાં કરેલા પ્રયત્નો જ રાષ્ટ્રીય પ્રગતિ માટે પાયારૂપ બની રહેશે.

સ્થિતિને અનુરૂપ ભિન્ન-ભિન્ન વ્યવહાર

સારાં અને ખરાબ એમ બંને તત્ત્વો મળીને આ સંસાર બન્યો છે. અહીં પ્રકાશ અને હલચલભર્યો દિવસ પણ હોય છે અને નિશાયરોને સુવિધા આપવાવાળી ધોર અંધારી રાત્રી પણ બંને પ્રસંગોએ બે પ્રકારની ગતિવિધિઓ અપનાવવી પડે છે. રસોડું અને સંડાસ બન્નેય એક ઘરમાં હોય છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ અલગ-અલગ રીતે કરવાનો હોય છે. જન્મ અને મરણની જેમ અહીં મનુષ્યોનો સ્તર અને વ્યવહાર પણ એક સમાન નથી. જુદાપણું જ નહીં, વિપરીતતા પણ જોઈ શકાય છે. અહીં સજ્જનોય ઘણા છે અને દુર્જનો પણ છે. અહીં સત્પ્રવૃત્તિ પણ છે અને દુષ્ટપ્રવૃત્તિનો ધંધોય ચાલે છે. પાપ અને પુણ્યનાં પરસ્પર વિરોધી દૃશ્યો પણ અગણિત જોઈ શકાય છે. આવી દશામાં સ્થિતિને અનુરૂપ આપણા વ્યવહારમાં પણ પરિવર્તન થતું રહેવું જોઈએ.

સજ્જનોની સાથે વિચાર-વિનિમય અને ઉદાર વ્યવહારથી કામ ચાલી જાય છે, પરંતુ દુર્જનો સાથે કામ લેવાનું એ રીતે બનતું નથી. એમને ભય અને પ્રલોભનની ભાષામાં જ જે કહેવું હોય તે કહી શકાય છે. દુષ્ટોને શિક્ષા, ભય સિવાય બીજી કોઈપણ રીતે સમજાવી શકાતા નથી. એમની સાથે અસહયોગ, વિરોધ અને સંઘર્ષની નીતિ અપનાવવી પડે છે. સ્તર અને સ્થિતિને અનુરૂપ આવા પ્રકારની ભિન્નતા અપનાવ્યા સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી.

ભારતીય સંસ્કૃતિ અમર છે તેનું મુખ્ય કારણ તેના પાયામાં રહેલી સહકાર અને પરમાર્થની ભાવના જ છે. આખા વિશ્વનું કલ્યાણ એ જ ભારતીય ઋષિઓનો મૂળ મંત્ર હતો. વ્યક્તિગત જરૂરિયાતોને અવગણીને પોતાના તન, મન, ધન, વિચારો અને પ્રતિભાને વિશ્વકલ્યાણ ખાતર પ્રયોજતા રહેવા, એ જ ભારતીય મહાપુરુષો અને સંતોનો આદર્શ રહ્યો હતો. ત્યાગ-તપસ્યાના એ માર્ગને અપનાવીને જ તેઓ જગદ્વંદનીય બની શક્યા છે. માણસ સામાજિક પ્રાણી છે. તેથી તે એકલવાયો રહીને નથી તો જીવી શકતો કે નથી પ્રગતિ કરી શકતો. પ્રજ્ઞાપુરાણના બીજા ખંડના સાતમા અધ્યાયમાં પૂજ્ય ગુરુદેવે ધર્મધારણાના આ અગત્યના ગુણો ઉપર પ્રકાશ પાડ્યો છે.

સર્જનહારની સમગ્ર સૃષ્ટિ સહયોગનો સંદેશ આપી રહી છે. છૂટાછવાયા તાંતણાઓથી હાથીને બાંધી શકાતો નથી. છૂટી સળીઓથી આંગણું વાળી શકાતું નથી. અલગ અલગ ઈંટોથી મકાન બની શકતું નથી. મોતીઓને એક તારમાં પરોવવાથી જ માળા બની શકે છે. સૈનિકોનો સમૂહ જ દુશ્મનો ઉપર વિજય મેળવી શકે છે. માંહોમાંહે વિખવાદ હોય તો શક્તિશાળી માણસોને પણ પરાજય વહોરવો પડે છે. કહેવત પણ છે કે, 'ઘર કા ભેદી લંકા ઢાયે.' વિભીષણનાં અસહકારને કારણે જ રાવણ જેવા મહાન બળવાનને પણ પરાજિત થવું પડ્યું હતું. માણસની આ સમૂહજીવનની પ્રવૃત્તિને કારણે જ 'કુટુંબ' નામની સુખદ સ્વર્ગ સમી રચના થઈ શકી છે, સમાજ રચ્યા છે અને રાષ્ટ્રો બન્યાં છે. સંગઠન દ્વારા જ અનેક મહત્વનાં કાર્યો થઈ શક્યાં છે. રામ, કૃષ્ણ તથા બુદ્ધે રીંછવાનરો,

ગોપગોવાળિયાઓ અને ભિખ્ખુઓના સહયોગથી જ આશ્ચર્યજનક સફળતા મેળવી છે. પ્રજ્ઞાપુરાણમાં ગુરુદેવે વાત આમ બની, પાંચ તત્ત્વોનો ઝઘડો, છૂટા થયા તો નીચે પડ્યા, ધનુષ્ય અને બાણ, ભટ્ટી અને ધમણ, હવે હું શું કરું? અજેય ઈંટાલી વગેરે અનેક પ્રેરક કથાઓ દ્વારા સંગઠન અને સહકારનું મહત્વ પ્રતિપાદિત કર્યું છે.

માણસમાં જ્યારે જ્યારે સંકુચિતતા અને સ્વાર્થપરાયણતાની ભાવના જાગે છે ત્યારે તેનું પતન થાય છે, તેની પ્રગતિ રુંધાય છે. જન્મથી માંડીને મૃત્યુ સુધી માણસનો વિકાસ સહયોગ અને સહકાર દ્વારા જ થાય છે. સંયુક્ત પરિવારો અને રાષ્ટ્રો જ સમૃદ્ધ થાય છે. સ્વાર્થવૃત્તિ માણસની શાંતિ હણી લે છે સ્વાર્થીઓ માટેભાગે અત્યાચારી હોય છે. ધર્મ, પંથ, સંપ્રદાય વગેરેને નામે દુનિયામાં જે કાંઈ અત્યાચારો, લૂંટફાટ અને વિદ્રોહ થયા છે અથવા થઈ રહ્યા છે, એ બધાની પાછળ સ્વાર્થીઓની અંગત સ્વાર્થ સાધવાની ઈચ્છા જ છુપાયેલી છે. સ્વાર્થમાં આંધળાભીંત થઈને ભાન ભૂલેલા લોકો ધર્મની ઓથે જનતામાં કુસંપ ફેલાવીને પોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે. ધર્મના નામે અશક્ય બાબતો કે ચમત્કારોમાં અંધશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરીને છળકપટથી મજૂર, અભણ અને અજ્ઞાની માણસોને ભોળવે છે. આવા માણસોને સજા આપવામાં આવે તો પણ એમની આવી ખરાબ પ્રવૃત્તિઓની માઠી અસરો સમગ્ર સમાજ ઉપર પડે છે. આવા માણસો પોતે પોતાનો વિનાશ નોતરે છે તેમજ બીજાને પણ પતનના પંથે દોરી જાય છે. સહકાર, સમન્વય અને સહૃદયતાની પરંપરા ખોરવાઈ જવાથી સમાજજીવનમાં વિગ્રહ અને ગુનાખોરી વધે છે.

Disclaimer / Warning: All literary and artistic material on this website is copyright protected and constitutes an exclusive intellectual property of the owner of the website. Any attempt to infringe upon the owners copyrights or any other form of intellectual property rights over the work would be legally dealt with. Though any of the information (text, image, animation, audio and video) present on the website can be used for propagation with prior written consent.

એકબીજાના પગ ખેંચીશું, પતનનું કારણ, એક નહીં અનેક સૈનિકો, સંગઠિત જનમાનસ, વગેરે અનેક દષ્ટાંતો દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવે પ્રજ્ઞાપુરાણમાં આ શિખામણ આપી છે કે, એકલવાયા પ્રયત્નોથી દુનિયામાં કોઈ ઉન્નતિ કરી શકતું નથી કારણ કે સફળતાનું રહસ્ય હળીમળીને કામ કરવામાં જ રહેલું છે.

સંસારમા અવિકસિત અને અર્ધવિકસિત પશુપંખીઓ અને જીવજંતુઓ પણ સમૂહમાં રહે છે. કીડી, ઊધઈ, મધમાખી જેવાં પ્રાણીઓ સહકાર અપનાવીને અપેક્ષા કરતાં વધારે ઉન્નત અને સુખી જીવન જીવે છે. કીડીની સૂંઘવાની ક્ષમતા અજોડ છે. ખોરાકની ગંધ આવે કે તરત જ તેઓ હારબંધ ચાલી નીકળે છે. મધમાખી મધપૂડો બનાવીને મધ એકઠું કરે છે અને કોઈ જરા પણ ઇંછેડે કે તરત જ ટોળું બનાવીને દુશ્મન ઉપર ત્રાટકે છે. ઊધઈ મોટાંમાં મોટાં વૃક્ષો અને લાકડાના પાટિયાને કોરીને પોલું બનાવી દે છે. સમડી, કાગડા અને ગીધ પણ આકાશમાં ટોળામાં ઊડતાં જોવાં મળે છે. માણસ તો સૃષ્ટિનું શિરછત્ર છે. પરમપિતા પરમાત્માનો પાટવી કુંવર છે. તેની બુદ્ધિ, વિવેકશીલતા, સહકાર, પ્રેમ અને કર્તવ્યપરાયણતા જ તેના સર્વશ્રેષ્ઠ હોવાનો મૂળ આધાર છે. એટલા માટે જો તે સંગઠિત થઈને સંપીને ના રહેતો હોય તો તેણે માણસ હોવાનું અભિમાન કરવું જ ના જોઈએ. પ્રજ્ઞાપુરાણમાં વર્ણવાયેલા રાજહંસનું જીવન, ચાલાક શિયાળવા, વન્યજીવનના સંગાથીઓ, દીપડાઓના દુશ્મન વગેરે ઉપાખ્યાનો માણસે આ અબોલ, લાચાર પશુઓ પાસેથી કશુંક શીખવું જોઈએ, એ હકીકતનું પ્રમાણ આપે છે. સહયોગ અને સહકારનો ચમત્કાર કોઈ પણ સમૂહનું ગૌરવ વધારે છે અને તેમનાં કાર્યોને પ્રશંસાપાત્ર બનાવે છે.

સહકારવૃત્તિ અને પરમાર્થવૃત્તિ પરસ્પર સંકળાયેલા છે. આત્મીયતાનો ફેલાવો જ્યારે વિશાળ પાયે થાય

છે, ત્યારે ‘આત્મવત્ સર્વભૂતેષુ’ તેમજ ‘વસુદૈવ કુટુંબકમ્’ની ભાવના વિકસિત થાય છે અને ત્યારે જ હળીમળીને રહેવાની ભાવના અને વહેંચીને ખાવાનો વ્યવહાર વાસ્તવિકરૂપે અમલમાં આવે છે. આ આદર્શોને અપનાવ્યા પછી માણસ મહામાનવપદે બિરાજમાન થાય છે. તેના માટે કોઈ પોતાનું કે પારકું હોતું નથી. તેઓ સૌ કોઈના હિતની વાત જ વિચારે છે. ફક્ત પોતાની કે પોતાના કુટુંબની જ સુખસગવડોની વાત તેઓ ક્યારેય વિચારતા નથી. સ્વર્ગપ્રાપ્તિ કે મોક્ષની ઇચ્છા પણ તેમને માટે ગૌણ બની જાય છે. બીજાના ફાયદા માટે તેઓ નરકમાં રહેવાનું સ્વીકારવા પણ તૈયાર હોય છે. યુધિષ્ઠિરે સ્વર્ગને ઠુકરાવ્યું, વૈભવનો ત્યાગ, ડોશીનો ત્યાગ, આત્મા તૃપ્ત થયો, સાચો અધિકારી, જલારામની રોટલી, લાચારીમાં પણ સજ્જનતા, સાચી સેવા, રોગીઓમાં ભગવાનનાં દર્શન વગેરે અનેક ઉદાહરણો દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવે મનુષ્યને નરપશુમાંથી મહામાનવ બનવાની પ્રેરણા આપી છે. તેઓ માનવમાત્રની મહાનતા નાનાં કાર્યો દ્વારા જ વિકસિત થાય છે — એ સંદેશ આપવા માગે છે. પાયાની વાત એ છે કે તે કાર્યો પરમાર્થ અને પરોપકારની ભાવનાથી થયેલાં હોવાં જોઈએ.

સમાજ અને રાષ્ટ્રની ઉન્નતિ માટે સહયોગ અને પરમાર્થ બંનેની જરૂર છે. એટલા માટે માણસે સમૂહની-સમાજની રચના કરી. તેમજ વિનિમયનો ક્રમ આરંભ કર્યો. અનાદિકાળથી એ ક્રમ ચાલ્યો આવે છે. હકીકતમાં સંગઠન અને પરોપકારની ભાવના સંસારની વ્યથારૂપી રાત્રિમાં ચંદ્રના ઉદયસમી સાબિત થાય છે. જનકલ્યાણ માટે કોઈપણ નક્કર કાર્યો કરવામાં આવે તો એમાં જનતાનો પૂરેપૂરો સહકાર મળે છે. આવી ભાવનાઓને કારણે જ સંતો લોકશ્રદ્ધાના પાત્ર બને છે કારણ કે તેઓ દીવાની જેમ જાતે બળીને સમગ્ર વિશ્વને જ્ઞાનનો પ્રકાશ આપે છે. સંતનું ગૌરવ, પરમાર્થ કાજે ધરને ફૂંકી માર્યું,

ઓગળીને પણ સુગંધ ફેલાવી, મૃત્યુ પછી પ્રેરણાપૂંજ બન્યા, શાંતિદૂત રોમાંરોલાં, સત્યાગ્રહ, નોકરી છોડી દીધી વગેરે ઘણાય મહાપુરુષોના પ્રેરણાપ્રસંગો પ્રજ્ઞાપુરાણમાં સંકલિત કરવામાં આવ્યા છે. જેના દ્વારા ગુરુદેવે સંતો અને મહાપુરુષો સમર્પણને કારણે પોતાના આસપાસના વાતાવરણને કારણે ધન્ય બનાવી દે છે. એટલા માટે તેઓ જગદ્ગવંદનીય બને છે. રાષ્ટ્રને પ્રગતિનો પ્રકાશ મળી રહે તે માટે મહાપુરુષોનું નિર્માણ થવું જરૂરી છે.

સહયોગ તથા પરોપકારનું શિક્ષણ સૃષ્ટિના અણુએ અણુમાંથી મેળવી શકાય છે. શરીરચક્ર, જળચક્ર અને પ્રકૃતિચક્ર અનુસાર પરસ્પર વિનિમય એટલે કે આપ-લે એ જ સૃષ્ટિની સુચારુ વ્યવસ્થાનો પ્રાણ છે. શરીરના જીવકોષો કાયમ ખરતા રહે છે અને નવા બનતા રહે છે. શરીર રોજ ખોરાક લેતું રહે છે અને વિસર્જન કરતું રહે છે. માણસ પ્રાણવાયુ લઈને અંગારવાયુ છોડે છે, જેને વૃક્ષવનસ્પતિઓ ગ્રહણ કરે છે અને બદલામાં વિપુલ પ્રમાણમાં પ્રાણવાયુ માણસોને પાછો આપે છે. આવું સમતોલન સૃષ્ટિને ટકાવી રાખવા માટે જરૂરી છે અને આ આખીયે વ્યવસ્થા પરસ્પરાવલંબી છે. ખેતરમાં વાવેલું બી ઓગળીને હજારગણું વૃદ્ધિ પામે છે. માણસે આ શિક્ષણ પ્રકૃતિ પાસેથી લેવું જોઈએ. વ્યયું અને લક્ષ્યું, આપ્યું અને લીધું, આ કુદરતનો અફર નિયમ છે. આપનારો બદલામાં કાયમ કેટલાય ગણું મેળવતો હોય છે. નદીઓ પોતાની જળરાશિ વડે ભૂખંડો અને પ્રાણીઓની તરસ છીપાવે છે. વૃક્ષો ફળ આપે છે. ધરતી ધનધાન્ય આપીને સૌને જીવન બક્ષે છે. આ બધાંય ચક્રો સહકારના આધારે જ ચાલતા રહે છે. તેમને કોઈ નુકસાન થતું નથી. એક હાથ વડે દાન આપવાથી ઈશ્વર ઘૂટા હાથે પ્રતિદાન આપતા જ રહે છે. જેઓ નથી આપતા તેઓ નાના ખાબોચિયાની માફક સફાઈ જાય છે અથવા સડી જાય છે. જ્યારે

નાના ઝરણાઓ પણ હંમેશાં વહેતા રહેવાથી નિર્મળ રહે છે. જડ કે નિર્જીવ ગણાતા પદાર્થો, કુદરતના બીજા ઘટકો તથા જીવજંતુઓ પણ તેમના રોજિંદા જીવનમાં કાંઈક આપીને કાંઈક મેળવવાનો સિદ્ધાંત અપનાવતા હોય છે. તો પછી માણસ જ પોતે એકલવાયો, સંકુચિત અને સ્વાર્થી બનતો જાય એવો વ્યવહાર શા માટે કરે છે ? પૂજ્ય ગુરુદેવે સંકુચિત ના બનો, સ્નેહનું દાન, ફારમોસાની નાની દેવી, ગાળોને બદલે પ્રેમ, આટલું તો અવશ્ય કરો, શાશ્વત દાન વગેરે અનેક રોચક, હૃદયસ્પર્શી અને માર્મિક કથાઓ દ્વારા — મહાનતા તો મારનારાઓને પણ પ્રેમથી ગળે લગાડે છે એ સાબિત કરી દીધું છે.

માનવજીવન સમાજની, વિરાટ વિશ્વની થાપણ છે, અમાનત છે, વ્યક્તિગત સંપત્તિ નથી. તેનો ઉપયોગ સમાજના, રાષ્ટ્રના, વિશ્વના કલ્યાણ માટે થવો જોઈએ. એટલા માટે માણસ પોતે દુઃખ ભોગવીને પણ અન્યની સગવડનું ધ્યાન રાખે, એ તેનું કર્તવ્ય છે. આવી પરમાર્થભાવના જ માણસના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ કરે છે. પૂજ્ય ગુરુદેવે પ્રજ્ઞાપુરાણમાં ભારતીય સંસ્કૃતિના આ જ સંદેશને સરળ રોચક કથાઓના માધ્યમથી રજૂ કર્યો છે. ભારતીય સંસ્કૃતિનો આદેશ છે — ‘હે માનવીઓ, તમારા હૃદયમાં પ્રેમની જ્યોતિ પ્રગટાવો, બધાને સહકાર આપો. પ્રાણીમાત્રને તમારા હાથ ફેલાવી તમારા હૃદયસરસા ચાંપી દો. વિશ્વના કણકણમાં પ્રેમસરિતાનું સિંચન કરો.’ વિશ્વપ્રેમ અન્યોન્યના હૃદયને પુલકિત કરી દેનારો રહસ્યમય દિવ્ય રસ છે. માણસે કાયમ એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે, અન્ય સામાન્ય માણસો પ્રત્યેના પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કર્યા સિવાય માણસ ગમે તેટલા કર્મકાંડ, ઉપાસના અને સાધના કરવા છતાંય લોકસન્માન અને પ્રભુકૃપાનો અધિકારી બની શકતો નથી. ઈશ્વરની નજરમાં બધા સજીવો એકસમાન છે, પરંતુ જેઓ ગરીબોનાં આંસું લૂછે છે,

દીનદુઃખિયાની સેવા કરે છે તેઓ જ ઈશ્વરને સૌથી વધુ વહાલાં હોય છે. પ્રજ્ઞાપુરાણમાં વર્ણવાયેલી બુંદ જે મોતી બન્યું, સદ્ભાવનાનું પરિણામ, સાધુની વિટંબણા, સંતની આંતરિક દૃષ્ટિ, સાચો વારસદાર વગેરે અનેક મનમોહક અસરકારક કથાઓ પરમાત્માનો પ્રેમ લોકસેવકો જ પામી શકે છે, એ વાતનું સમર્થન કરે છે. માત્ર જપ, તપ, ભક્તિ અને કીર્તન વડે એ પ્રેમ મળી શકતો નથી. જે લોકો પૂજાપાઠ ભલે ના કરતા હોય, તેમ છતાંય સૃષ્ટિના સંચાલનમાં ભગવાનને સહકાર આપીને ભટકતા લોકોને માર્ગદર્શન આપતા હોય તેમને જ વિધાતા સ્વર્ગના સાચા અધિકારી સમજે છે.

સાર એટલો જ કે, વ્યક્તિગત જીવન જીવન-યાત્રાનું પ્રારંભસ્થાન છે અને સામૂહિક જીવન એ માણસનું ધ્યેયબિંદુ, લક્ષ્યસ્થાન છે. વ્યક્તિગત જીવન અધૂરું છે, જે રીતે બુંદ સાગરમાં ભળી જાય છે, બરાબર તે જ રીતે સામૂહિક જીવનમાં એકાકાર થઈને જ તે

પૂર્ણ બને છે. આપણાં બધાં કાર્યોનો આધાર વ્યક્તિગત નહીં પરંતુ સામૂહિક હોવો જોઈએ. સમષ્ટિગત હોવો જોઈએ. માણસનું જીવન સૌ કોઈના સુખ અને કલ્યાણ માટે હોવું જોઈએ. માણસે પોતાના માટે નહીં પરંતુ અન્ય માટે જીવવું જોઈએ. એની ઉપર આત્માની ઉન્નતિ તેમજ સમાજનું કલ્યાણ આધારિત છે. જીવનનો ઉદ્દેશ્ય વિસામા ઉપર (વિશ્ચાંતિગૃહમાં) બેસી રહેવાનો નથી, પરંતુ જ્યાં બધા જ રસ્તાનો છેડો આવે છે, જ્યાં જીવાત્મા પરમાત્મા સાથે તાદાત્મ્યતા સ્થાપીને અવર્ણનીય સુખનો અનુભવ કરે છે, એ સીમા સુધી પહોંચવાનો છે. માણસના પ્રત્યેક પ્રયાસો આ વિશ્વયજ્ઞમાં આહુતિ અર્પવા સમાન હશે તો પૂજ્ય ગુરુદેવની આ ધરતી ઉપર સ્વર્ગ ઉતરવાની પરિકલ્પના મૂર્તિમંત થઈ ઊઠશે. પ્રજ્ઞાપુરાણના માધ્યમથી ગુરુદેવનો શંખનાદ એ જ છે કે, 'માણસમાં દેવત્વનો ઉદય અને પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગનું નિર્માણ.'

મોટાઈની સાચી કસોટી

આ સંસારમાં વૈભવના આધારે મોટાઈ ગણવાની પ્રથા છે. જેની પાસે મિલકત, શિક્ષણ અને ચતુરાઈ છે, એટલા પ્રમાણમાં એની મોટાઈનું મૂલ્ય ગણવામાં આવે છે. બળ અને પ્રતિષ્ઠા પણ આ વર્ગમાં આવે છે, જે બીજાની ઉપર પોતાની છાપ છોડે છે તથા ધાક જમાવે છે. લોકો ઉગ્રતા, આતંકવાદ, દુષ્ટતા અને નુકસાન પહોંચાડનારી શક્તિને જોતાં જ ડરે છે અને માન આપે છે.

મોટાઈનું મૂલ્ય કરવાની આ તમામ કસોટીઓ હલકી અને ખોટી છે. એના વડે આપણે કોઈ પણ વ્યક્તિનું સાચું મૂલ્યાંકન-કિંમત કરી શકીએ નહીં. કસોટી-પરીક્ષા-જ ખોટી હોય તો સોનાનો અને પિત્તળનો ભેદ કેવી રીતે સમજાય ?

વ્યક્તિત્વની વાસ્તવિક મહત્તા તેની સુસંસ્કારિતાના આધાર પર આંકવી જોઈએ. જોવું જોઈએ કે કોણે પોતાના ગુણ, સ્વભાવ અને કર્મમાં કેટલી ઉત્કૃષ્ટતા સ્વીકારી છે અને પોતાના ચરિત્ર તથા બીજાની સાથે સદ્વ્યવહારમાં કેટલી હદ સુધી પોતાની વિશિષ્ટતા અપનાવી છે.

જે પોતાને સંયમી, સજ્જન અને અનુશાસિન બનાવી શકે તે એટલો જ મહાન છે. ધર્મચિહ્નનો અથવા રિવાજોને કારણે કોઈ ધર્માત્મા બની શકતો નથી. જેણે આદર્શો પ્રત્યે પોતાની નિષ્ઠા જેટલી હદ સુધી પરિપક્વ કરી લીધી છે, પરંપર તેની જ મોટાઈ સફળ અને પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

પ્રતિભાઓ વિચારક્રાંતિ માટે આગળ આવે

જાગૃત આત્માઓનું પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારો વડે ધારદાર ઉદ્બોધન કરવા માટે ઓગસ્ટ, ૧૯૮૮ના યુગશક્તિ ગાયત્રીના અંકને ખાસ વિચારક્રાંતિ વિશેષાંક તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. તે આપ સૌને રવાના થઈ ચૂક્યો છે. પૂજ્ય ગુરુદેવની કૃપાથી બધા લોકોને વિચારક્રાંતિ વિષે પૂરેપૂરી માહિતી પહોંચાડવા માટે પહેલા તબક્કામાં ૨૪ લાખ અંકો વિચારશીલ પરિજનોને પહોંચાડવાનો સંકલ્પ આપ સૌના સહકારના આધારે કર્યો છે.

કેટલાક ભાઈઓ અમને પૂછે છે કે, ૨૪ લાખ અંકો પહોંચશે કઈ રીતે? તમે તો લાખોથી ઓછાની તો વાત જ નથી કરતા. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે કેબ્રુઆરી, ૧૯૮૬માં લખ્યું છે કે, યુગપરિવર્તનના પ્રયત્નોને માણસકૃત માનવા ના જોઈએ. જો એમ હોત તો એમાં ઢગલાબંધ ભૂલો થાત. સંખ્યાબંધ લોકો તેનો વિરોધ કરત અને જેનું સમાધાન પણ ના થઈ શકે તેવા અનેક અંતરાયો ઊભા થયા હોત, આપણે કોઈએ શંકા ના કરવી જોઈએ. પૂજ્ય ગુરુદેવે ૧૯૮૭માં આશ્વાસન આપ્યું હતું કે, પ્રશ્નો પૂછનારા દરેક માણસોએ અમારા દ્વારા થયેલા પુરુષાર્થોમાંના નવ્વાણું ટકા કાર્યો દેવી ચેતના જ કરતી રહી છે, એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. આ શરીરથી તો માંડ એક ટકા જેટલું જ કાર્ય થયું છે. આવનાર દિવસોમાં એ જ પ્રેરક શક્તિ પોતાનું કામ કરશે અને અમારી હયાતિ દરમ્યાન કરી શક્યા હતા એના કરતાં સેંકડો ગણી સારી વ્યવસ્થા પોતાની ક્ષમતાના જોરે ઊભી કરશે. ચિંતા કે અસફળતાનો અણસાર કોઈને જોવા મળશે નહીં. પૂજ્ય ગુરુદેવે ઈ.સ. ૧૯૮૫માં પણ આશ્વાસન આપ્યું હતું કે, ઈ.સ. ૨૦૦૦ સુધી અમારું અસ્તિત્વ ટકવાનું છે, અને અમે હાલના કરતા વધારે સારી રીતે અમારી ભૂમિકા ભજવતા રહીશું.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની કૃપાથી ગામ પચપેડા, પ્રહલાદપુર પોસ્ટ ઉદયકરણપુર પુરણપુર પીલીભીત

(ઉ.પ્ર.)ના એક ભાઈશ્રી અમરવીરસિંહજીએ અઢી લાખ રૂપિયા ગયા વરસના ક્રાંતિ વિશેષાંકના એક લાખ અંકોના વિતરણ માટે મથુરા મોકલાવ્યા હતા. અમારે એ ભાઈજી સાથે કોઈ સીધી ઓળખાણ નહોતી. તેમ છતાંય તેમના આત્મામાં પૂજ્ય ગુરુદેવની પ્રેરણા જાગૃત થઈ અને તેમણે પોતાના અંતરાત્માની પ્રેરણાથી અહકાર આપ્યો. પોતાને પૂજ્ય ગુરુદેવના અભિન્ન અંગ મનાતા મિશનના કેટલાક વરિષ્ઠ પરિજનોને પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારો ઘેર ઘેર પહોંચતા કરવાનું યોગ્ય ના જણાતાં તેમણે પોતે પણ સહકાર ન આપ્યો અને સહયોગ આપનારાઓની હાંસી ઉડાવીને પોતાની તાકાત અનુસાર વિરોધ પણ કર્યો. આ તો કુદરતનો ક્રમ છે. વંદનીયા માતાજીએ કહ્યું છે કે, “મહાકાળે નિર્દેશ કરેલા તમામ કાર્યો વખતસાર અવશ્ય થતાં રહેશે અને પૂરાં થશે. પરંતુ જે પરિજનો પહેલેથી આ કાર્યમાં જોડાયેલા છે, એ તેમના માટે આબરૂનો સવાલ છે. જો તેઓ ખભેખભો મિલાવીને કે કદમ સાથે કદમ મિલાવીને ચાલી નહીં શકે તો તેઓ પાછળ રહી જશે. મહાકાળ તો તેમનું કામ ગમે તેના દ્વારા કરાવી લેશે. પરંતુ અમારો એક પણ બાળક પછાત રહી જાય તો અમને ખૂબ દુઃખ થશે.”

હવે આપણા બધાની કસોટીનો સમય આવી ગયો છે. આપણે સૌએ પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારોની ધારાને લોકો સુધી પહોંચાડવાના કાર્યમાં તન, મન અને ધનથી. પૂરેપૂરા મનોયોગ સહિત લાગી પડવું જોઈએ. પહેલું કામ વિચારક્રાંતિ વિશેષાંકના વિતરણ દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારક્રાંતિ અભિયાનની જાણકારી બધા નવા પરિજનો સુધી પહોંચાડવાનું છે. આપણે સૌએ તેમાં લાગી પડવું જોઈએ. હવે યુગનિર્માણ મિશનમાં કરોડોની સંખ્યામાં ભાઈ-બહેન જોડાઈ ગયાં છે. પહેલા તબક્કામાં ઓછામાં ઓછા ૩૫૦૦ રૂપિયા વ્યક્તિગત રીતે કે ફાળા દ્વારા એકત્ર કરીને યુગનિર્માણ યોજના, મથુરાના નામે કોઈપણ બેંકનો ડ્રાફ્ટ મોકલીને ૧-૧૦૦૦ અંકો

મંગાવીને સહયોગી બને તેવાં ૨૪૦૦ ભાઈબહેનોની જરૂર છે. જો અંકો વહેંચવા જેટલો સમય ફાળવી શકાય તેમ ના હોય તો ધનનો સહયોગ આપી શકે છે. અંક-વિતરણની વ્યવસ્થા સમયદાતા ભાઈબહેનોની મદદથી કેન્દ્ર ગોઠવી આમશે. મિશનનાં કેટલાંય કુટુંબો ભાઈશ્રી અમરવીરસિંહજી જેવા ધનવાન છે. તેઓ પોતાના સ્વજનની સ્મૃતિમાં અથવા પૂજ્ય ગુરુદેવ પ્રત્યે શ્રદ્ધાંજલિના રૂપમાં જ્ઞાનનું મહત્ત્વ સમજીને વધુમાં વધુ રકમ મોકલીને અંક વિતરણમાં સહયોગી બનવાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કરીને પોતાના ધનનો સદુપયોગ કરી શકે છે. જ્ઞાનદાનથી મોટું દાન કોઈ નથી. સમયદાતા ભાઈઓ બીજા ૫૦ ભાઈઓ પાસેથી ૨૦-૨૦ અંકના ૭૦-૭૦ રૂપિયા એકઠા કરીને કુલ ૩૫૦૦ રૂપિયા મોકલીને ૧૦૦૦ અંકો મંગાવીને સહયોગી બની શકે છે. મિશનની શાખાઓ, પ્રજામંડળો, શક્તિપીઠો, યજ્ઞસમિતિઓ વગેરે પોતાના અનામત ભંડોળમાંથી વધુને વધુ અંકો મંગાવીને તેને પોતાના સહયોગીઓમાં વહેંચી શકે છે. મનમાં જો ચાહ હોય તો રાહ અનેક મળે છે. પૂજ્ય ગુરુદેવે ઓગસ્ટ, ૧૯૬૯માં લખ્યું છે કે, “આટલા વિશાળ પરિવારમાં સાચી આત્મીયતાનો અંશ ક્યાં રહેલો છે એ જાણવાની ઈચ્છા થાય ત્યારે કોની નસોમાં કેટલા પ્રમાણમાં અમારું લોહી વહે છે અને અમારી આગની ચિનગારીઓ કોના કલેજામાં કેટલા પ્રમાણમાં પ્રગટવા લાગી છે એની કસોટી કરીને અમે હકીકત જાણી લઈએ છીએ.”

પૂજ્ય ગુરુદેવની પ્રેરણાથી અમે મે, ૧૯૯૮ના યુગ શક્તિ ગાયત્રીમાં ૧૦,૦૦૦ પ્રાણવાન હીરાઓ શોધી કાઢવાનું આહ્વાન કર્યું છે આ જ હીરાઓ અમારા અભિન્ન પ્રતિનિધિ બનીને આખી દુનિયામાં વિચારક્રાંતિ અભિયાનના ચૌદસૂત્રીય કાર્યક્રમોનો અમલ કરાવવા માટે પોતે પોતાના વિસ્તારમાં સક્રિય ભાઈબહેનો તૈયાર કરવા માટે લાગી પડશે. આટલા વિશાળ વિચારશીલ જનસમૂહમાંથી પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારોના સૂક્ષ્મ પ્રેરણાપ્રવાહથી એવા પ્રાણવાન હીરાઓ હિંમતભરે આગળ આવીને પૂજ્ય ગુરુદેવના તમામ કાર્યોને સફળતાપૂર્વક પૂરાં કરી શકે એટલા માટે પહેલું કાર્ય વિચારક્રાંતિ વિશેષાંકના ૨૪ લાખ અંકો

રવાના કરવાના સંકલ્પને પૂરો કરવાનું છે. અને આમ થશે જ એવો અમને દૃઢ વિશ્વાસ છે. જાતે સહયોગી બનવા માટે તેમજ પોતપોતાના વિસ્તારમાંથી પ્રાણવાન સમર્થ પરિજનોને શોધીને વિચારક્રાંતિ અભિયાનનું મહત્ત્વ સમજાવવા માટેના શક્ય તમામ પ્રયાસો કરી છૂટવા માટે આપ સૌને અમારો આત્મીય અનુરોધ છે. પૂજ્ય ગુરુદેવ તેમજ વંદનીયા માતાજીના આશીર્વાદ હંમેશા આપની સાથે જ છે. તમારા પ્રયત્નોની અમને જાણ કરતા રહો.

વિચારક્રાંતિ વિશેષાંકમાં વિચારક્રાંતિ અભિયાનના વિચારમૂલક પાસાના સાત અને કાર્યમૂલક પાસાના સાત કાર્યક્રમો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે. એનું સંક્ષિપ્ત વિવરણ પણ આપવામાં આવ્યું છે. આપ સૌ સ્થાનિક પરિસ્થિતિઓ પ્રમાણે કાર્ય તો કરી જ રહ્યા છો. હવે એને સંગઠિત કરીને એનું સંકલન કરીને વિશાળ પાયા ઉપર આખા દેશમાં એકરૂપતાથી ઉપાડી લેવાનું છે. આ બધા કાર્યક્રમોનો અમલ કઈ કઈ રીતે કરવાનો છે, એની વિગતવાર જાણકારી જે - તે સમયે યુગશક્તિ ગાયત્રીમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે. એટલા માટે જેના દિલમાં કાંઈક કરી છૂટવાની તમ્મના હોય એવા દરેક સક્રિય ભાઈબહેનને આ પત્રિકાના ગ્રાહક બનવા માટે અનુરોધ છે અને જે ભાઈઓ અન્ય સંસ્થાઓ સાથે ભલે સંકળાયેલા હોય પરંતુ જો આ કાર્ય કરતા હોય તો તેમને પણ સભ્ય બનાવી લેવા, જેથી તેમને બધા વિચારો અને કાર્યક્રમોની જાણકારી મળતી રહે. અખંડ જયોતિના વાયકો અને દરેક વિચારશીલ પરિજનોને વધારાના અંકો મંગાવીને બીજાને વંચાવવા માટે અને તેઓ રાજ્યપુશીથી ઈચ્છે તો ગ્રાહક બનાવવા માટે પણ અનુરોધ છે. વિચારક્રાંતિ અભિયાનની અને બીજા રચનાત્મક કાર્યક્રમોની સફળતા લોકોના વિચારપરિવર્તનથી જ શક્ય છે. એટલા માટે આ પહેલો તબક્કો પાર પાડવા માટે પૂરી તત્પરતાથી લાગી પડવું જોઈએ. ઘણા ભાઈઓ પૂછે છે કે, અમે તો સંસ્કાર મહોત્સવ અને શાંતિકુંજ દ્વારા જાહેર કરાયેલા અન્ય

કાર્યક્રમોમાં વ્યસ્ત છીએ, અમે આ કાર્ય કઈ રીતે કરી શકીએ ? આ સંબંધે સૌથી પહેલો અનુરોધ તો એ છે કે પૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા સ્થપાયેલી પાંચે સંસ્થાઓ પૂજ્ય ગુરુદેવના પંચતત્ત્વમય શરીર સમાન છે. (૧) — યુગ તીર્થ, આંબલખેડા (૨) અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, ઘીયામંડી, મથુરા (૩) યુગ નિર્માણ યોજના, ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા (૪) શાંતિકુંજ, ગાયત્રી તીર્થ, સપ્ત સરોવર, હરિદ્વાર (૫) બ્રહ્મવર્યસૂ શોધ સંસ્થાન, સપ્ત સરોવર, હરિદ્વાર અને ગાયત્રી જ્ઞાનપીઠ, અમદાવાદ, ગુજરાત. આપણે બધાએ તેમને પૂજ્ય ગુરુદેવનું શરીર જ માનવું જોઈએ. જે ભાઈ-બહેનો તેમને અલગ માને છે, તેમણે પૂજ્ય ગુરુદેવની વિચારધારાને હૃદયપૂર્વક પૂરેપૂરી સમજી નથી. અમૃતવાણી, અખંડજ્યોતિ જાન્યુઆરી '૯૫માં લખ્યું છે કે, કોઈક કાલનેમિ (રાક્ષસ) આપણા પ્રાણોથી વધારે વહાલાં સંતાનોને અમારા હૃદયથી વિમુખ કરવાની કોશિશ કરી રહ્યો છે ? તો ગુરુજી તમને નુકસાન થશે ? ના, બેટા, અમારું શું નુકસાન થશે ? અત્યારે અમુક બાળકો દૂર થતા જાય છે. જવા દો. કોઈ સાથ નહીં આપે તો એકલા જઈશું. અમે એકલા ચાલી નીકળીશું. પૂજ્ય ગુરુદેવે નવેમ્બર '૯૫માં લખ્યું છે કે, દરેક બાબતમાં પોતાને જ આગેવાન સમજનારા કે જશ ખાટી જવા ઈચ્છનારા લોકો જનતાની નજરમાં હલકા પડી જાય છે, છોકરમત જેવા ગણવામાં આવે છે. આવા લોકોએ લોકસેવકના વાઘા પહેર્યા હોય તેમ છતાંય જનતા તેમને નીચા કે હલકા માને છે. તેમને કદાચિત સન્માન મળે પણ છે, તો તે કાગળનાં ફૂલોની માફક થોડા જ વખતમાં તેમનું આકર્ષણ ગુમાવી બેસે છે. નેતા બનવાના લાલચુ લોકો નામ છપાવવાની, ફોટા છાપવાની કે માઈક ઉપર છવાયેલા રહેવાની કોશિશ કરે છે. મોટાઈ મેળવવા માટે અધીરા થયેલા લોકો જે કાંઈ પોતાના હાથમાં હોય તે પણ ગુમાવી બેસે છે. તેમના અનેક હરીફો, વિરોધીઓ અને ઈર્ષ્યાળુઓ ઊભા થઈ જાય છે. આવા વિગ્રહોના પરિણામે તેઓ જે સંસ્થા કે મંચના આધારે

મોટાઈ મેળવવા ઈચ્છતા હોય તે સંસ્થા કે મંડળ પણ બદનામ થઈ જાય છે. તેઓ પોતે બદનામ થાય છે અને જે સંગઠનના તેઓ આગેવાન બનવા નીકળ્યા હોય એને પણ સાથે લઈ ડૂબે છે.

ગાંધીજીના સાદાઈ, સજ્જનતા અને નમ્રતા ખૂબ પ્રખ્યાત હતાં. તેના કારણે તેઓ પોતે કોઈ વરાયેલા નેતા કે પદાધિકારી ન હોવા છતાં પણ કોંગ્રેસ માટે તેઓ પ્રાણ સમાન હતા. વ્યક્તિત્વ ઊંજળું બનાવવાનો આ જ રાજમાર્ગ છે. નેતાગીરી માટે ધમપછાડા કરનારાઓ માત્ર નટ કે અભિનેતાની કક્ષા સુધી પહોંચી શકે છે. પ્રમાણિકિતા વગર કોઈ પણ માણસ લાંબા વખત સુધી શ્રદ્ધાપાત્ર રહી શકતો નથી કે નથી તો તેની નેતાગીરી લાંબો સમય ચાલતી. સર્જનશિલ્પીઓએ આ સત્ય સારી રીતે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

પૂજ્ય ગુરુદેવે લખ્યું છે કે -, “યુગ નિર્માણ આંદોલન સંસ્થા નથી, એ એક દિશા છે. એથી આ પ્રયોજન માટે ઘણાં ઘણાં કાર્યો થશે અને એને કારણે ઘણાં મંડળો અને ઘણી પ્રક્રિયાઓનો જન્મ થશે. ભવિષ્યના પરિવર્તનનું શ્રેય યુગનિર્માણ આંદોલનને જ મળે એ જરૂરી નથી. નામ અને સ્વરૂપ ઘણાં હોઈ શકે છે અને હોવાનાં જ. તેનાથી કશો ફરક પડતો નથી. મૂળ હેતુ વિવેકશીલતાની પુનઃસ્થાપના અને સત્ત્રવૃત્તિઓના વધારાનો છે. તેથી દરેક દેશ, સમાજ, ધર્મ અને દરેક ક્ષેત્રમાં આ તત્ત્વનો સમાવેશ કરવા માટે અભિનવ નેતાગીરીનો ઉદય થવો જરૂરી છે.

એટલા માટે આપણે સૌએ અંદરોઅંદરના મતભેદો ભુલાવીને પૂજ્ય ગુરુદેવની આકાંક્ષાઓ સંતોષવા માટે મનુષ્યમાં દેવત્વ અને પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ ઉતારવા માટે આપણા સંગઠનને પ્રેમના પાશથી મજબૂત બનાવીને પૂરેપૂરા મનોયોગથી રચનાત્મક કાર્યક્રમોમાં લાગી પડવું જોઈએ.

ઓગસ્ટ, ૧૯૯૮ની યુગશક્તિ ગાયત્રી પત્રિકામાં સાત વિચારમૂલક કાર્યક્રમો દર્શાવ્યા છે : (૧) ચલ પ્રજ્ઞામંદિર (જ્ઞાનરથ), અને જ્ઞાનમંદિરની સ્થાપના

(૨) શ્રીરામ થેલા પુસ્તકાલય અને માતા ભગવતી સ્વચ્ચાલિત પુસ્તકાલય (૩) ભીંતલેખન અને સ્ટીકર અભિયાન (૪) વિદ્યાવિસ્તાર પ્રચાર કેન્દ્રોની સ્થાપના (૫) બ્રહ્મભોજ અને જ્ઞાનયજ્ઞ ભંડોળ યોજના (૬) યુગ શક્તિ ગાયત્રી પત્રિકાનો ફેલાવો (૭) પ્રાદેશિક ભાષાઓમાં સાહિત્યપ્રકાશન. આ કાર્યક્રમોને તમે સ્થાનિક પરિસ્થિતિઓ પ્રમાણે તમે કઈ રીતે ચલાવો છો ? શું સગવડ છે ? શું સમસ્યાઓ છે ? બધા સાથે વિચારવિમર્શ કરી અમને લખી જણાવશો. જેથી આગામી અંકોમાં એ સમસ્યાઓના સમાધાન કરીને દુનિયાભરમાં કાર્યક્રમોનો ફેલાવો એકરૂપતા - એકરસતાથી કેવી રીતે કરવો, તેનું માર્ગદર્શન આપી શકાય.

હાલ આપણે કરોડોની સંખ્યામાં છીએ. રોજબરોજ સંખ્યામાં વધારો થતો રહે છે. પરંતુ પૂજ્ય ગુરુદેવની ઈચ્છા પ્રમાણે વ્યક્તિત્વ-નિર્માણ માટે સંગઠન અને કાર્યોમાં કેટલી એકરૂપતા જળવાઈ રહી છે, એ આપણે બધાએ ગંભીરતાથી વિચારવા જેવી બાબત છે.

પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે કહ્યું છે કે, “અમારું એક કામ ચોક્કસ કરજો. તે એ કે અમારા વિચારોની આગને લોકો સુધી પહોંચાડવાનું. અમે માત્ર લેખક નથી. અમારા લખાયેલા શબ્દોમાંથી તણખા ઝરે છે. વિચારોની, ભાવનાઓની કાંતિની આગ નીકળે છે. આજે જનતા પણ તરસી છે.

અમે પણ તરસ્યા છીએ. અમારી વિચારધારા જ આગ છે, અમે આગ ઓકીએ છીએ. અમારી કલમમાંથી આગ ઝરે છે. અમારી આંખમાંથી આગ ઝરે છે. આમારા વિચારોની આગ, ભાવનાઓની આગ. સંવેદનાઓની આગ. તમારે એ આગને ઘેર ઘેર પહોંચાડવાની છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવે કહ્યું હતું, “અરે ! આ ચોપડી વેચવાની નથી. મારા વિચારોને ઘેર ઘેર પહોંચાડવાના છે. આ અમારો એક મુદ્દાનો કાર્યક્રમ છે. તમારી બચત અને જ્ઞાનઘટની રકમ જ્ઞાનયજ્ઞ માટે વાપરો. અમારી આગને ફેલાવી દો. તેનાથી અજ્ઞાનતાને બાળી દો. વાતાવરણને ગરમ કરી દો.”

ઓગસ્ટ' ૯૮ ના અંકમાં દર્શાવેલા ચૌદસૂત્રીય કાર્યક્રમોની કેવી રીતે શરૂઆત કરવાની છે, એની વિગતો આપવામાં આવી છે. આ વ્યાપક આંદોલન દેશભરમાં એકીસાથે શરૂ કરવા માટે સૌ પ્રથમ ૨૪ લાખ પરીજનોને વિચારક્રાંતિ વિશેષાંક મોકલાવીને એને માટે એક લાખ કાર્યકરો તૈયાર કરવાના છે. અમારી ધારણા છે કે પ્રજ્ઞા પરિવારનો વિસ્તાર વધતાં વધતાં આજકાલ એની સંખ્યા કરોડો ઉપર થઈ ગઈ છે. આટલા વિશાળ સમૂહમાંથી અમે એક હજાર સુયોગ્ય અને કર્મનિષ્ઠ પરિજનોને ગુરુદેવનાં અભિન્ન અંગોને અમારા વરસદાર બનાવવા માગીએ છીએ. પોતે ભારરૂપ ના બનતા, પોતાની ક્ષમતા દ્વારા સમાજને કશુંક આપી શકવાની સ્થિતિમાં હોય એટલી યોગ્યતા હોવી જોઈએ. પૂજ્ય ગુરુદેવના નામને બંદો લગાડે એવા, સિદ્ધપુરુષ થવા નીકળેલા, ધનના લાલચુ માણસોનો જરાય ખપ નથી. જેઓ સ્વયંશિસ્ત પાળી શકે અને જેમના અંતરાત્મામાં ગુરુદેવની વેદના સમાયેલી હોય, તેઓ ગમે ત્યાં જશે; ત્યાં પોતાના સદ્ગુણો, વ્યવહાર, ચિંતન અને ચરિત્રથી સ્વર્ગીય વાતાવરણ ઊભું કરી શકશે. આવા પ્રાણવાન આત્માઓના માધ્યમથી આટલી વિશાળ મેદનીમાંથી ૧૦ હજાર હીરાઓની શોધ કરવાની છે. અને એ હીરાઓ દ્વારા બધાં કાર્યો પૂરાં કરવાનાં છે.

એટલા માટે આપ સૌ પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારોને ચિંતન-મનનપૂર્વક વારંવાર વાંચીને પોતાના અંતરાત્મામાં ગંભીરતાથી જે પણ કાર્ય કરવાની ભાવના જાગે, એનો દૃઢ સંકલ્પ કરીને આપના વિચારો અમને લખી મોકલાવવા માટે દરેક ભાઈ-બહેનોને અમારો આત્મીય અનુરોધ છે. જેથી કરીને પ્રાણવાન પરિજનોની યાદીમાં તમારું નામ નોંધીને પત્રવ્યવહાર થઈ શકે. વિચારગોષ્ઠી દ્વારા અમારા આ આત્મીય અનુરોધને વધુને વધુ ભાઈઓ તથા બહેનોને વંચાવવા-સંભળાવવાનો પ્રયત્નો કરશો. બધા આત્મીય પરિજનોના વિચારો, સંકલ્પો અને સૂચનો આવકાર્ય છે.

— પં. લીલાપત શર્મા

કારખાનાઓની ચીમનીઓ, રેલગાડીઓ તેમજ ઘરગથ્થુ વપરાશમાંથી નીકળતા ધુમાડાનું પ્રમાણ ખૂબ જ વધી જવાથી વાતાવરણમાં વાયુ પ્રદૂષણ વધે છે. બેફામ વસ્તીવધારો, વૃક્ષછેદન તેમજ જંગલોના નાશને કારણે પણ વાયુપ્રદૂષણ વધે છે. ઘોંઘાટથી ધ્વનિપ્રદૂષણ વધે છે તેમજ અણુવિસ્ફોટને કારણે ઉત્પન્ન થતું વિકિરણ પણ વાતાવરણમાં અત્યંત ઘાતક તત્વો વિખેરતું હોય છે. આ વધતા જતા પ્રદૂષણની માણસના શારીરિક અને માનસિક આરોગ્ય ઉપર બહુ માઠી અસરો પડે છે. ગૂંગળામણને કારણે ધીમી આત્મહત્યા જેવી સ્થિતિ પેદા થાય છે. અણુ-વિકિરણથી અનુગામી પેઢીઓના અપંગ બની જવાનો ભય છે. એક એનાથી પણ ભયંકર બીજી વાત એ છે કે, તાપમાન વધતું જવાથી ધ્રુવીય બરફ ઓગળી જવાને કારણે અને સમુદ્રજળની સપાટી ઊંચી આવવાના ભયને કારણે અને તેનાથી નીચી સપાટીવાળા વિસ્તારો ડૂબતાં જાય તેનો ડર છે. જળસમતુલા ખોરવાઈ જવાથી ધરતીકંપો થાય છે અને પાણીની જગ્યાએ જમીન તેમજ જમીનની જગ્યાએ અગાધ જળ ભરાઈ જવાનો ભય રહે છે. પૃથ્વીના ઈતિહાસમાં જુદાં જુદાં કારણોસર આવી અનેક ઊથલપાથલો અનેકવાર થઈ છે. કુદરતી સમતોલન ખોરવાઈ જવાને કારણે ઋતુચક્રમાં મોટા ફેરફારો થયા છે. લાંબા હિમયુગો આવ્યા છે અને સંખ્યાબંધ પ્રાણીઓ એમાં મરી ગયાં છે. સમયની સાથે સાથે બચી ગયેલાં પ્રાણીઓ દ્વારા નવો પ્રજનનક્રમ શરૂ થયો છે. પ્રાચીન પ્રજાતિઓના કેટલાય સજીવો (ડાયનેસોર) પોતાનું અસ્તિત્વ ગુમાવી ચૂક્યાં છે. તે જ રીતે અગ્નિવર્ષાના યુગ પણ આવ્યા છે, જેમાં જળ અને વનસ્પતિઓ ઉપરાંત પ્રાણીઓ પણ સાફ થઈ ગયાં છે. અંતરીક્ષમાં પ્રદૂષણ (વિષાક્રતતા) ફેલાવનારી અનેક મૃકેલીઓ

છે. અગાઉના આવા ઘટનાક્રમોને જોતાં એક એવી ધાસ્તી અને શક્યતા નજર સામે દેખાય છે કે, આ દિવસોમાં વાતાવરણમાં વધતી જતી વિષાક્રતતા (પ્રદૂષણ) ક્યાંક એવા જ પ્રાચીન ખંડપ્રલયોનું પુનરાવર્તન તો નહીં કરી બેસેને ?

પ્રસ્તુત ભયાનકતાને (કરૂણાંતિકા) વેળાસર પહોંચી વળવા માટે વિશ્વશાસકો, અર્થશાસ્ત્રીઓ, ફિલસૂફો અને વૈજ્ઞાનિકોએ હળીમળીને હાલમાં ફેલાયેલા પ્રદૂષણને નાથવા અને તેના વધારા ઉપર અસરકારક નિયંત્રણ મૂકવા માટેના ઉપાયો વિચારવા જોઈએ. એને માટે જરૂરી પગલાં લેવાં જોઈએ. મોટા કારખાનાઓને બદલે નાનાં વિદ્યુત ઉપકરણો વપરાવાં જોઈએ. તે બધાં એક જ સ્થળે લગાડવાને બદલે ગામડાઓમાં વિખરાયેલાં હોવાં જોઈએ. મોટાં શહેરોને વધતાં અટકાવીને તેનું ગામડાઓમાં ત્રિકેન્દ્રીકરણ થવું જોઈએ. અણુવિસ્ફોટ અને વિકિરણ ઉપર નિયંત્રણ મૂકવું જોઈએ. ઘોંઘાટને અંકુશિત કરવો જોઈએ. નિર્ધૂમ ચૂલાનો ઉપયોગ શરૂ કરવો જોઈએ. પ્રદૂષણનો સામનો કરવાની દિશામાં આવા તો અનેક ઉપાયો થઈ શકે તેમ છે. વૃક્ષછેદન અટકાવવું જોઈએ અને હરિયાળી વધારવા બાબતે નવેસરથી ઝુંબેશ ઉપાડવી જોઈએ. તે જ રીતે વસ્તીવધારા અંગે આજે ચાલે છે તેવી મનમાની (તેવું મનસ્વીપણું) ભવિષ્યમાં ન ચાલવા દેવી જોઈએ.

આ ભૌતિક ઉપાયો ઉપચારોની ચર્ચા થઈ. એના વડે વધતા જતા પ્રદૂષણ ઉપર સારો એવો કાબૂ મેળવી શકાશે. તેમ છતાંય મૂળ સવાલ તો ઊભોને ઊભો જ રહે છે. અત્યાર સુધીમાં જે પ્રદૂષણ વાતાવરણમાં ફેલાઈ ચૂક્યું છે, તે પણ કાંઈ ઓછું ભયાનક નથી. એના શુદ્ધીકરણ માટે પણ કોઈ અસરકારક ઉપાય શોધી કાઢવો જોઈશે. આ સંદર્ભમાં પ્રજ્ઞાઅભિયાન દ્વારા થઈ શકે

અને પ્રજ્ઞાપરિજનો પોતાની કાર્યશૈલીમાં તેનો સમાવેશ કરવા તૈયાર થઈ જાય તેવા બે ઉપાયો છે. એક લીલોતરીમાં વધારો અને બીજો અગ્નિહોત્ર પ્રક્રિયાની પુનઃપ્રતિષ્ઠા કરવી.

આને માટે લીલોતરીમાં વધારો કરવો, હરિયાળી કાંતિ કરવી, વધુ વૃક્ષો વાવવાની ઝુંબેશ એ સર્વસ્વીકૃત સિદ્ધાંત છે. વૃક્ષો વાતાવરણનો ઝેરી અંગારવાયુ ચૂસી લે છે અને પ્રાણવાયુ ઉત્પન્ન કરે છે. પાછલાં કેટલાંય વર્ષોમાં વનસ્પતિનો બેફામ નાશ થયો છે. નવા ઉત્પાદન માટે થવા જોઈતા પ્રયત્નો થયા નથી. પરિણામે જમીનમાં કારોનો વધારો, રણનો વધારો, પૂર, દુકાળ વગેરે કુદરતી આફતો ઉત્પન્ન થઈ છે. હવે એ ભૂલ સુધારી લેવી જોઈએ. હવે વૃક્ષારોપણ માટે અને વનસ્પતિના ઉત્પાદન માટે નવા ઉત્સાહથી પ્રયત્નો શરૂ કરી દેવા જોઈએ. આ કાર્ય સરકાર પોતાની રીતે અને જનતા પોતાની રીતે આગળ ધપાવતી રહી શકે એવું છે. પ્રજ્ઞા અભિયાન આ પ્રક્રિયાને પોતાની રીતે અમલમાં મૂકવાની દિશામાં અગ્રેસર બની શકે તેમ છે.

એ સિવાય અગ્નિહોત્ર પ્રક્રિયા (હોમ-હવન)ની અભિનવ પુનઃપ્રતિષ્ઠા કરીને તેનું ચલણ વધારવું એ એક બીજો પણ આધ્યાત્મિક ઉપચાર છે. વિષાણુ (બેક્ટેરિયા)ને મારવા માટે જ રીતે એન્ટીબાયોટિક્સ રાસાયણોનો ઉપયોગ થાય છે તે રીતે વાયુપ્રદૂષણના નિરાકરણમાં હવનપ્રક્રિયાની આગવી વિશિષ્ટ ભૂમિકા છે. જે રીતે મોટા કારખાનાઓનું લઘુ ગૃહઉદ્યોગમાં વિકેન્દ્રીકરણ કરવાની વાત વિચારવામાં આવે છે, તે જ રીતે મોટા યજ્ઞોમાં આયોજન કરવાને બદલે ઘેરઘેર થઈ શકે તેવાં નાનાં હોમહવન, વૈશ્વદેવ જેવાં પ્રચલનોને પુનર્જિવિત કરવા જોઈએ. પ્રજ્ઞા-પુરસ્ચરણના ઉપક્રમ હેઠળ પ્રજ્ઞાયજ્ઞોની પ્રક્રિયાને એકદમ સરળ અને ક્રિયાતી બનાવી દેવામાં આવી છે. ધીના પાંચ દીવા તેમજ પાંચ-પાંચ અગરબત્તીનાં પેકેટ પ્રગટાવવાથી અને ચોવીસ વખત ગાયત્રીમંત્રનો સામૂહિક પાઠ કરવા માત્રથી આ મહાન પ્રયોજનનું સક્ષિપ્ત પ્રતીક પૂજન સંપન્ન થાય છે. જે પણ જગ્યાએ, જે કોઈ પ્રકારે, જે

કોઈ કક્ષાએ યજ્ઞપ્રક્રિયા શક્ય હોય ત્યાં અને તે રીતે સતત થતી જ રહી તેને માટે પ્રયત્નો થવા જોઈએ.

હવે પછીના ફકરાઓમાં લીલોતરી વધારવાને, હરિયાળી કાંતિને વિશિષ્ટ મહત્ત્વ આપવામાં આવ્યું છે. આ દિવસોમાં વૃક્ષારોપણ ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું જોઈએ. જેઓ પોતાની જમીન ધરાવતા હોય તેમણે ખાનગી માલિકીનાં વૃક્ષો ઉગાડવાં જોઈએ. જેમની પાસે જમીન ના હોય તેમણે સરકારી અથવા બીજા કોઈની ખાલી જમીન ઉપર પોતાના તરફથી ઝાડ ઉગાડવા માટે મહેનત કરવી જોઈએ અને એનો માલિક જેની જમીન હોય એને જ ગણવો જોઈએ. સડકોની બંને બાજુએ ખુલ્લી સરકારી જમીનો હોય છે જે-તે અધિકારીઓની સૂચના અને માર્ગદર્શન હેઠળ પોતાના તરફથી તેમાં વૃક્ષો ઉગાડવામાં ખાસ વાંધો નહીં આવે. જ્યાં વૃક્ષો ઉગાડવામાં ખાસ હરકત ના આવે એવી જમીનો બીજે પણ મળી શકે.

પોતાના સ્વર્ગસ્થ સ્વજનોની સ્મૃતિમાં, કોઈ ખુશી કે સફળતાના સ્મારક તરીકે કે પુણ્ય કમાવાની દૃષ્ટિએ પણ વૃક્ષારોપણ એ ખૂબ ઉપયોગી સર્વસુલભ અને મહત્ત્વનો ઉપક્રમ છે. એને માટે લોકોમાં ઉત્સાહ જાગૃત કરનારા લોકશિક્ષણ અને પ્રચારનાં અભિયાનો શરૂ કરવાં જોઈએ.

એક નાનું છતાંય ખૂબ મહત્ત્વનું એવું કાર્ય પ્રજ્ઞાપરિજનોએ ખાસરૂપે હાથ ધરવું જોઈએ. દરેક ઘરના આંગણામાં તુલસીકચારો સ્થાપવાથી ઘરની આસપાસના વિસ્તારમાં વાયુ શુદ્ધીકરણનું કાર્ય કુદરતી રીતે ચાલતું રહેશે. તેને કારણે જીવજંતુઓ, માખીમચ્છરો, સાપ-વીંછી દૂર ભાગશે, એ વધારાનો લાભ છે. આવા ફૂંડામાં વૃક્ષ-ભગવાનનું ખુલ્લું મંદિર કોઈ ખાસ ખર્ચ કે મહેનત વગર સરળતાથી ઊભું કરી શકાય છે, એ સૌથી મોટી વાત છે. ભગવાનની મૂર્તિ લાકડા-પથ્થરની જ બનેલી હોય એ જરૂરી નથી. એ વૃક્ષના રૂપમાં પણ હોઈ શકે. પ્રયાગના અક્ષયવટ, બુદ્ધના બોધિવૃક્ષ વગેરેને સાક્ષાત્ ભગવાનનાં પ્રતીક માનવામાં આવે છે. ઘરમાંનો તુલસીકચારો કે ફૂંડ એની

જ ગરજ સારે છે. સૂર્યને અપાતા અર્ધના રૂપમાં પાણી ચઢાવવાથી, દીવો-અગરબત્તી કરવાથી, પ્રદક્ષિણા કરવાથી અને માનસિક જપ કે ધ્યાન કરવા માત્રથી એનું પૂજન-અર્ચન થઈ જાય છે. આ ઉપક્રમ એવો છે કે, તેને ભણેલ કે અભણ કોઈપણ માણસ સારી રીતે કરી શકે છે. એમાં આબાલવૃદ્ધ, નરનારી - બધાં જ સમાનરૂપે ભાગ લઈ શકે છે. ઘરમાં આસ્તિકતાનું-ધાર્મિકતાનું વાતાવરણ બને છે. જેનાં દૂરોગામી સત્પરિણામો આવે છે. વ્યક્તિત્વને પ્રખર બનાવવામાં ભાવના, શ્રદ્ધા અને ધર્મનિષ્ઠાનો અસામાન્ય ફાળો હોય છે. તુલસીકચારાને એક સર્વોપયોગી મંદિરના રૂપમાં સ્થાપિત કરીને આડકતરી રીતે સદ્ભાવના વધારવાના કાર્યમાં પાયાની ઈંટ મૂકવામાં આવે છે અને પાયાને મજબૂત કરવામાં આવે છે. એનો યુગપરિવર્તન સાથે સીધો સંબંધ છે. આ આંદોલનને આગળ વધારવા માટે પ્રજાપરિજનોએ તુલસીની માંજર એકઠી કરવી જોઈએ અને તેને રોપવા માટે ટુકડીઓ બનાવીને ઘેરઘેર ફરી વળવું જોઈએ અને તુલસીના છોડ ઉગાડવા જોઈએ.

તુલસીની રોગનિવારણ ક્ષમતાની બધાને જાણ છે. જુદા જુદા અનુપાનો સાથે ઉપયોગ કરવાથી તે બધા રોગો માટે ઉત્તમ ધરગથ્થુ ઉપચાર સાબિત થાય છે. તુલસીપત્રને મરી સાથે ગંગાજળમાં લસોટીને ગોળીઓ બનાવી લેવી. પછી એ ગોળીઓને ગાયત્રીમંત્ર વડે અભિમંત્રિત કરીને લેવામાં આવે તો એ એક જ દવાથી અનેક રોગોનું નિવારણ થઈ શકે છે. આમ તો અલગ અલગ રોગોમાં અલગ અલગ ઉપચાર (સામગ્રી) સાથે તુલસીનો ઉપયોગ કરવાના પ્રકાર અને પદ્ધતિ અલગ પુસ્તકમાં વિગતવાર પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે. તેને પૂરા મનોયોગ સહિત માત્ર બે ચાર વખત જરૂરી ફેરફારો કરતા જઈને લેવાથી શારીરિક તેમજ માનસિક રોગોના નિવારણમાં આશ્ચર્યજનક સફળતા અને સહાયતા મળી શકે છે.

દરેક માણસ, પ્રાણી અને પદાર્થની ત્રણ કક્ષાઓ હોય છે. સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ. સ્થૂળમાં કાર્યો, સૂક્ષ્મમાં પ્રેરણાઓ અને કારણમાં ભાવનાઓનો સમાવેશ

થાય છે. આ સિદ્ધાંત વૃક્ષ અને વનસ્પતિઓને પણ લાગુ પડે છે. પશુઓમાં ગાયની જે દિવ્યતા છે, તે નદીઓમાં ગંગા, પવર્તોમાં હિમાલય, વૃક્ષોમાં પીપળો અને વનસ્પતિઓમાં તુલસીમાં રહેલી છે. પરિણામે આ કારણશક્તિનો જેની પણ સાથે સમન્વય થાય છે, ત્યાં ઉત્કૃષ્ટતાનો પ્રવાહ ઉછળવા લાગે છે. શ્રેષ્ઠતાનું દિવ્ય વાતાવરણ બની જાય છે તેમજ તેના પ્રભાવક્ષેત્રમાં આવનારા સૌ કોઈ વિશિષ્ટતા અને વરિષ્ટતા તરફ આગળ વધતા જાય છે. તુલસીઉછેર અભિયાનમાં આ વિશેષ રહસ્યનો સમાવેશ થયેલો છે, એ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ.

પ્રજ્ઞાયુગમાં આધ્યાત્મિક દિવ્યતાની જેટલી આવશ્યકતા છે એટલી સંપત્તિની, ક્ષમતાની કે ચતુરાઈની નથી હોતી. યુગને અત્યારની હાલતમાંથી બચાવીને તેને ખૂબ તેજસ્વી બનાવવાની દૃષ્ટિથી જ પ્રજ્ઞા-અભિયાનના પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ કાર્યક્રમોના આયોજન, સંચાલન અને અમલ થઈ રહ્યો છે. તુલસીઉછેરનો પણ એમાં જ સમાવેશ થયેલો છે. લોકોને લીલોતરી પ્રત્યે આકર્ષણ અને સ્નેહ થાય તેમજ તેનું સંવર્ધન કરવાનું મન થાય એટલા માટે તેને ધર્મક્ષેત્રની એક મહત્ત્વની પ્રક્રિયા ગણાવવામાં આવી છે.

ભારતીય સંસ્કૃતિને પ્રકૃતિમૂલક સંસ્કૃતિ કહી શકાય. ગૌંધનને પાળવા-પોષવા અને નજીકમાં જ રાખવા એ તેનું અભિન્ન અંગ રાખવામાં આવ્યું છે. તે ઉપરાંત વૃક્ષ અને વનસ્પતિનો પરિવારની માફક સાથ લઈને જીવવું જોઈએ એવી માન્યતા પણ છે. આપણાં ઘર ભલે ઘાસ-ફૂસ કે માટી કે ખપાટિયાંનાં બન્યાં હોય, પણ એની ચારે બાજુ હરિયાળી લહેરાતી અવશ્ય દેખાવી જોઈએ. પરિવારને ઉન્નત અને સુસંસ્કૃત બનાવવાના મૂળમાં જે રીતે લાગણી, ભાવના રહેલી હોય છે, તેવી જ લાગણી વનસ્પતિ ઉગાડવા અને વધારવામાં રાખવી પડે છે, એ સદ્ભાવભર્યા દૃષ્ટિકોણને ક્રમશઃ વિકસાવતા જઈને 'વસુધૈવ કુટુંબકમ્'ના લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાનું શક્ય બને છે. તુલસીઉછેર અભિયાન તેની વિજયપતાકા સમાન છે.

•••••

નારીના સંઘર્ષની દિશા હવે આ હશે

નારીને પૂજનીય એટલા માટે ગણવામાં આવી છે કે તેની પ્રગતિની સાથે સમાજ અને દેશની પ્રગતિ આપોઆપ જ થવા લાગે છે. નારીશક્તિને અવરોધી કુંઠિત કરી નાખવાને કારણે જ આપણા દેશે અગાઉની લાંબી ગુલામીઓ ભોગવી છે. જ્યાં શિલ્પી જ બંધનમાં હોય, દીનહીન હોય તો તે શિલ્પરચના ક્યાંથી કરી શકે ? સર્જક જ જો કેદખાનામાં બંધ હોય તો તેનો સર્જનમાં ફાળો શું હોઈ શકે ?

ભારતના સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામમાં મહિલાઓનું યોગદાન નાનુંસૂનું નથી. ગાંધીજી દ્વારા ચલાવાયેલી અસહકારની ચળવળ હોય કે ક્રાંતિની ભભૂકતી જવાળાઓ, દરેકમાં ભારતીય નારીએ પોતાની જાગૃતિનો પરચો દેખાડ્યો છે. માત્ર સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામની જ વાત નથી, એ અગાઉ પણ નારીનું આ સ્વરૂપ વખતોવખત પ્રગટ થતું રહ્યું છે. કોઈ જમાનો એમાં અપવાદરૂપ નથી. કટ્ટર રાજાશાહીના જમાનામાં પણ નારીએ રણચંડીનું સ્વરૂપ ધર્યું હોય એવાં ઉદાહરણોનો તોટો નથી.

હવે નારીના પરાભવનો અને પગતળે કચડાયેલી રહેવાનો યુગ વીતી ગયો છે. તેને માટે દરેક ક્ષેત્રે પ્રગતિનાં દ્વારા ખૂલી ગયાં છે. આ સુઅવસરનો લાભ ઉઠાવવામાં ભારતીય નારી પણ પાછળ નથી રહી. આ સમાજના નસીબ ઉઘડવાની નિશાની છે. બાકી પશ્ચિમનું આંધળું અનુકરણ કદાપિ આપણા ભાગ્યોદયનો આધાર ના બની શકે. મોટેભાગે એવું જોવા મળે છે કે, લાંબા સમયની ભૂખ વેઠ્યા પછી જ્યારે ભોજનનાં દર્શન થાય ત્યારે પરિણામોનું ભાન રહેતું નથી. વરસો સુધી નારીના દલિત અવસ્થામાં રહ્યા બાદ પ્રગતિનો માર્ગ ખૂલી જવા છતાંય અટવાઈ જવાનું અશક્ય નથી.

સંઘર્ષનો અંત તો હાલ પણ નથી આવ્યો. સાચી

સ્વતંત્રતાનું લક્ષ્ય હજી પણ અધૂરું જ છે. અનીતિ, અત્યાચાર, ભ્રષ્ટાચાર, પાખંડ અને સિદ્ધાંતહીનતાના રાહુ સમાજરૂપી ચંદ્રને ગળી જવા તત્પર બેઠા છે. તેનો સામનો કરવો એ આજના યુગની તાતી જરૂરિયાત છે. નારીના સંઘર્ષનો માર્ગ હવે આ જ હોવો જોઈએ, પાશ્ચાત્ય નારીએ કરેલી ભૂલોનું પુનરાવર્તન કરવાનો નહીં.

પુરુષ કમાણી કરી લાવે છે. એટલા માટે નારીએ પણ કમાવું જોઈએ એ કોઈ મોટી વાત નથી. કુદરતે બક્ષેલું સર્જનનું કાર્ય જ નારીને સ્વાયત્ત રીતે મહાન બનાવી દે છે. પુરુષ સામેની હોડને જ સંઘર્ષ માની લેવો એ એક ભ્રમણા સિવાય બીજું કંઈ નથી. નારી પણ કમાવા જાય એના કરતાં નારીનું આગવું વ્યક્તિત્વ વિકસે એ દષ્ટિકોણ વધારે યોગ્ય ગણાય.

મહિલાઓ ગૃહસ્થ જીવનમાં રહીને પણ પોતાના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ સાધી શકે છે. એકવાર વ્યક્તિત્વનો વિકાસ થઈ જાય પછી વખત આવે કમાણી કરી લેવાનું અશક્ય નથી. સંગીત, સાહિત્ય, કલા, સમાજ-સુધારણા, નવનિર્માણનાં નવીન અભિયાનો વગેરે ક્ષેત્રો એવાં છે કે, જેને અપનાવીને સ્ત્રી પુરુષની જનની અને આડકતરી રીતે સમાજના સર્જક તરીકેનું તેનું રૂપ સુપેરે પ્રગટ કરી શકે છે.

જો પુરુષસાચી સુખશાંતિ મેળવવા ઇચ્છતો હોય, પોતાની સ્ત્રી અન્નપૂર્ણા બનીને તેનું લાલનપાલન કરવામાં સહયોગ આપે તેવું ઇચ્છતો હોય, તેના મનને માધુર્ય અને પ્રસન્નતાથી ભરી દે એવું ઇચ્છતો હોય, પોતાના મહેનત અને યાકથી ભરેલા જીવનમાં સ્ત્રી લક્ષ્મી બનીને હસતી રહે એવું ઇચ્છતો હોય અને સંસારસાગરમાં સ્ત્રી શક્તિ તરીકે પોતાને હિંમત આપે એમ ઇચ્છતો હોય તો તેણે સ્ત્રીને પોતાના પગમાંથી

ઊભી કરીને અર્ધાંગના તરીકે સન્માન આપવું જ પડશે. નહીંતર તેનું જીવન તૂટેલા પૈડાવાળી ગાડીની જેમ ધક્કા ખાતાંખાતાં ધસડાતું જ રહેશે. કુટુંબજીવન તેને નાહકનો ભાર વેંઢારવા જેવું ત્રાસરૂપ લાગતું રહેશે. બિનજરૂરી બાળકોનું ટોળું દુશ્મનની જેમ તેની પાછળ પડતું રહેશે.

આપણે આ પ્રમાણે રાષ્ટ્રીય, સામાજિક, કૌટુંબિક અને વ્યક્તિગત વિકાસ અને સુખશાંતિ માટે નારીની આટલી આવશ્યકતા જાણ્યા પછી પણ, જે તેના અધિકારો ખૂંચવી લઈને તેને પગની મોજડી બનાવી રાખવાનું વિચારતો હોય તેને દેશ કે સમાજનો તો ઠીક, પરંતુ પોતાનો પણ હિતેચ્છુ ના કહી શકાય.

આપણા દેશનું ભલું, સમાજનું કલ્યાણ અને પોતાનું હિત ધ્યાનમાં રાખીને નારીને અજ્ઞાનના અંધકારમાંથી બહાર કાઢીને પ્રકાશમાં લાવવી જોઈશે.

ચેતનવંતી બનાવવા માટે તેને શિક્ષણ આપવું જોઈશે. સામાજિક અને નાગરિક શિક્ષણ માટેના તેના ઉપરના પ્રતિબંધો હટાવવા પડશે. ભારતની પ્રગતિ માટેનો આ એક સૌથી સરળ, સુલભ અને યોગ્ય ઉપાય છે, જેને પ્રત્યેક ભારતવાસીએ અજમાવીને પોતાના કર્તવ્યનું પાલન કરવું જોઈએ. એ જ આજની સૌથી મોટી સભ્યતા, માનવતા, સામાજિકતા અને નાગરિકતા છે. બાકી જો કોઈ માણસ ઘરમાં નારી પ્રત્યે સંકુચિત રહીને બહાર સમાજમાં ઉદારતા અને માનવતાનું પ્રદર્શન કરતો હોય તો તેના જેવો દંભી, પાખંડી અને મિથ્યાચારી બીજો કોઈ નથી. નારીમાં અપાર કાર્યક્ષમતા રહેલી છે, જરૂર માત્ર તેને જાગૃત કરવાની જ છે.

નારી અને પરિવાર

આજે નારીની અને તેના કારણે પરિવારોની જે દુર્ગતિ થઈ છે તેને જોઈને ઘણું દુઃખ થાય છે. છોકરીઓ ભણે છે. બી.એ. કરે છે. એમ.એ. કરે છે, પરંતુ આ ભણતર શું કામમાં આવે છે? નોકરીઓ ક્યાં મળી જાય છે? સૌથી મોટી વાત છે કુટુંબરૂપી સંસ્થાનું સંચાલન. કુટુંબ એક સમાજ છે, રાજ્ય છે, એક દુનિયા છે, જેમાંથી મહાપુરુષો પેદા કરી શકાય છે. વ્યક્તિને શું નો શું બનાવી શકાય છે? લગ્ન અને પરિવાર સાથે કોઈ સંબંધ નથી. પેટમાંથી બાળક પેદા થાય છે, તે પરિવાર કહેવાય છે એ સાચું નથી. લગ્ન કરવાથી જ પરિવાર બને છે એ જરૂરી નથી. પરિવાર તો છે સહયોગ અને સહકારનું નામ. હળીમળીને રહેવાની ભાવનાનું નામ ગાયત્રી પરિવાર છે, યુગ નિર્માણ પરિવાર છે. પરિવારની ભાવના જો બની શકે તો સમાજ બની શકે છે. સમાજઘડતરનું કારખાનું છે પરિવાર. તેમાંથી પ્રાપ્ત થાય છે સુસંસ્કારી વ્યક્તિ. સુખ અને શાંતિની દૃષ્ટિએ પરિવારની મહત્તા છે, જેના સંચાલન માટે મહિલાઓની જરૂરિયાત હોય છે. એટલા માટે જ તો નારીશિક્ષણ ખૂબ જરૂરી છે.

બાળકોની સમસ્યાઓ સમજીને તેનું સમાધાન કરવા અને પરિવારના દરેકે દરેક સભ્યને યોગ્ય બીબામા ઢાળવાની કળા ભગવાને જેટલી નારીને બક્ષી છે તેટલી બીજી કોઈને નથી આપી. પુરુષના હાથમાં ધમકાવાની કલા છે અને નારીને જે કલા આપવામાં આવી છે તે છે મહોબ્બત અને કરુણા નામની સંવેદના. પુરુષોની પાસે તાકાત તો છે, સમર્થતા તો છે પરંતુ મહોબ્બત-પ્યાર નથી હોતો. તેને બનાવવા, આગળ વધારવા, ઘડતર કરવા માટે વિદ્યા આપવી જરૂરી છે. સંસ્કૃતિ અને જ્ઞાન દ્વારા નવી પેઢીના ઉત્થાન માટે નારી જાતિએ જ આગળ વધવું પડશે.

ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે જરૂરી છે સંસ્કારવાન બાળકો અને સુસંસ્કારી, સંવેદનશીલ, સ્વાવલંબી, શિક્ષિત નારીશક્તિ.

વિશેષ લેખમાળા : દુષ્પ્રવૃત્તિ નાબૂદી, સત્પ્રવૃત્તિ સંવર્ધન

પ્રવૃત્તિ અને કર્મફળ - ઈશ્વરની એક સુનિશ્ચિત વ્યવસ્થા

પ્રવૃત્તિઓની દિશા વિષે સાવચેત રહો

ઉપરોક્ત વિશ્લેષણથી આ તર્કસંગત નિર્ણય થાય છે કે, આપણે આપણી પ્રવૃત્તિઓ અને એ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા ઘડાઈ રહેલા આપણા વર્તમાન અને ભવિષ્યનો અભ્યાસ વારંવાર કરતા રહેવો જોઈએ. તો જ આપણું જીવન કેટલી જવાબદારીભર્યું છે તેનો સ્પષ્ટ અને પ્રત્યક્ષ અનુભવ થશે. જો હાલની બેપરવાઈથી જીવતા રહીશું અને સ્વચ્છંદ મનમાં જ્યારે જેવા તરંગો ઊઠે એવું જ કહેતા અને કરતા રહીશું તો એ આપણા હાથે જ આપણા પગ ઉપર કુહાડી મારતા રહેવા જેવું થશે. આપણું વર્તમાન કે ભવિષ્યનું જીવન સુખી કે દુઃખી હોવાની તમામ જવાબદારી આપણી જ છે. એ જવાબદારીને અન્ય માણસો ઉપર, કુટુંબ ઉપર, ભગવાન ઉપર ઢોળી દેવી તે આપણી અણસમજ છે. આપણે જ આપણી દુષ્પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા આપણા દુઃખ કે કમનસીબને નોતરીએ છીએ. આપણી સત્પ્રવૃત્તિઓ જ અત્યારે આપણને સુખસંતોષ આપી રહી છે અને ભવિષ્યમાં પણ આપતી રહેશે. એટલા માટે આપણે હાલની પ્રવૃત્તિઓને કાયમ જોતાં-જાણતાં રહેવી અને તેઓ આપણી સામાજિક પ્રતિષ્ઠા અને આત્મિક જીવનને કઈ દિશામાં લઈ જઈ રહી છે, તે જાણવાની જવાબદારી આપણી જ છે. આપણો આવો અભ્યાસ જ આપણો સૌથી શ્રેષ્ઠ સચેતક (પ્રહરી) છે, એ હકીકત આપણે હંમેશાં યાદ રાખવી જોઈએ.

પોતાના મનનું નિરીક્ષણ કરો

આપણે ક્યારેક ક્યારેક આ સ્વાધ્યાયની સાથે સાથે 'મનન' પણ કરવું જોઈએ. પોતાની જાતને કાંઈક આવા પ્રશ્નો પૂછતા રહેવા જોઈએ - 'હું જાણું છું કે મારામાં

અમુક દુષ્પ્રવૃત્તિઓ છે. શું તે મારા વિચારોને, મારાં કાર્યોને રોજબરોજ વધુ બગાડતી જાય છે એમ મને નથી લાગતું? એના લીધે મારા વ્યવહાર અને વર્તન એટલી અધમ કક્ષાનાં બની ગયાં છે? આખરે મારા મનને આવી હલકી ઈચ્છાઓ અને કાર્યો તરફ ધકેલી દેનારી એવી કઈ તૃષ્ણાઓ છે? એવો ક્યો અભાવ છે? શું ક્યારેય મને મારી આ દુષ્પ્રવૃત્તિઓમાંથી મુક્ત થવાની ઈચ્છા અને જરૂરિયાતનો અનુભવ થાય છે ખરો?... વગેરે વગેરે.'

અથવા તો પોતાની જાતને કાંઈક આ પ્રકારના પ્રશ્નો પૂછવા જોઈએ. 'મને પોતાની અમુક સત્પ્રવૃત્તિઓથી સંતોષ છે, જુઓ, એણે મારા દષ્ટિકોણ અને વ્યવહારને કેવા ઉચ્ચ બનાવી દીધા છે? આ સત્પ્રવૃત્તિઓને મારી અંદર ઉત્પન્ન કરનારી અને પ્રેરિત કરનારી મૂળ ભાવના કઈ છે? કરુણા? ઉદારતા? પ્રમાણિકતા? કે પછી બીજી કોઈ? મારે એ મૂળ ભાવનાને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. તો એની સંભાવના કઈ કઈ છે?... વગેરે.

વિવેકહીન જ મોહાંધ બને છે

આપણે આપણી પ્રવૃત્તિઓના નિરીક્ષણ અને મનનને કદાપિ ટાળવું ના જોઈએ. જો આવું નિરીક્ષણ કે મનન ના કરીએ તો આપણે આપણા જ ભવિષ્ય બાબતે કોઈ અવિવેકી નિર્ણય કરી બેસીએ તે બનવાજોગ છે. સંભવ છે કે આપણે મોહગ્રસ્ત અર્જુનની માફક આવો નિર્ણય લઈએ કે, 'ભાઈ, મને તો મારા વિચારો અને કાર્યોની ગંદકી પસંદ છે. મને મારી આસક્તિઓ અને વાસનાઓ સાથે ખૂબ પ્રેમ છે. એ છોડી દેવાથી તો જીવન સાવ શુષ્ક બની જશે. હું એવું નીરસ જીવન

નહીં જીવી શકું. હવે જીવાત્માની કે સામાજિક પ્રતિષ્ઠાની જે દશા થવાની હોય તે થાય. આ પ્રવૃત્તિઓ અને આ મોજમજા મારાથી તો ત્યાગી શકાય એમ નથી.’

વિવેકી માણસ હંમેશાં મોહથી મુક્ત રહે છે

તેમ છતાંય નિરાશાના વિચારોને પોતાની પાસે ફરકવા પણ દેતા ના હોય, એવા વિવેકવાન માણસો પણ ઘણા હોય છે. તેઓ સામે આવેલી મુશ્કેલીઓ ઉપર ખીજાવામાં-ગુસ્સે થવામાં પોતાની તાકાત વેડફતા નથી. એવે વખતે તેઓ પોતાના મનને સ્વસ્થ રાખે છે. તેની ઉપર તટસ્થ બુદ્ધિથી વિચાર કરીને તેનો ઉકેલ શોધે છે. મનમાં ઊઠતા બધા સંકલ્પ-વિકલ્પ અને ઈચ્છા-અનિચ્છાને તે પોતાની વિવેકબુદ્ધિને હવાલે કરી દે છે. તટસ્થ બુદ્ધિ સમાધાનના રસ્તા શોધી આપે છે અને સારા-નરસાનો વિવેક તેમાંથી યોગ્ય સમાધાન પસંદ કરી લે છે. ગમે તેમ મોહ સંતોષાવો જોઈએ, સ્વાર્થ સધાવો જોઈએ, ભલે પછી જીવાત્માની દુર્ગતિ થાય — આવાં સમાધાન વિવેકબુદ્ધિ હરગીજ પસંદ કરતી નથી. સદ્ગુણો વિવેક, જે સાત્ત્વિક પ્રકૃતિનું હોય, સાંપ્રત સંજોગોમાં વ્યવહારિક હોય અને જેની લાંબે ગાળે પોતાને માટે તેમજ બીજાને માટે કલ્યાણકારી નીવડવાની સંભાવના હોય એવા સમાધાનને પસંદ કરીને તેનો સ્વીકાર કરે છે. સ્વાધ્યાય અને મનન કરવાથી જે નવી સમજણ વિકસે છે, જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, તેનાથી પણ યોગ્ય સમાધાન શોધવામાં ખૂબ મદદ મળે છે. આવી સમજણ અને જ્ઞાન નિર્ણય લેવામાં વિવેકની મદદ કરે છે. મોહ અને સ્વાર્થ હાથીની માફક બળવાન હોય છે. પરંતુ વિવેકી માણસોને એ હાથીઓને વિવેકના અંકુશ વડે વશમાં રાખવાનું સારી રીતે આવડે છે. એટલા માટે તેઓ લોભ, મોહ અને કામ જેવી મનની સ્વચ્છંદતાઓના ભોગ ક્યારેય બનતા નથી. સમસ્યાઓનો વિવેકસંમત ઉકેલ શોધવો, કાયમ પોતાના ધ્યેયને નજર સમક્ષ રાખવું અને તેને પ્રાપ્ત કરવા માટે સતત પરિશ્રમ કરતા રહેવાની હિંમત ટકાવી રાખવી—વિવેકી માણસ કાયમ આ કાર્યશૈલી જ અપનાવતા

હોય છે.

વિવેકી માણસ હંમેશાં મનનશીલ હોય છે. આપણે મનન કરવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. મનની વિદ્યા દ્વારા આપણે હકીકતોનાં મૂળ સુધી પહોંચી શકીએ છીએ. મનન કરવાથી આપણું હિત સાધવા માટે વિવેક જાગૃત થાય છે અને વિવેક જાગૃત થતાંની સાથે જ આપણે સાચો નિર્ણય લેવાની સ્થિતિમાં પહોંચી જઈએ છીએ અને જ્યારે આપણે પોતાની પ્રવૃત્તિઓની પસંદગી અને ત્યાગ વિષે મોહથી મુક્ત થયેલા અર્જુનની માફક આવો નિર્ણય કરીએ તે સંભવ છે કે, “આજથી મેં મારા જીવનરથની લગામ વિવેકરૂપી શ્રીકૃષ્ણને સોંપી દીધી. એ જ મારો ભરોસાપાત્ર મિત્ર અને સારથિ છે. હું એની સલાહ ઉપર ધ્યાન આપીને તેનો સ્વીકાર અને અમલ કરું એમાં જ મારું હિત છે. હવે હું મારી દુષ્પ્રવૃત્તિઓનો, ગંદી રુચિઓનો, પ્રિય લાગતાં દુષ્કૃત્યોનો અને વ્યવહારમાં રહેલા ઓછાપણાનો સામનો કરીશ. એમાંથી મુક્ત થવું એ મારું પહેલું ધ્યેય છે.

હવે આપણે આપણો માર્ગ પસંદ કરી લઈએ

આપણે વિવેકહીન માણસની જેમ મોહપ્રેરિત નિર્ણય લેવો કે વિવેકી માણસની જેમ મોહમુક્ત નિર્ણય લેવો — આ પસંદ કરવાનો અધિકાર ફક્ત આપણો જ છે. ‘કર્મણ્યે વા ધિકારસ્તે.’ આપણા અંતઃકરણને, આપણા જીવનરથને દોરનારો કૃષ્ણ આપણો વિવેક જ બતાવી શકે છે, પરંતુ તે ફક્ત આપણને રસ્તો જ બતાવી શકે છે, માત્ર સલાહ આપી શકે છે. ‘મા મનુસ્મર યુદ્ધય ચ, જિત્વા શત્રુન.’ અર્જુન, કાયર ના બન. યુદ્ધ કર. આનંદ અને ઉન્નતિ ભરેલું જીવન જીવવાનો તારો અધિકાર તું પ્રાપ્ત કર. આપણે આ સલાહનો સ્વીકાર કે અસ્વીકાર કરવો એનો નિર્ણય આપણે કરવાનો છે.

મોહમાં ધેરાયેલા અર્જુને વિવેકના શ્રીકૃષ્ણના માર્ગદર્શનને સ્વીકારી લેવાનો નિર્ણય કર્યો. તેના મનમાં દુર્યોધન-દુઃશાસન જેવા નિમ્ન કક્ષાના સંબંધીઓ માટે

પણ આસક્તિ ભરી હતી. ધ્યાન આપવા જેવી બાબત એ છે કે, જ્યારે તેનો વિવેક જાગૃત થયો ત્યારે તેણે પોતાની અંદર ઘર કરી ગયેલા મોહ-આસક્તિનો નાશ સૌથી પહેલાં કર્યો. ત્યાર પછી જ તેણે રણમેદાનમાં રહેલા બહારના શત્રુઓ સામે યુદ્ધની શરૂઆત કરી. અર્જુને કર્મક્ષેત્રે અર્થાત્ કુરુક્ષેત્રનું યુદ્ધ બંને સ્તરે લડ્યા પછી જ જીત્યું હતું અને પોતાનું રાજ્ય પાછું મેળવ્યું હતું.

વિવેકી માણસે પણ આમ જ કરવું જોઈશે. આપણી ખરાબ ટેવો પણ છે અને દુષ્પ્રવૃત્તિઓ પણ છે. તેમજ તેમના પ્રત્યે આસક્તિ પણ છે. તેમને છોડવા માટે જીવ ચાલતો નથી. પહેલાં એ મોહ, એ આસક્તિને દૂર કરીશું તો ગંદી ટેવો અને દુષ્પ્રવૃત્તિઓ પણ નબળી પડતી જશે. ઓછી થતી જશે.

દુષ્પ્રવૃત્તિઓ તેમજ તેમના પ્રત્યેના મોહ અને આસક્તિથી ઘેરાયેલું મન રસાતાળ જેટલી નીચલી કક્ષાએ ઊતરી જાય છે. પરંતુ જ્યારે એ જ નબળું મન શક્તિશાળી વિવેક-શ્રીકૃષ્ણનો આશરો લઈ લે છે અને પોતાના સંકલ્પબળના આધારે ઊભો થઈ જાય છે, ત્યારે એ દરેક આસક્તિ, દુષ્પ્રવૃત્તિ, અવરોધો અને શત્રુઓનો નાશ કરી દે છે અને પોતાને આત્માના રાજ્યમાં બિરાજમાન કરી દે છે. ‘દુષ્પ્રવૃત્તિઓની સામે થાવ, સત્પ્રવૃત્તિઓને અપનાવીને ઉત્તમ કર્મો કરો અને ઉત્તમ કર્મોથી ઉત્તમ કર્મફળ નિર્માણ કરો – પ્રેરણાદાયક ગીતાની કથાનો દિવ્ય સંદેશ આ જ છે.’

દુષ્પ્રવૃત્તિઓમાં આસક્તિ રાખનારો દરેક માણસ માર્ગ ભૂલેલા અર્જુન જેવો જ છે. વિવેકરૂપી કૃષ્ણ દ્વારા સાવચેત કરાયા બાદ સત્પ્રવૃત્તિઓનું ગાંડીવ ઉપાડનારો અર્જુન પણ એ જ છે. ‘હે માનવ તું કાયર ના બનીશ. પોતાની દુષ્પ્રવૃત્તિઓ સામે યુદ્ધ કર અને આત્માના આનંદથી ભરેલું સાર્થક જીવન જીવવાના તારા હકને તું પ્રાપ્ત કર.’ દરેક માર્ગ ભૂલેલા માણસને શાશ્વત ગીતા કથા આ જ પ્રેરક સંદેશો આપે છે.

વિવેકી માણસો જ ઉત્તમ ભાગ્યને પામે છે

સમય સરતો જ રહે છે. આ જીવન પણ એ જ ગતિથી પોતાના અંત તરફ આગળ વધતું જાય છે. આ જીવન પૂરું થયા બાદ આપણો આત્મા આગલા જીવન તરફ ચાલ્યો જશે. શું એકલો જ જશે ? ના, આપણો આત્મા એકલો નહીં જાય. આ જીવનમાં નિર્માણ કરેલી તમામ સ્થાયી પ્રવૃત્તિઓ અને ટેવોને તેમજ કર્મો દ્વારા મેળવેલા સ્વભાવ અને સંસ્કારોને તે પોતાની સાથે લઈ જશે. આ બધાનો ઉપયોગ કરતાં કરતાં જ આપણો આત્મા પુરોગામી જીવન જીવશે. આપણાં કર્મોનું ફળ આપણને જ મળી રહે એ માટે કર્મોના અધ્યક્ષ ઈશ્વરે કદી ન ઉલ્લંઘી શકાય એવી આ વ્યવસ્થા સ્થાપી છે.

કર્માધ્યક્ષ ઈશ્વર આપણા પ્રગટ અને ગુપ્ત સ્થૂળ કર્મોનું કર્મફળ કઈ રીતે નક્કી કરે છે, એ બાબતે પૌરાણિક કથાઓ પૂરતો પ્રકાશ પાડે છે. એ કથાઓ મુજબ જ્યારે આત્મા પોતાના દેહને ત્યાગીને સંયમની નગરીમાં પહોંચે છે ત્યારે ત્યાંના મુનીમ ‘ચિત્રગુપ્તજી’ આત્માના જીવનભરનાં કર્મોનો ચોપડો ઉઘાડે છે અને તેને બતાવીને પૂછે છે, “આ બધું તે જ કરેલું છે ને ?” ઈશ્વર તેની સામે સારું કે ખરાબ કર્મફળ નોંધી લે છે, જેને આપણે ‘પ્રારબ્ધ’ તરીકે ઓળખીએ છીએ. આ પ્રારબ્ધનો સાથ લઈને જ જીવાત્મા આગળના જીવનમાં પ્રવેશ કરે છે.

ઈશ્વરે નક્કી કરેલા નિયમો, વ્યવસ્થાઓ તેમજ અમુક સત્યોને રોચક કથા સ્વરૂપે કહેવાં – એ જ પુરાણોની લખવાની ઢબ છે. તો પછી આ કથા દ્વારા કયું સત્ય કે કઈ વ્યવસ્થા દર્શાવાઈ છે ? જો આપણે ‘ચિત્રગુપ્ત’ના બન્ને શબ્દોને ઉલટાવી નાખીએ તો સચ્ચાઈ ખ્યાલ આવી જશે. ‘ચિત્રગુપ્ત’ હકીકતમાં આપણા જીવનભરના વિચારો, ભાવનાઓ અને કર્મોનું ‘ગુપ્ત ચિત્ર’ છે. આપણે જે કાંઈ વિચારીએ, ઈચ્છીએ અને વર્તન કરીએ છીએ અને જે કાંઈ ભાવનાથી કરીએ છીએ, એ સઘળું, જેમ ફિલ્મી કેમેરાની સામે ભજવાતાં દશ્યો ફિલ્મની પટ્ટી પર અંકિત થઈ જાય છે, તે રીતે

તત્કાળ આપણા અંતઃકરણમાં અંકિત થઈ જાય છે. આપણી ગુપ્ત અને પ્રગટ, તમામ ક્રિયાઓ અને ભાવનાઓનાં ચિત્રો ખેંચાઈ રહ્યાં છે. એ સત્યને, ઈશ્વરની એ વ્યવસ્થાને આપણે જાણતા નથી, એટલા માટે એ ચિત્રોને આપણાં 'ગુપ્ત ચિત્ર', આપણાં સાચાં ચિત્રો કહેવાયાં છે. આપણે ભલે પોતાની જાતને ગમે તે રીતે દેખાડતા રહ્યા હોઈએ, પરંતુ આપણે હકીકતમાં કેવા હતા તેની આખી વાર્તા આત્મા સાથે વળગીને ઈશ્વર સમક્ષ પહોંચી જાય છે. તેઓ એ ચિત્રમાળા અનુસાર આપણું કર્મફળ નક્કી કરે છે. એ જ આપણા જીવનનું પ્રારબ્ધ છે.

એટલા માટે વિચારશીલ અને સમજુ માણસોએ પોતાના અંતઃકરણની ફિલ્મ ઉપર, પોતાના વિચારો, ભાવનાઓ અને કર્મો દ્વારા પોતાની કેવી છબી ઉપસાવે છે એની ઉપર ખૂબ ધ્યાન આપવું જોઈએ. એટલા માટે જેઓ પોતાનું હિત-અહિત સમજીને નિર્ણયો કરે છે, તેઓ પોતાની દુષ્પ્રવૃત્તિઓ, આત્મા સાથે જઈને આવનારા જીવનને પણ બરબાદ ના કરે, એટલા માટે તેમને જીવનમાંથી નિર્મૂળ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જેમને આનંદ અને પ્રગતિની ઈચ્છા હોય છે, તેઓ પોતાની

જાતને કાયમ સત્પ્રવૃત્તિઓ અને શ્રેષ્ઠતાની દિશામાં વાળે છે. તે એટલા માટે કે, તેઓ આત્મા સાથે જઈને આવનારા જીવનને શ્રેષ્ઠ ભાગ્ય અને આનંદથી છલકાવી દે. એને કારણે વિવેકી માણસો જ ભાગ્યશાળી હોય છે.

એટલા માટે યોગ્ય એ જ છે કે, આપણે આપણો કીમતી સમય બગાડ્યા વગર -

(૧) આપણી સાચી પ્રવૃત્તિઓને જાણવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

(૨) તે આપણા માટે કેવા વર્તમાન અને ભવિષ્યનું નિર્માણ કરી રહી છે, તેનો વિચાર કરીએ.

(૩) પ્રવૃત્તિઓ ઉત્પન્ન કરનારી અને વધારનારી આપણી મૂળ ભાવના કે ઈચ્છાને શોધી કાઢીએ. અને,

(૪) આપણે આપણી દુષ્પ્રવૃત્તિઓના ગુલામ બની રહેવું છે કે પછી તેમનો નાશ કરીને સત્પ્રવૃત્તિઓ સાથે જોડાઈ જવું છે, તેનો નિર્ણય કરી લઈએ.

છેવટે આપણે જ આપણા ભાગ્યનું નિર્માણ કરવાનું છે, ઘડતર કરવાનું છે.

(અનુસંધાન ઑક્ટોબરના અંકમાં)

દરિદ્રતા

દરિદ્રતા પૈસાની તંગીનું નામ નથી, પરંતુ મનુષ્યની આંતરિક કંજુસાઈનું નામ છે. આપણે રંગીન યશ્મા પહેરેલા હોય અને એના દ્વારા જોવામાં આવે તો દરેક જગ્યાએ એવો જ રંગ દેખાવા લાગે છે. જેને પીળિયો થયો હોય તેને બધી જ ચીજ પીળી દેખાવા લાગે છે. બરાબર તેવી જ રીતે વિકૃત દૃષ્ટિકોણને કારણે આપણને દરેક જગ્યાએ નરક જ દેખાવા લાગે છે, દ્વેષ દેખાવા લાગે છે, આશંકા અને ભય દેખાવા લાગે છે. ઝાડીમાંથી પ્રેત અને દોરડામાંથી સાપ નીકળે છે તે વાત આપ બધાએ સાંભળી હશે. આ આશંકાઓ માત્ર આપણા વિકૃત મગજના ચિહ્નો છે, જેઓને ઠીક કરવામાં ન આવે તો ઘણી બધી મુશ્કેલી ઊભી થાય છે. તેને આપણે દૂર કરવી જ પડશે.

જ્યાં મનની ઈચ્છાને અનુકૂળ પરિસ્થિતિઓ ઊભી કરવાની વાત હોય ત્યાં તેનાથી પણ વધારે મહત્વપૂર્ણ વાત એ છે કે આપણે આપણા મગજની ચિંતન કરવાની પદ્ધતિને સંપૂર્ણ રીતે સુધારી લઈએ. ચિંતન કરવાની પદ્ધતિને જો સુધારી લેવામાં આવે તો સામાન્ય પરિસ્થિતિમાં પણ હસી-ખુશીથી ભરેલી જિંદગી આપણે જીવી શકીએ છીએ. સંત ઈમર્સન કહેતા હતા કે અમને નરકમાં મોકલી દો. ત્યાં અમે અમારા માટે સ્વર્ગ બનાવી દઈશું. વાત બિલકુલ સાચી છે. શાલીનતા અને વિવેકશીલતાનો દૃષ્ટિકોણ રાખનાર, ઊંચો દૃષ્ટિકોણ ધરાવનાર, વાસ્તવિકતાને સમજનાર આ દુનિયામાં પ્રત્યેક સણે હસતાં-હસાવતાં જોવા મળે છે.

પરમ વંદનીયા માતાજીનાં પ્રવચનો સાદું જીવન, ઉચ્ચ વિચાર

અમારી સાથે ગાયત્રી મંત્ર બોલો.

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય
ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ।
બેટીઓ, આત્મીય પ્રશ્ના પરિજનો !

હું આપ સૌને ગુરુજીની સફળતાનું રહસ્ય જણાવવા ઈચ્છું છું. હું આપણા પરિજનોને કોઈ શ્લોક કે કોઈ લાંબી કથા સાંભળાવવાને બદલે તેમના જીવનનો સાર, તેમની ઉપાસનાનો સાર, તેમની સાધનાનો સાર અને તેમની આરાધનાનો સાર આપ સૌની સમક્ષ રજૂ કરવા ઈચ્છું છું. કદાચ તમે અગાઉ સાંભળ્યું પણ હશે, પરંતુ સારી વાતો વારંવાર સાંભળવી જોઈએ, ખરાબ વાતો બિલકુલ સાંભળવી ન જોઈએ. હું એમના બાળપણથી માંડીને અત્યાર સુધીની, તેમના દાંપત્યજીવનની, તેમના ગૃહસ્થજીવનની, તેમના રાષ્ટ્રજીવનની, તેમના સમગ્ર જીવનની કેટલીક હકીકતો તમારી સામે રજૂ કરવા માંગું છું. તેને ધ્યાનથી સાંભળવા માટે નિવેદન કરું છું.

તેમણે પોતાના જીવનને બાળપણથી જ કેવી રીતે બદલી નાખ્યું ? એ તો ખાવા-પીવાને રમવા-ફરવાની ઉંમર હોય છે. બાળપણથી જ તેમના મનમાં ભગવાન પ્રત્યે અગાધ નિષ્ઠા, ઊંડી શ્રદ્ધા અને અપાર નિષ્ઠા રહેલી હતી. તેમણે ગામના મંદિરમાં ઉપાસના કરી અને ગાયત્રીમંત્રના જાપ કર્યાં. ગાયત્રીમંત્ર એ કોઈ જાતિ કે સંપ્રદાયનો નહીં, પરંતુ માણસ માત્ર માટેનો મંત્ર છે. તેમાં ૨૪ અક્ષરો છે. ગાયત્રીમંત્રના બધા જ ૨૪ અક્ષરોમાં ભરપૂર જ્ઞાન સમાયેલું છે. જો એકએક અક્ષરનું જ્ઞાન થઈ જાય અને જીવનમાં ઉતારી શકાય તો માણસનું વ્યક્તિત્વ કેટલું ઉચ્ચ કક્ષાનું બની જાય છે, તેનો દાખલો તમારી સામે જ છે. બાળપણથી તેમના

મનમાં ઉપાસના પ્રત્યે લગની લાગી તેથી તેમણે ગાયત્રીમંત્રની ઉપાસના કરી. તેમને ગાયત્રીમાતાએ દર્શન આપ્યાં. મા ઉદાર અને કારુણ્યમૂર્તિ હોય છે, સરળ હોય છે. મા પ્રત્યે સહજ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે. માને કોઈપણ સ્વરૂપે મેળવી શકાય છે. આપણે ત્યાં હિંદુ હોય, મુસલમાન હોય, ખ્રિસ્તી હોય, પારસી હોય કે પછી બીજા કોઈપણ સંપ્રદાયના હોય — બધાં જ કોઈને કોઈ સ્વરૂપે ભગવાનની ઉપાસના કરે છે. ઉપાસનાનું આગવું મહત્ત્વ છે. ઉપાસનાનો અર્થ-સમીપ બેસવું, જોડાઈ જવું, એકાકાર થઈ જવું, એની વિરાટતાને પોતાની અંદર સમાવી લેવી — આવો થાય છે. તેઓ ઉપાસનાના પથ ઉપર આગળ વધતાં-વધતાં પોતાના ગુરુ સાથે એટલા એકાકાર થઈ ગયા, ગાયત્રી માતા સાથે એવા ઓતપ્રોત થઈ ગયા કે જીવનભર તેઓ આગળ-વધતા જ રહ્યા. કદી પાછું વાળીને જોયું પણ નહીં. મુશ્કેલીઓ તમારી સામે જ આવતી હોય છે અને એમને કોઈ જ મુશ્કેલી નહીં આવી હોય, એવું ના માની લેતા. એવું નથી. તેઓ ખૂબ જ કષ્ટસાધ્ય, સમસ્યાઓભર્યું અને મુશ્કેલીભર્યું જીવન જીવ્યા હતા. આજે તમે તેમની જે કીર્તિ અને નામના જોઈ રહ્યા છો, તે તેમની સાધનાનું-ઉપાસનાનું ફળ છે. એમણે ઉપાસનાથી પોતાના વ્યક્તિત્વનું નિર્માણ કર્યું હતું. ઉપાસનાનું કોઈ ફળ હોતું નથી. હું પૂછું છું, કેમ નથી હોતું ? પહેલા તમે એ કહો કે આખી જીંદગી માળા ફેરવવામાં પસાર કરીએ; છતાંય જેવા હતા એવા જ બની રહીએ તો એ ઉપાસનાનો શો લાભ ? રાવણ કેટલો બળવાન હતો ? તેનામાં બધા જ ગુણો હતા, પરંતુ એક જ અવગુણ હતો. તે એ કે તે જે કંઈ શક્તિ કે વરદાન મેળવતો, તેનો દુરુપયોગ કરવા માંડતો.

એને કારણે તેનો નાશ થઈ ગયો.

ભસ્માસુરનું પણ એવું જ હતું. ભસ્માસુરને શંકરજીનું વરદાન મળ્યું હતું, પરંતુ એ તો પાર્વતીજીની પાછળ પડી ગયો હતો. પછી શું થયું એ તો બધાં જાણે જ છે. એટલા માટે હું એટલા ઊંડાણમાં નહીં જાઉં કારણ કે મારે ઘણી બધી વાતો કહેવાની છે. એ તો પાર્વતીજીની પાછળ પડી ગયો. એને વરદાન હતું કે તેને કોઈ મારી નહીં શકે, તે પોતાની મેળે જ મરશે. હા, માણસ પોતાની મેળે જ મરે છે, એમાં કોઈ શંકા નથી. જીવતા હોય તે તમામને મરવાનું નક્કી જ છે. જેને ભગવાને શરીર આપીને મોકલ્યા છે, તે બધાંયે ક્યારેક ને ક્યારેક તો પાછા જવાનું જ છે. પરંતુ કેટલાક જીવતે જીવ મડદા સમાન હોય છે. થાય છે એવું ને કે આપણી અંદરનું જીવનતત્ત્વ સાવ હણાઈ જાય છે, આપણી અંદરની સંવેદના થીજી જાય છે, ત્યારે આપણે કેવા બની જઈએ છીએ તેનું ભાન નથી રહેતું. ભગવાને નૃત્ય કરાવ્યું અને માથા ઉપર હાથ મૂકીને નાચવાનું કહ્યું. જ્યારે નૃત્ય પૂરું થશે ત્યારે તારાં લગ્ન થઈ જશે. તેણે માથે હાથ મૂક્યો અને તે બળીને રાખ થઈ ગયો. મારું કહેવાનું એ છે કે તપસ્યા દરમ્યાન તેમને જે મળ્યું, તેનો તેમણે દુરુપયોગ કર્યો, તો તેઓ ધૂળમાં મળી ગયા. બીજી પણ આવી અનેક કથાઓ છે. એક બ્રાહ્મણ, બ્રાહ્મણી અને તેનો દીકરો હતાં. તેઓ તપસ્યામાં લીન હતા. પાર્વતીજીએ શંકરજીને કહ્યું, “આટલા ભક્ત લોકો તપસ્યા કરવા બેઠા છે, તો તમે એમને વરદાન કેમ નથી આપતા?” શંકરજીએ કહ્યું કે, “પાર્વતી, તમે આવી પળોજણમાં ના પડો. એમનામાં બિલકુલ ભક્તિ નથી. આ બધા શું કરી રહ્યા છે? ખાધાપીધા વગર એક પગે ગંગાજીના કિનારે ઊભા છે અને લાંબાં-મોટાં તિલકો તાણ્યાં છે. જો તેમનામાં જરાક પણ ભક્તિ હોત તો તેમનું જીવન પવિત્ર ગંગા જેવું નિર્મળ હોત. એમનામાં ભક્તિ નથી. તેમ છતાંય તમે કહો છો તો વરદાન આપીએ.” પહેલાં બ્રાહ્મણીએ કહ્યું, “મને સુંદર યુવતી બનાવી દો. એ

યુવતી બની ગઈ એટલે ઘરડો બ્રાહ્મણ અકળાયો અને બોલ્યો, “વારુ, બુઢાપામાં એની ઉપર જવાની સવાર થઈ ગઈ છે ને કાંઈ! શંકરજી બોલ્યા, “ભાઈ, તને શું થઈ ગયું? તું પણ વરદાન માગી લે.” તેણે માગ્યું કે, “એને સુવરી બનાવી દો.” હવે તે ગોં-ગોં કરતી ભટકવા લાગી. છોકરો રોઈ રહ્યો હતો. શંકરજી બોલ્યા, “તું શું કામ રડે છે? તું પણ વરદાન માગી લે.” તેણે માગ્યું કે, “મારી માને અગાઉ હતી એવી જ બનાવી દો.”

“લે, તારી માને અગાઉ હતી એવી જ બનાવી દઉં છું.” તમે હરે એનો સાર સમજી ગયાં હશો કે, તેમણે જે ઉપાસના કરી, તપસ્યામાં શરીર ગાળી નાખ્યું એનું પરિણામ શું આવ્યું? તેમનો જેવો દષ્ટિકોણ હતો, જેવા વિચારો હતા, તેવું જ પરિણામ તેમને મળ્યું. પતિ-પત્ની બંને ખાલી હાથે પાછા ફર્યા. શું આને જ તપસ્યા કહેવાય? તપસ્યા એ દીપક છે, અગ્નિ છે. તેના સહવાસમાં રહેવાથી ગરમી આવે છે. ચંદનના વૃક્ષની આજુબાજુમાં ઊગેલાં ઝાડી-ઝાંખરાં પણ તેના સહવાસથી સુગંધિત બની જાય છે. સુગંધ કોનામાં હોય છે? ભક્તની અંદર હોય છે, ઉપાસકની અંદર હોય છે, જે પોતાની સુગંધ દુનિયાભરમાં વહેંચતો જાય છે, એવા સંતની અંદર હોય છે. ઉપાસના બધાને સુગંધિત કરી મૂકે એવી હોય છે. તેમણે પોતાના જીવનકાળમાં જે ઉપાસના કરી, આખું કુટુંબ તેમના વિરોધમાં હતું. તેમણે કોઈ વિરોધની પરવા કરી નહીં અને માત્ર જવની રોટલી અને છાશ ખાઈને ૨૪ લાખ મંત્રોનું પુરસ્કરણ કરવાની કઠિન તપશ્ચર્યા કરી. ગાયત્રી તપોભૂમિની સ્થાપના થઈ અને તેમણે એ ઉપાસના વડે પોતાની જાતને કોમળ, પવિત્ર, દીર્ઘદૃષ્ટ અને પ્રેરણામ્રોત સમી બનાવી દીધી. ખબર નહીં, આટલી બુદ્ધિ કઈ રીતે કેળવાતી ગઈ? જેની સાથે ભગવાન સંકળાયેલા હોય, ભગવાનની કૃપા જેની ઉપર હોય, એની અંદરનો ભગવાન સમસમીને બેઠો રહી શકે ખરો? ના રહી શકે. જો ઉપાસના કરવી હોય, ભગવાન સાથે જોડાઈ

જવું હોય. ભગવાનના વૈભવવારસાના અધિકારી બનવું હોય તો પહેલાં પોતાના મનના મેલને ધોઈ નાખવો પડશે. જો આપણી અંદર ઝાડીઝાંખરાં હશે, કચરો હશે, ગંદવાડ હશે. તો ભગવાન બેસશે ક્યાં ? તેને બેસવા માટે ચોખ્ખી સ્વચ્છ જગ્યા જોઈએ. તેની સાથે સંબંધ બાંધવા માટે નમ્ર બનવું જોઈએ.

કોઈ મિત્ર પાસે જઈએ, કોઈ અધિકારી પાસે જઈએ, ત્યારે આપણે નમ્ર બની જઈએ છીએ, સહજ શ્રદ્ધા રાખીએ છીએ. તો પછી ભગવાન શું એમના કરતાં પણ ઉતરતા છે ? ભગવાન સાથે મિત્રતા ખૂબ લાભદાયક હોય છે, એટલી લાભદાયક કે તેનાં પરિણામ તમારી પોતાની અંદર જોઈ શકાય છે. તેમણે ઉપાસના કરી અને પોતાનું જીવન સુધારી લીધું. જાતને સાધી લીધી અને વ્યક્તિત્વ એવું બનતું ગયું કે, બસ આનંદ-આનંદ છવાઈ ગયો. જોનારા જો પ્રેરણા ના લઈ શકે તો વાત જુદી છે. જેમ સોનું તપાવીને અનેક આભૂષણો બનતાં જાય, તે રીતે એમના સંપર્કમાં આવનારાઓ નિખરી ઊઠે છે. તપશ્ચર્યાથી જીવનનું ઘડતર થાય છે, વ્યક્તિત્વનું નિર્માણ થાય છે અને જો વ્યક્તિત્વનું નિર્માણ ના થાય તો સમજી લેવું કે એ ઉપાસના એકાંગી છે. તેનાથી શું વળે ? મોક્ષ મળી શકે ? અમને તો વિશ્વાસ નથી કે મોક્ષ મળતો હોય છે. આપણને જો મોક્ષ, મુક્તિ મળતી હોય તો આ જીવનમાં જ મળે છે, તત્કાળ મળે છે. સ્વર્ગ હોય તો આ ધરતી ઉપર જ છે. ઉપર સ્વર્ગ છે કે નહીં તે કોણ જોવા ગયું છે ? અને ભાઈ, મુસલમાનો તો કહે છે કે, ત્યાં શરાબની નદીઓ વહે છે. ત્યાં પરીઓ વગેરે રહે છે. હિન્દુઓનું કહેવું છે કે ત્યાં શેષનાગની શૈયા ઉપર પડ્યા રહીને ખીર ખાધે રાખવાની છે. સારું, બે-ચાર દિવસ ખીર ખાઈ લે, પછી તારા પેટની શી હાલત થાય છે, તે જોઈ લે. તો શું ત્યાં ખીર ખાવા માટે જવાનું ? એટલા માટે સ્વર્ગ છે તો અહીં જ છે. જ્યાં માણસનો નિવાસ હોય તે જ સાચું સ્વર્ગ. અમારે એવું સ્વર્ગ જોઈએ છીએ. તેમણે એને માટે બીડું ઉઠાવ્યું અને માણસની અંદર

દેવત્વનો ઉદય થવો જોઈએ એવો મનોમન દંઢ સંકલ્પ કર્યો. એને માટે તેઓ બાળપણથી જ પ્રયત્નશીલ હતા. મેં સાંભળ્યું છે કે તેમણે નાનપણમાં એક હરિજન મહિલાની સેવા કરી હતી. લોકો તેને અમ્મા કહેતા હતા.

બીજો પ્રસંગ પછી કહીશ, પહેલાં એક વાત યાદ આવી કે તેમણે ભગવાનની સમીપતા એટલે કે ઉપાસના, પોતાના વ્યક્તિત્વને ઊંચું લાવવાની સાધના અને માનવજાતિની આરાધના — તેમણે ત્રણેનો સમન્વય સાધ્યો હતો. ત્રિવેણી બનાવીને તેમાં જ્યારે સ્નાન કર્યું, ત્યારે શું ના શું બની ગયા. જે કોઈ આવ્યા તે માથું નમાવતા ગયા. ભલે તે વિરોધી જ કેમ ના હોય ? વિરોધીઓ પણ તેમની વ્યવહારકુશળતા સામે, તેમની સાધના સામે અને એમણે ઉત્પન્ન કરેલા વાતાવરણ સામે માથું ઝુકાવતા ગયા. કાલે મેં કહ્યું હતું કે જેવા વિચાર તેવું ચરિત્ર, જેવું ચરિત્ર તેવો વ્યવહાર અને જેવો વ્યવહાર હોય એવું જ વાતાવરણ આપોઆપ સર્જતું જાય છે. જો તમે ગંદી જગ્યાએ બેસશો તો તમને એની અસર થશે અને જો કોઈ સારી જગ્યાએ કોઈ ભલા માણસ સાથે બેસશો તો તમારી અંદર ખૂબીઓ આવશે, ચોક્કસ આવશે. કેમ ના આવે ? તેમણે હરિજન વસ્તીમાં જઈને તેમની જે સેવા કરી, જે શંખ ફૂંક્યો; તે કદાચ અહીં આપણી સાથે બેઠેલા કોઈક રૂઢિવાદી પરિજનને પસંદ ના હોય તો મનમાંથી એ વિચાર કૃપા કરીને કાઢી નાખજો. એ જ સત્ય છે, એ જ વાજબી છે. તમારા વિચારો હલકા છે, સડેલા છે. માણસ માણસ સાથે સંકળાય છે. આજે આપણે બધું નાશ કરતા જઈએ છીએ પણ કશું નિર્માણ કરવાનું નથી શીખ્યાં. દુનિયામાં સાત ઋષિઓ હતા અને એ સાત ઋષિઓએ જ દુનિયાનું સંચાલન કર્યું હતું. આજે આપણા દેશમાં પદ લાખ સાધુઓ છે, જોકે આ સંખ્યા ખૂબ જૂની છે. ૫૦ વર્ષની જૂની. અત્યારે તો લગભગ ૮૦ લાખ થઈ ગયા હશે. એ બધા સંતો કોણ છે ? અમારા જેવા મહાન સંતો છે. મહાનની કોઈ કમી

છે? ના, કમી નથી. પરંતુ જો કદાચ મારાથી કોઈ ખોટી વાત કહેવાઈ ગઈ હોય તો કૃપા કરીને મને માફ કરી દેજો. કદાચ કોઈ વાત ભલે સારી ના લાગતી હોય, પણ હું દિલ ખોલીને મારાં બાળકો સાથે વાત કરવા આવી છું. બીજા કોઈને કહેવા નથી આવી.

હું તો તેમના મનનો મેલ ધોવા આવી છું. હવે મને એ કહેવા દો. મને કહેવા દો કે આ સડો, આ ગંદકીને હટાવવી જ પડશે. તો તેમણે હરિજન વસ્તીમાં જઈને સત્યનારાયણની કથા કરી. ઘરના સભ્યો વિરોધી બન્યા. તેમણે અસ્પૃશ્યો જેવો વ્યવહાર કર્યો. કહ્યું, 'બહાર બેસી રહો. જમવાનું નહીં મળે. ના મળે તો વાંધો નહીં, બહાર પડ્યા રહીશું. આવવી જોઈએ તેટલી તમામ મુશ્કેલીઓ આવી, પણ તેમણે પીછેહઠ ના કરી. સ્વતંત્રતા આંદોલનમાં તેમણે જે કાર્ય કર્યું હતું, તે ઉપાસનાના સુધારેલા સ્વરૂપ જેવું હતું. ઉપાસનાથી તેમનું સ્વરૂપ કેટલું સુધરતું ગયું, તે હું તમને કહું છું. હું તો કહું છું કે, ધનદોલત તેમની પાછળ-પાછળ ફરે છે. આવું કેમ થાય છે? આખી જિંદગી હાથ ધસતા રહી જાય છે. કમાતા-કમાતા રહી જાય છે અને એ જ નારકીય યોનિમાં જાય છે. આ વળી શું વાત થઈ? આ વાત એટલા માટે થઈ કે, જે સંત હોય છે, તે આખી દુનિયાનો હોય છે, તે આખી દુનિયાનો પિતા હોય છે. ગુરુજીના જીવનમાં આ કમી આવી, અમારા જીવનમાં પણ આવી. જે આર્થિક તંગી આવી તેને અમે ક્યારેય મહત્વ ના આપ્યું હોય એવું નહોતું. એ તો જમીનદારના પુત્ર હતા. તેમની પાસે બધું જ હતું. તેમ છતાંય તેમણે પિતાની કમાણીમાંથી કશું નહીં લેવાના સોગંદ ખાધા હતા, તો પછી એનું શું કરવાનું છે? પિતાની કમાણી તેના શ્રાદ્ધ-તર્પણ પાછળ વપરાશે. જે ધન આપણે પેદા કર્યું નથી, તેની ઉપર આપણો કોઈ અધિકાર નથી. તેમણે હાથ પણ નથી લગાડ્યો, એની હું સાક્ષી છું. પરિવારના સભ્યો સાક્ષી છે. બીજા કોઈએ તો તે જોયું નથી, તમામ જમીનજાગીર તેમણે કેવળ ગાયત્રી તપોભૂમિ માટે દાન કરી દીધી. બાકી રહ્યા મારા

દાગીના. ઈ.સ. ૧૯૫૬ની પૂર્ણાહુતિ સમયે ૧૦૮ કુંડીય યજ્ઞ થયો હતો.

જેમાં ગુરુજીએ પૂછ્યું, તને મોહ છે? મેં કહ્યું ના, મારે માટે તો તમે જ ભગવાન છો. ભગવાન ક્યાં છે, એની મને ખબર નથી. પરંતુ મેં એક માણસને અને તેના વિરાટ સ્વરૂપને જોયા છે. જ્યારે મને તેમનામાં વિરાટ સ્વરૂપનાં દર્શન થયા ત્યારે હું સમર્પિત થઈ ગઈ કારણ કે હું તો તેમની પત્ની છું. પરંતુ પત્ની ઓછી અને સમર્પણ વધારે. કદમથી કદમ મિલાવવા છે? કહ્યું, ના. મારે એનું શું કામ? મારી નિષ્ઠા એ જ મારો ભગવાન છે. મારી નિષ્ઠા મારા ભગવાન સાથે જોડાયેલી છે. એ જ ભગવાન. અમારે બીજું શું જોઈએ? ઈ.સ. ૧૯૭૧માં જ્યારે અમે ગાયત્રી તપોભૂમિમાંથી નીકળ્યા ત્યારે એક પણ પૈસો સાથે લીધો નહોતો. ઈશ્વર સાક્ષી છે, અમે માત્ર અખંડ દીવો લઈને જ નીકળ્યા હતા. એને માટે ગુરુજી કહેતા હતા કે, આ અમારો સિદ્ધ દીવો છે. એ અમને પ્રાણથી પણ વધારે પ્રિય છે અને એના દ્વારા અમે જે જ્ઞાન મેળવ્યું છે, એ જ અમારી મૂડી છે, વારસો છે. અમે એને લઈ જઈશું. અમે એ સંપત્તિને લઈ જઈશું. બાકી બધું મૂકીને જઈશું. અમે બધું છોડીને નીકળ્યા હતા અને એમણે પાછું વળીને જોયું પણ નથી કે ગાયત્રી તપોભૂમિ કેવી છે? એનો ફેલાવો થયો, ૨૦૦૦ શક્તિપીઠો બની. તેમના ઉદ્ઘાટન માટે ૧૯૮૦-૮૧માં બહાર ગયા.

આખા દેશમાં ફર્યા. ગાયત્રી તપોભૂમિ જવાનો રસ્તો પણ મળ્યો. મથુરા ગાડી રોકાઈ ત્યારે ત્યાંના પરિજનોએ કહ્યું, બાળકોએ કહ્યું, ગાયત્રી તપોભૂમિ-વાળાઓએ કહ્યું, ગુરુજી ચાલો. એમણે કહ્યું, બેટા હું આગળ વધવાનું જ શીખ્યો છું, પાછા હટવાનું શીખ્યો જ નથી. જે છોડ્યું તે છોડી દીધું. તેના પ્રત્યે કોઈ લગાવ નહીં, પૈસાનો પણ મોહ નહીં. અરે! માતાજી કાલ સુધી કેવું કેવું બોલતા હતા? અને આજે આ શું બોલી રહ્યા છે? અમે આ સાંભળવા થોડા આવ્યા છીએ? અમને કોઈ મજેદાર વાર્તા સંભળાવો. ધીરજ

રાખો, અમે એ પણ સંભળાવીશું. પરંતુ તમને એમાંથી પ્રેરણા મળશે. તે સંભળીને તમને માતાજીએ સારી વાત કહી, એવું લાગશે. આનાથી અમે લોકોને હસાવી નાખ્યા. આનાથી અમે રડાવી નાખ્યા. ના, બેટા, હું રોવડાવવા કે હસાવવા નથી આવી. હું તો તમને — જ્યાં તમારા પિતા તલ-તલ ગળતા ગયા અને એક દિવસ ગાયત્રી માતામાં પૂર્ણરૂપે સમાઈ ગયા અને પોતાની તપસ્યા દ્વારા, પોતાની સાધના દ્વારા, પોતાની આરાધના દ્વારા આ કરી દેખાડ્યું — ત્યાં લઈ જવા આવી છું. તેમણે સાબિત કરી દેખાડ્યું કે આજે આ તમારું જે મંડળ છે, તેના જેવું બીજું એકેય નથી. મને ખુલ્લા શબ્દોમાં કહેવા દો. હું કહું છું, તેઓ તો નથી કહી રહ્યા. મારે કહેવું છે કે, જેને ઈશ્વરીય શક્તિનો સાથ હોય, એ દૈવીશક્તિનું પીઠબળ હોય, ભગવાન સાથે હોય તો દરેક કાર્ય પૂરાં થતાં જ ગયા. તો હું સ્વતંત્રતા આંદોલનની વાત કરતી હતી, એ અધૂરી રહી ગઈ. તેમાં જે આંદોલનો સફળ થયાં, તેની સાથે ઈશ્વરીય પ્રેરણા હતી. ઈશ્વરીય શક્તિનો સાથ હતો, નહીંતર આવું ભગીરથ કાર્ય કોઈ એકલાથી શક્ય બને ખરું? બે-ત્રણ દિવસ પહેલા એક અધિકારી મને મળવા આવ્યા. બોલ્યા, માતાજી શું ખર્ચ થશે? ભાઈ, તમને ખબર નથી? મને તો કેટલો ખર્ચ થયો છે અને કેટલો થવાનો છે, તેની કાંઈ ખબર નથી. બેટા, મને તો અમે જેની સાથે જોડાયેલા છીએ, તેમાંથી અમારી શ્રદ્ધા ટસથી મસ થવાની નથી; એવો અમને પૂરો વિશ્વાસ છે. તો પંછી અમારું કાર્ય પૂરું શું કામ ના થાય? તેઓ તેમના કાર્યને એની રીતે જ પૂરાં કરાવશે અને ભવ્ય રીતે પૂરાં થઈ જ રહ્યાં છે. જે પણ આંદોલનો સંપૂર્ણ થાય છે, એમાં ભગવાનની શક્તિ રહેલી હોય છે. તેમના ગુરુ અને ગાયત્રી માતાજી તેમની સાથે હતા, એટલે તેઓ આગળ વધતા જ રહ્યા. જેમને વિશ્વાસ નથી હોતો, તેમની ઉપાસના ક્યારેય સફળ થતી નથી. યાહે તમે સોમવારનું વ્રત કરો કે મંગળવારનું. ભલે તમે શંકરજીને બિલિનાં પાનાં અને ધતૂરાનાં ફૂલ ચઢાવો. પણ તમારા

એ બિલિ અને ધતૂરાથી શંકર પ્રસન્ન થવાના નથી. શંકર બીજાના હિત ખાતર, પરોપકાર ખાતર હળાહળ ઝેર પી ગયા હતા. તમે તેમના જેવું આચરણ કરશો તો તે પ્રસન્ન થશે. સમુદ્રમંથનમાંથી અનેક રત્નો નીકળતા ગયા. પરંતુ જગદ્ગવ્યાણ માટે તેમણે વિષ ધારણ કર્યું. એવી હિંમત, સાહસ છે ?

ના, સાહેબ, અમે તો શંકરજીને ધતૂરો ધરાવી આવીશું અને શંકર પ્રસન્ન થઈ જશે. ભાઈ, તું જેટલો ચાલાક છે; એના કરતાં શંકર વધારે હોશિયાર છે. તમે શંકરને છેતરવા ઇચ્છો છો? તેમને છેતરો નહીં, તેમની પાસેથી સાર પ્રહણ કરો. તેઓ શીતળતાના પ્રતીક છે. શું તમારી અંદર એવી શીતળતા છે? શું અવિરત જ્ઞાનગંગા વહે રાખે છે? હમણાં જ બાળકોએ જે ગાયું તે બધું ગુરુજીને લાગુ પડે છે કે તેમણે જ્ઞાનગંગાને જીવનભર વહેતી રાખવા માટે કલમને માતા ગણીને પોતાની આરાધ્ય માની. તેમણે ગાયત્રી માતાને આરાધ્ય માન્યા. તેમણે બીજા કશાની નહીં પરંતુ કલમની પૂજા કરી. કલમ કાંતિ અને પરિવર્તન લાવી શકે છે. કલમ માણસને શું નો શું બનાવી દે છે. જેઓ નરક જેવી જિંદગી જીવતા હતા; તેઓ સૌ આજે તેમની સારી જિંદગીનો અનુભવ કરી રહ્યા છે. જેમને તેનાં દર્શન કરવા નથી મળ્યા, તેઓ આજે પણ વલોપાત કરે છે. હમણાં અમેરિકાથી એક યુવાન મળવા આવ્યો, વળગીને રડવા માંડ્યો. પહેલાં તો મેં કહ્યું, બેટા રહેવા દે, ગુરુજી તો આપણા સૌની સાથે જ રહે છે. આપણે ગુરુજી સાથે જોડાયેલા છીએ. આપણે ખરેખર એવું માનીએ છીએ. પરંતુ તમારે કાંઈક ત્યાગ આપવો પડશે. અમને દરેક પરિજન ત્યાગનું પ્રમાણ આપો. તેમણે ત્યાગના પાઠ ભણાવ્યા છે કે તમે માનવમાત્રની સેવા માટે કાંઈક ત્યાગ કરો. ઉપાસના માટે સમય કાઢો અને સાધના માટે તમારા વ્યક્તિત્વનું શુદ્ધીકરણ કરો. તમે જ્યાંના ત્યાં જ છો, આગળ કેમ નથી વધતા? તમે વિદ્યાને એમને એમ કઈ રીતે સમજી શકશો? તમારા મન, તમારા હૃદયની કક્ષા ઉચ્ચ થવી જોઈએ અને આપણી

અંદર સેવા કરવા માટે કરુણા અને લાગણી ઉત્પન્ન થવી જોઈએ. પરિવારમાં, સમાજમાં અને રાષ્ટ્રમાં — દરેક જગ્યાએ, જ્યાં કરુણા, સંવેદના હશે; ત્યાં સ્વર્ગ નિર્માણ થશે. જ્યાં સંવેદના અને કરુણા હોય ત્યાં આપણી સ્વાભાવિક પ્રગતિ થાય છે. અત્યારે આપ સૌ એક મહિનાથી અહીં આવ્યા છો, તો તમારી સામે કેટલી મુશ્કેલીઓ આવી છે ? કેવાં કેવાં આંદોલનો ચાલી રહ્યાં છે અને કેટકેટલી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરીને તમે લોકો અહીં આવ્યા છો. જે ગાડી ૨૪ કલાકમાં પહોંચાડે છે, એની બદલે ૬૦-૬૧ કલાકમાં તમે અહીં પહોંચ્યા છો. બેટા આ શું બતાવે છે ? આ પેલી વેદનાનું, શ્રદ્ધાનું, કરુણાનું અને સંવેદનાનું બીજ છે; જે તમને અહીં સુધી લઈ આવ્યું છે. હવે તમારી આ શ્રદ્ધા માત્ર ગુરુદેવ અને માતાજી પૂરતી જ સીમિત ના રહેવી જોઈએ. અમે ફક્ત માણસ છીએ, એમ ના સમજશો. કેટલીકવાર જ્યારે બાળકો અમારી પાસે રોતાં-રોતાં આવે છે, ત્યારે અમને બહુ ખોટું લાગે છે અને એ લોકો માત્ર શરીર સાથે જ સંબંધ રાખે છે; એ જોઈને દયા પણ આવે છે. એ સ્વાભાવિક પણ છે કે, જો આટલી બધી તડપ તમારી અંદર છે તો પછી એને યોગ્ય દિશામાં વાળતાં શું કામ નથી ? જે ગુરુજીનું કાર્ય છે, તેમાં શા માટે લાગી જતા નથી ? તમે એમાં તપતા કેમ નથી ? નિખરતા કેમ નથી ? તું સોનું બની જવાને બદલે લોઢાનું લોઢું જ કેમ બની રહ્યા છે ? લોઢું ના બનવું જોઈએ. તમારે સોનું બનવું જોઈએ. તમારે હીરા બનવું જોઈએ. તમારે 'ક્વોન્ટીટી' નથી બનવાનું, 'ક્વોલીટી' બનવાનું છે.

ગુરુજી 'ક્વોલીટી' પસંદ કરતા હતા. તેમણે સમાજજીવન જીવ્યું હતું. એકવાર તેઓ સાદા કપડામાં ક્યાંક જઈ રહ્યા હતા. બહાર બધા પરિજનો હાર-તોરા લઈને ઊભા હતા. એ જ ડબ્બામાં એક બાજુ કોઈક સજ્જન બેઠા હતા. તેઓ ત્રીજા વર્ગના ડબ્બામાં હતા. તેઓ કદી વૈભવી જીવન જીવ્યા નહોતા. તેઓ કહેતા કે જે પૈસા સમાજના કામમાં આવી શકે, રાષ્ટ્રના કામમાં

આવી શકે; તેને આપણે વૈભવશાળી જીવન પાછળ ખર્ચી નખાય ખરા ? હરગીજ નહીં. ત્યાં પહોંચીને તેઓ પહેલા તો એમ સમજ્યા કે હારતોરા લઈને આટલી ભીડ શાની છે ? કોઈ પ્રધાન આવવાના હશે. જેવા રેલવેના ડબ્બામાંથી ઊતર્યા કે તરત તેમણે કહ્યું, એમના માટે આટલી બધી જનતા ? એમાં એવી તે શું વિશેષતા છે ? લોકો અંદરોઅંદર વાતચીત કરી રહ્યા હતા, તેમાં કેટલાક આપણા પરિજનો પણ હતા. તેમણે કહ્યું કે એમનામાં એવી વિશેષતા છે કે, કોઈ જો તેમની વિશેષતાઓમાંથી કણ માત્ર પણ ગ્રહણ કરી લે તો તે માણસ ધન્ય બની જશે. તેમની એ વિશેષતા છે કે, તેમનામાં કદી અહંકાર આવ્યો નથી, કદી કુટિલતા નથી આવી. તેઓ બીજા માણસોને ઊંચે લાવતા ગયા અને પોતે ઊંચા આવતા ગયા. તેઓ બીજાને ઊંચા લાવતા ગયા, તેના જીવતા-જાગતા ઉદાહરણ સ્વરૂપે હું તમારી સામે બેઠી છું. તેમાંથી તમે જો કાંઈ સાર ગ્રહણ કરી શકશો તો તમારું જીવન ધન્ય બની જશે.

ઓમ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

પ્રજ્ઞાપુરાણ આંદોલન

આ દિવસોમાં આ વિસ્તારમાં ટુકડીઓ દ્વારા પ્રજ્ઞાપુરાણની કથાઓનું આયોજન થઈ રહ્યું છે. જ્યાં પણ આવી કથાનું આયોજન થયું હોય ત્યાં સ્ટોલ ઉપર પ્રજ્ઞાપુરાણ વેચાણ માટે ઉપલબ્ધ રાખવા માટે અમારો દરેક પરિજનોને અનુરોધ છે. બ્રહ્મભોજનના ઉપક્રમે દાનવીર ભાઈઓ તરફથી પ્રજ્ઞાપુરાણ અડધી કિંમતે વેચવા માટે મળી રહે તેવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. શ્રોતાઓને પ્રત્યેક ઘરમાં પ્રજ્ઞાપુરાણ રાખવાની અને કાયમ વાંચવાની પ્રેરણા આપવી જોઈએ.

એકબીજાને છોડીને દામ્પત્ય-પ્રેમને વિખરાવા ના દો.

યુગ નિર્માણ સમાચાર

જામનગર : તાજેતરમાં ફૂંકાયેલ વિનાશક વાવાઝોડામાં શાંતિકુંજના કેન્દ્રિય પ્રતિનિધિ દ્વારા ૫૦,૦૦૦ રૂ. અનુદાન રૂપે પહોંચ્યા તેમની સાથે ડો. ભીખુભાઈ પટેલ દ્વારા અસરગ્રસ્તોને સારવાર આપવામાં આવી. સ્થાનિક ગાયત્રી પરિવાર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના પરિજનોએ પણ અથાગ પ્રયાસ કરી સમાજસેવા કરી છે.

વલસાડ : વિગત ૧-૬ થી ૧૫-૬-૮૮ દરમ્યાન ગુજરાત સરકાર દ્વારા સમગ્ર રાજ્યમાં સ્વચ્છતા અને સ્વાસ્થ્ય અભિયાન ચલાવવામાં આવ્યું. આ સમયે ગાયત્રી પરિવાર સંગઠન વલસાડના પરિજનોએ સક્રિય પરિશ્રમ કરી શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજી દ્વારા ઘોષિત સમસૂત્રી કાર્યક્રમ સફળ બનાવેલ છે. આ કાર્યક્રમ સાથે-સાથે ૫૦૦૦/- રૂ. બ્રહ્મભોજ સાહિત્ય પણ વિતરણ કર્યું. આ કાર્યક્રમમાં ધર્મપુર નગરપાલિકાના પ્રમુખ, મામલતદારશ્રી તેમજ ઉચ્ચ અધિકારીઓએ પણ ભાગ લીધો હતો.

નાસિક : પંચવટી શાખા દ્વારા ગુરુપૂર્ણિમા પર્વ સંગીત તેમજ સામૂહિક જપ અને પૂજન દ્વારા શાનદાર રીતે ઉજવ્યો. આ પ્રસંગે દંત યજ્ઞનું આયોજન કર્યું અને યુગ શક્તિ ગાયત્રીના વિના મૂલ્યે સદસ્ય બનાવ્યા.

જામજોધપુર : મિશનના સમસૂત્રી કાર્યક્રમ અંતર્ગત વ્યસન મુક્તિ અભિયાનને સફળ બનાવવા માટે સ્થાનિક ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ દ્વારા વ્યસન મુક્તિ આંદોલન માટે ખૂબ જ સુંદર સ્ટીકરો બનાવી સમાજને આ દૂષણથી બચાવવા પ્રશંસનીય પ્રયાસ કરેલ છે.

પેટલાદ : યુગ પરિવર્તનની પૂર્વ તૈયારીના ભાગ રૂપે સ્થાનિક પરિજનોના શ્રદ્ધાપૂર્વકના પ્રયાસોથી સ્થાનિક સાર્વજનિક પુસ્તકાલયમાં ૨૩-૭-૮૮ના રોજ પૂ. ગુરુદેવ દ્વારા રચિત વેદો પુસ્તકાલયમાં સ્થાપિત કરેલ છે.

ધમડાણા : પૂ. ગુરુદેવની સૂક્ષ્મ શક્તિના ફળ રૂપે મિશનનો ખૂબ જ પ્રભાવ પડી રહેલ છે. સ્થાનિક કન્યાશાળાના આચાર્યશ્રી દ્વારા વિદ્યારંભ સંસ્કાર કરાવવા માટે શાખાની સ્થાનિક બહેનોને વિશેષ રૂપે બોલાવી વિદ્યારંભ સંસ્કાર કરાવી પ્રવેશ દિન તરીકે ઉજવવાની શુભ શરૂઆત કરી છે. ઈલાબહેન મહેતાએ આ કાર્ય ખૂબ જ ઉત્સાહથી સ્થાનિક પરિજનોના સહયોગથી સંપન્ન કરેલ છે.

વડોદરા : નિઝામપુરા ગાયત્રી પરિવાર શાખા દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવના વિચારક્રાંતિ અભિયાનને સફળ બનાવવા માટે ઉત્સાહ પૂર્વક પ્રયત્ન થઈ રહેલ છે. મહિલા જાગૃતિ અભિયાન અંતર્ગત ૨૪ સેન્ટરો ઉપર નિયમિત રૂપે સ્વાધ્યાય પરંપરા ચાલી રહેલ છે. સ્થાનિક શાખાના કાર્યવાહક સુધાકરભાઈ ત્રિવેદી સાથે પરિજનો તન-મન-ધનથી સહયોગ આપી રહ્યા છે.

બાલસાસણ : સ્થાનિક ગાયત્રી પરિવાર શાખાએ ગુરુ પૂર્ણિમા પર્વ શ્રદ્ધાને ઉત્સાહપૂર્વક ઉજવ્યો. આ દિવસે ગામના જાહેર રસ્તાની સફાઈ, વ્યસન મુક્તિના સુત્રોચાર મહિલા જાગૃતિ અભિયાનના સૂત્ર તેમજ મિશનના જનજાગૃતિ અભિયાન કાર્યક્રમને સફળ બનાવવા પ્રશંસનીય પ્રયાસ કરેલ છે.

કલોલ : ગાયત્રી શક્તિપીઠ કલોલ દ્વારા ગુરુપૂર્ણિમા પર્વ ખૂબ જ શ્રદ્ધા સાથે તેમજ અનુશાસન રૂપે સંપન્ન કરવામાં આવ્યો. આ દિવસે ૫૦૦ વૃક્ષારોપણ કર્યું તેમજ સંપૂર્ણ ક્ષેત્રમાં વધુમાં વધુ વૃક્ષારોપણ માટે સંકલ્પો થયા. આ પ્રસંગે નડીયાદના અરવીંદભાઈને વિશેષ પર્વ પૂજન માટે બોલાવ્યા. ગાયત્રી અમૃતવાણી નામની કેસેટનું વિમોચન પણ થયું.

અમદાવાદ : ગાયત્રી પરિવાર પૂર્વ વિસ્તારની શાખા દ્વારા ગુરુપૂર્ણિમાનો પાવન પર્વ ભાવનાપૂર્વક ઉજવવામાં આવ્યો. આ પ્રસંગે સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમના ભાગરૂપે રાત્રે 'હાય રે દહેજ' નાટકનો અભિનય દેવકન્યાઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યો. મિશનના આ રીતના રંગમંચ સંદેશ દ્વારા સમાજને સામાજિક ઉત્થાનની પ્રેરણા મળી. ઉપસ્થિત પરિજનોએ કાર્યક્રમની ખૂબ જ પ્રશંસા કરી છે.

વિચાર ક્રાંતિ અંકના પ્રચારકો

પૂજારામ જીવરામ, ચરાડી-૧૦૦ અંક, જગમલભાઈ પ્રશ્રાવડા ૧૦૦ અંક, પેઈન્ટર બોરીયા બગસરા-૧૦૦ અંક, ભોગીલાલ પટેલ વાસણા (બોર) ૧૦૦ અંક, મહેન્દ્રભાઈ પટેલ, અંકલેશ્વર-૧૫૦૦ અંક, ડો. હસમુખભાઈ પટેલ, ધોળકા-૨૫૦ અંક, ઈશ્વરભાઈ પટેલ, અંકલેશ્વર-૨૫૦, બીપીનચંદ્ર પાઠક, ધાયજ-૧૦૦ અંક, કાનજીભાઈ ઠક્કર, ભૂજ-૧૦૦ અંક. ઈન્દ્રવદન જાદવ, ભરૂચ-૧૦૦ અંક, કાન્તિભાઈ જાદવ, ભરૂચ-૧૦૦ અંક, ભાનુભાઈ પટેલ વડોદરા-૧૦૦ અંક, બબીબેન પટેલ, બાલીસણા-૨૮૫ અંક, માર્કડ ત્રિવેદી, ભાવનગર-૧૦૦ અંક, વસંતભાઈ, ઉનાવા૩૦૦ અંક .

(ક્રમશઃ)